

INTEGRÁCIA

Interdisciplinárny odborný časopis o inováciách riešení nepriaznivých sociálnych situácií občanov | Číslo 3 / 2008

**Zákon 448/2008 o sociálnych službách
a kvalita služieb**

Školská integrácia

Komunitné plánovanie

Etiópia ako ju nepoznáme

Zaujímavé rozhovory pri káve

Obsah

- 3 Úvodník / Slavomír Krupa
- 4 Zákon 448/2008 o sociálnych službách a kvalita / Slavomír Krupa
- 10 Školská integrácia očami spolužiakov / Kristína Holúbková
- 24 Vďaka za neúspešnú integráciu / Barbara Cáková
- 27 Komunitné plánovanie – aktuálne poznatky sociálnej praxe / Peter Nahálka
- 32 Tímová práca a budovanie komunitného partnerstva v sociálnej práci / Jana Margová
- 34 Self support – podporná sieť pre samostatný život / Judita Varcholová
- 38 Správne vyštartovať do života / Darina Šalagovičová
- 42 Rozhovor s PhDr. Ing. Ivkou Kružliakovou
- 44 Rozhovor s PhDr. Katkou Luptákovou
- 45 Rozhovor s Billom Bakerom / R. Jamborová
- 47 Transformácia sociálnych služieb poskytovaných v DSS / František Martaus
- 50 Vzdelávanie pracovníkov v DD a DSS Slovenská Ľupča / Iveta Kubusová
- 52 Etiópia ako ju nepoznáte / Klára Ukrínová
- 60 Nové knihy

INTEGRÁCIA

Interdisciplinárny odborný časopis o inováciách
riešení nepriaznivých sociálnych situácií občanov

VYDALA A SPRACOVALA:

Rada pre poradenstvo v sociálnej práci,
Františkánska 2, 811 01 Bratislava.
Tel./Fax: 02/54418243;
e-mail: radaba@rpsp.sk

REDAKČNÁ RADA:

Šéfredaktor:
Kristína Lončeková

Redaktor čísla:
PhDr. Slavomír Krupa PhD.

Členovia:

Ing. Juraj Barát,
ThLic. Jozef Brenkus PhD.,
PhDr. Júlia Čechová,
Ing. Ján Dečo,
PhDr. Soňa Holúbková,
Doc. PhDr. Marta Horňáková PhD.,
PhDr. Alžbeta Gregorová,
PhDr. Slavomír Krupa PhD.,
Doc. PhDr. Vladimír Labáth PhD.,
PhDr. Eva Mydlíková PhD.,
Mgr. Janka Nagayová,
PhDr. Judita Varcholová,
PhDr. Lenka Vavrinčíková,
Mgr. Jozef Vektor,
PhDr. Štefan Tvarožek,
PhDr. Helena Woleková PhD.,
PhDr. Viera Záhorcová
Svend Haavik (Nórsko)
Bashkimi Seiti (Albánsko)

ANGLICKÉ RESUME:

Mária Phillips

JAZYKOVÁ KOREKTÚRA:

Lucia Daubnerová

GRAFICKÁ ÚPRAVA:G

Juraj Mrocek

TLAČ:

PPA, Hudecova 1, Bratislava

OBJEDNÁVKY ZASIELAJTE NA ADRESU:

Rada pre poradenstvo
v sociálnej práci, Františkánska č. 2,
811 01 Bratislava.
Registované MK SR. č. 2324/2000.
Cena výtlačku je 1,66 € (50.- Sk).
Podávanie novinových zásielok povolené RP
Bratislava, č.j. 185/2001 zo dňa 18. 12. 2001.

Časopis Integrácia (3/2008)

vyšiel za finančnej podpory
MPSVaR.

ISBN 1336-2011

Úvodník

AKTUÁLNE K ZÁKONU O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH

Možno áno, možno nie, ale takto nejako by mohol prebiehať (a chcem veriť, že neprebíha) v týchto dňoch rozhovor medzi dvomi riaditeľmi z dvoch rôznych zariadení sociálnych služieb:

- „...Prosím ťa, čítal si tú časť zákona o povinnosti plánovať individuálne potreby našich obyvateľov?“
- „Čítal. Myslím si, že naši obyvatelia už majú ošetrovateľské plány a pisať ďalšie je už práca navyše. Podľa mňa majú naši obyvatelia všetko, čo potrebujú. Majú kde spať, majú pravidelne také jedlo, aké často nemáme ani my doma, chodia na rekreácie k moru, kde sa obyčajný občan ani nedostane.“
- „Máš pravdu. Ja som však tomu porozumel tak, že táto časť zákona sa dotýka viac individuálnej aktivizácie obyvateľa ako spoločných programov.“
- „A ... je tam tiež napísané, že priebeh individuálneho plánu sa má hodnotiť za účasti prijímateľa!“
- „To si viem len ťažko predstaviť!“
- „Ja to budem riešiť tak, že tú úlohu pridelím len jednému pracovníkovi. Zamestnanci sa totiž vypracovaniu individuálnych plánov bránia s odôvodnením, že to popri svojej práci nemôžu stihnúť.“
- „Hm. Aj ja to spravím asi podobne. Tiež mám jedného takého aktívneho pracovníka!“
- „Koľko máš teraz obyvateľov?“
- „130.“
- „A ty?“
- „125.“
- „To by jedna osoba možno aj mohla postupne zvládnuť!“
- „To určite.“

Motto:

„Prevádzkovateľ je povinný plánovať poskytovanie sociálnej služby podľa individuálnych potrieb, schopností a cieľov prijímateľa sociálnej služby, viesť písomné individuálne záznamy o priebehu poskytovania sociálnej služby za účasti prijímateľa sociálnej služby“ – §9/1 Zákona 448/2008 o sociálnych službách

Ak náhodou nejako podobne uvažujete o riešení tejto povinnosti, ktorú ustanovuje zákon vo vašej organizácii, potom mi dovoľte niekoľko poznámok:

1. Plánovanie sociálnych služieb podľa individuálnych potrieb je základným predpokladom pre rozvoj osobnosti prijímateľa a celkové zlepšovanie sociálnych služieb v zariadení.
2. Z logických dôvodov by už nielen na hodnotení ale aj na príprave individuálneho plánu mal spolupracovať prijímateľ sociálnych služieb, lebo nie je možné hodnotiť priebeh poskytovania sociálnej služby s prijímateľom, keď nebude klient vedieť, čo je obsahom jeho programu.
3. Individuálny plán nemôže a nedokáže spracovať jeden pracovník. Individuálny plán pripravuje tím pracovníkov (spolu s prijímateľom služieb), lebo len tím pracovníkov môže plán uskutočňovať a len tím pracovníkov ho dokáže aj hodnotiť a prehodnocovať.
4. Vypracovanie individuálneho plánu nie je administratívna úloha ale úloha, ktorá v dôsledku jej realizácie má zmeniť stereotypný spôsob manažovania a prevádzky organizácie tak, aby sa zabezpečil osobnostný rozvoj prijímateľa a kvalita jeho života.
5. Riaditeľ ako odborník, zodpovedá za to, či vecne a obsahovo naplní túto úlohu a nie je dobré, keď je táto úloha mechanicky prenášaná na iného pracovníka organizácie.

Našťastie poznám riaditeľov, riaditeľky, vedúcich pracovníkov, ktorí sa osobne aj profesionálne nachli, potešili, že zákon konečne nariaďuje povinnosť pracovať s prijímateľom v sociálnych službách na základe individuálnych plánov, lebo už dlhodobo túto úlohu v zariadeniach od pracovníkov vyžadujú a oni sami sa aktívne zapájajú do odborných tímov, ktoré tento poradenský proces riadia.

... A, našťastie ... Je ich stále viac.

V Bratislave 4. 02. 2009

ZÁKON 448/2008 O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH

A KVALITA

Slavomír Krupa

Po desiatich rokoch od prijatia zákona o sociálnej pomoci č. 195/1998 má Slovenská republika nový zákon – zákon o sociálnych službách č. 448/2008.

Vstup Slovenskej republiky do EÚ, sociálno – ekonomické zmeny, vývoj sociálnej práce a sociálnych služieb spojený s vedeckým výskumom formou projektov, na ktorých sa podieľali tiež mimovládne organizácie, rozvoj vysokoškolského vzdelávania sa v sociálnej práci a aplikácia sociálnej práce a príklady dobrej praxe v oblasti sociálnych služieb v praxi, boli a sú vážnymi dôvodmi pre zmenu a prijatie novej legislatívy.

Novým rozmerom zákona o sociálnych službách (oproti predchádzajúcemu zákonu o sociálnej pomoci) popri zmene názvu (zákon o sociálnej pomoci 195/1998, zákon o sociálnych službách 448/2008), nových druhov služieb je formulovanie podmienok pre kvalitné sociálne služby. Predkladáme analýzu, ktorá je zameraná na hodnotenie nového zákona z pohľadu kvality sociálnych služieb.

KTO JE ÚČASTNÍKOM PRÁVNÝCH VZŤAHOV PRI POSKYTOVANÍ SLUŽIEB?

Z pohľadu každého zákona je dôležité, akú pozíciu prisudzuje zákon osobám, ktoré sú v nepriaznivej sociálnej situácii a potrebujú pri jej riešení pomoc. V podmienkach bývalého Československa, a potom Slovenskej republiky, nastali v terminologickej oblasti v sociálnej práci významné zmeny. Viacerí teoretici Gajdošíková - Rusínák (1989, 1996), Strieženec (1996), Matoušek (2003), reagovali na potrebu predefinovania a formulovania nových termínov v súvislosti so zmenou filozofie sociálnej práce. Je preto logické, keď sa tieto zmeny premietajú tiež do slovníka novoprijatých zákonov. Podobne, v odborných štúdiách môžeme sledovať terminologické zmeny. K téme sociálnej pozície občana, občanov v sociálnych službách sme sa vyjadrovali niekoľkokrát v predchádzajúcich štúdiách. Dotýka sa diskusie o pozícii občana ako subjektu alebo objektu v sociálnych službách (Matoušek 2000, Krupa 2000, 2003, 2006).

V zákone o sociálnej pomoci bol cieľovým subjektom sociálnej pomoci „občan“ ako účastník právnych vzťahov (§ 4/a). V zákone o sociálnych službách je účastníkom právnych vzťahov „prijímateľ soci-

álnej služby“ (§ 3), tiež „fyzická osoba“ ako osoba, v súvislosti s právami na výber služby (§ 6). Je možné polemizovať o právnej, etickej, kultúrnej paradigme, ktorá determinuje sociálny status jednotlivcov či skupín v procese poskytovania sociálnych služieb. Termín „občan“ má nesporné prednosti, oproti ktorémukoľvek inému pomenovaniu účastníka procesu služieb. „Občan“ je univerzálny, všeobecne prijímaný pojem, ktorý nie je možné v sociálnej práci obísť, zvlášť významne vystupuje v súvislostiach s komunitnou prácou, službou, komunitným plánom. V zákone o sociálnej pomoci nebola k termínu „občan“ priradená žiadna iná špecifikácia jeho postavenia vo vzťahu k sociálnym službám. Človek vystupuje v sociálnom prostredí v rôznych roliach. Niektoré sú mu prisudzované, iné si sám vyberá. Vo vzťahu k zdravotníckej starostlivosti sa nachádza v roli pacienta (vo vzťahu k vzdelávaniu v roli žiaka, učňa, študenta, doktoranda a pod., vo vzťahu k obchodno-odberateľským roliam vystupuje ako zákazník). Evidentne je tu oprávnená tendencia a potreba spresniť sociálnu pozíciu občana vo vzťahu k prostrediu, procesom, vzťahom, v ktorých sa nachádza. Predkladateľ nového zákona prijal upresňujúci termín pre pozíciu občana v sociálnych službách, ktorou je „fyzická osoba“ (§ 6), tiež „prijímateľ sociálnej služby“ (§3). Pri podrobnejšom sledovaní významu slova „prijímateľ“ v súvislosti so sociálnymi službami, môžeme súhlasiť s termínom „prijímateľ“, ktorý vyjadruje súhlas s účasťou na právnych vzťahoch pri poskytovaní sociálnej služby. Pôvodný význam termínu „prijatie – akceptácia“ má z teoretického hľadiska v sociálnej práci silnejšiu konotáciu z hľadiska postojov, vzťahov sociálneho pracovníka k občanovi v nepriaznivej sociálnej situácii (Rogers C., 1902 - 1987 a jeho „prístup, ktorého centrom je človek“). Z pohľadu prístupu orientovaného na človeka je to práve sociálny pracovník, ktorý má byť profesionálne pripravený prijímať, akceptovať občana a jeho sociálnu situáciu a nie občan, na ktorého je kladená požiadavka prijatia sociálnej služby. V terminologickej špecifikácii „človeka“, ktorý je subjektom sociálnych služieb, ešte stále hľadáme výraz, ktorý by presne vyjadroval jeho sociálnu pozíciu.

V zákone o sociálnych službách 108/2006 v ČR je uvádzaná ako účastník právnych vzťahov pri poskyto-

Ilustračné foto

vaní sociálnych služieb „osoba“. Niektoré zákony napr. Executive Branch (20 ILCS 2407/) Disabilities Services Act of 2003 v USA uvádzajú termín „person...

with a disability“ t. j. „osoba“ s bližšie špecifikovaním problémom, podobne v Nórsku zákon (Lov om sosiale tjenester m. v. 1991) používa termín „person“ t. j. osoba, tiež „barn“ (deti), eldre (seniori), funksjonshemmede (s postihnutím).

Terminologické vymedzenie občana, ktorý je účastníkom právnych vzťahov v procese poskytovania sociálnych služieb má nielen právnu rovinu ale tiež etickú, ktorá sa dotýka napríklad hodnôt v sociálnej práci, sociálno-psychologickú, ktorá sa zaoberá postojmi a sociálno-pedagogickú, prejavujúcu sa najmä v oblasti učenia. Formulovanie teoretických východísk nazerania, formulovania, pomenovania človeka ako účastníka sociálnych služieb je preto z hľadiska kvality, kvality jeho života, podstatná.

DICHOTÓMIA OCHRANY PRÁV

„PRIJÍMATEĽA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB“

Dôležitosť definovania pozície osoby v zákone sociálnych služieb sa nepriamo premietla do dikcie časti zákona, ktorá určuje práva a povinnosti účastníkov právnych vzťahov. Zákon zdôrazňuje právo výberu prijímateľa sociálnych služieb a zároveň ho limituje právom poskytovateľa sociálnych služieb. Na jednej strane potvrdzuje právo fyzickej osoby na služby, ktoré sú v súlade so základnými ľudskými právami a slobodami, ktoré zachovávajú ľudskú dôstojnosť, aktivizujú sebestačnosť, zabraňujú sociálnemu vylúčeniu a podporujú sociálnu integráciu (§ 6) a na druhej strane zákon zadáva podmienky, podľa ktorých je povinnosťou obce a vyššieho územného celku (verejného poskytovateľa) zabezpečiť pre fyzickú osobu sociálne služby a až vtedy, keď verejný poskytovateľ nemôžu tieto služby zabezpečiť u nimi priamo zriadenými poskytovateľmi (v prvom slede konania) alebo inými verejnými poskytovateľmi (v druhom slede konania) a ak ani týmto spôsobom nedokáže sociálne služby pre občana poskytnúť, zabezpečiť ich (v treťom slede konania) cez neverejných poskytovateľov (§ 8). Táto postupnosť konania v zabezpečení sociálnych

služieb je síce určená obciam a vyšším územným celkom ale zároveň jej aplikácia vedie k limitácii, obmedzeniu ochrany práv „prijímateľa sociálnych služieb“ v oblasti slobody výberu služieb. Občan je povinný (podľa zákona, § 6/1 a § 8/2,b,c,d) prijať postupnosť v zabezpečení riešenia jeho nepriaznivej sociálnej situácie. Uvedená dichotómia sa stala okamžite po prijatí zákona v Národne rade SR predmetom protestov mimovládnych organizácií. Akákoľvek (priama, či nepriama) limitácia slobody výberu občana (v tomto prípade z hľadiska poskytovateľa služieb) má negatívny dopad na úroveň poskytovaných služieb a vedie k zníženiu ich kvality.

6

VÝZNAMNÝ POSUN ZÁKONA V OBLASTI OCHRANY PRÁV UŽIVATEĽA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

Jednoznačná sociálna pozícia fyzickej osoby pri poskytovaní sociálnych služieb je v zákone definovaná v oblasti ochrany života, zdravia a dôstojnosti (§ 10). Zákon zakazuje používanie prostriedkov, ktoré obmedzujú ich práva s výnimkou ohrozenia života alebo zdravia, a to len „na čas nevyhnutne potrebný na odstránenie priameho ohrozenia“ (§10/1). Z hľadiska kvality sociálnych služieb ide o významný posun v formulovaní podmienok vo vzťahu k osobe, ktorej sú služby poskytované. Zákon týmto reaguje na potrebu ochrany práv užívateľov služieb (§ 94), pripúšťa reálne nebezpečenstvo porušovania ich práv a stanovuje a špecifikuje podmienky ich dodržiavania (telesné a netelesné obmedzenia, spôsob registrácie a informovanosti). Skutočnosť, že zákon o sociálnych službách obsahuje špecifikáciu podmienok sociálnych služieb z hľadiska dodržiavania podmienok posilňujúcich ľudskú dôstojnosť je potrebné prijať ako významnú legislatívnu zmenu, ktorá v prípade (kontroly) dodržiavania bude nevyhnutne viesť k skvalitňovaniu a zlepšovaniu sociálnych služieb.

KVALITA A INDIVIDUALIZÁCIA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB PODĽA POTRIEB A KVALIFIKAČNÉ POŽIADAVKY

Vety v § 9, zákona o sociálnych službách, ktoré sa dotýkajú „plánovania sociálnych služieb podľa individuálnych potrieb“ užívateľa, sú z nášho pohľadu najvýraznejším kvalitatívnym posunom zákona. Platí tu všeobecná zhoda odborných názorov sociálnych pracovníkov a humánne orientovaných vedných odborov, podľa ktorej nie je možné uskutočňovať sociálnu službu bez mapovania - diagnostikovania individuálnych potrieb užívateľov a plánovania prístupov, postupov, programov, cieľov a ich priebehu a nevyhnutného overovania za účasti užívateľa. Posledná veta v § 9/1 „účasť prijímateľa sociálnej služby ... sa nevyžaduje, ak to neumožňuje jeho zdravotný stav“ je v tejto časti nadbytočná z dvoch dôvodov.

Po prvé: Individuálny prístup a plánovanie sociálnych služieb za účasti užívateľa je odborný princíp, zásada a každá komunikácia s ním je možná len v interakcii. Po druhé: výnimka „ak to neumožňuje jeho zdravotný stav“ je v týchto súvislostiach riziková, nakoľko nie je stanovené o aký zdravotný stav ide a kto rozhodne o tom, že daný zdravotný stav užívateľa nevyžaduje účasť užívateľa na príprave a stanovení postupu v sociálnych službách. Normatívne prístupy, kategorizovanie občanov podľa schopností, diagnóz, podľa mobility a pod. sa v sociálnych službách ukázali v minulosti ale aj v súčasnosti ako problematické a bezvýchodiskové.

Individuálny prístup k užívateľovi služieb je podmienený odborným prístupom a kvalifikáciou sociálnych pracovníkov v sociálnych službách pri sociálnom (základnom a špeciálnom) poradenstve (§ 84/4 a 6) a supervíziou (§ 84/8).

Z pohľadu kvality sociálnych služieb je individuálne plánovanie sociálnych služieb s účasťou užívateľa východiskovou zásadou a podmienkou na dosiahnutie zmeny v kvalite života.

Zákon vyžaduje individuálny prístup k prijímateľovi služieb a stanovuje kvalifikačné podmienky a podmienky personálneho zabezpečenia pri poskytovaní sociálnych služieb. Ako sa prevádzkovatelia sociálnych služieb vysporiadajú s týmito podmienkami, ukážu najbližšie mesiace, roky.

KVALITA Z HĽADISKA OBSAHU SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

Základným kritériom pre určenie kvality sociálnych služieb (z hľadiska druhu a foriem) je poskytovanie takých služieb, ktoré udržiavajú, podporujú, umožňujú, rozvíjajú fungovanie užívateľa v prirodzenej sieti sociálnych vzťahov. Ide o sociálne služby, ktoré (primerane k individuálnym potrebám užívateľa) preferujú jeho zotrvanie v komunite napr. tým, že sociálna služba, ktorá „ide“ za jej užívateľom a je zameraná na sanáciu sociálneho prostredia a v nevyhnutných prípadoch (ak občan nemá inú možnosť, ako užívať služby mimo prirodzeného prostredia v ktorom žije) garantuje minimalizáciu ich dosahu na znižovanie kvality jeho prirodzených vzťahov v sociálnej sieti, umožňuje alebo minimálne neprekáča v jeho návrate do pôvodnej komunity alebo mu pomáha v novom náhradnom prostredí komunity fungovať.

Z hľadiska obsahu (druhu a formy) kvality sociálnych služieb je progresívnou časťou služieb tá časť, (ako to uvádza §6/2a zákona), ktorá posilňuje občana v jeho sebestačnosti a zabraňuje jeho sociálnemu vylučovaniu, resp. podporuje jeho začlenenie do spoločnosti. Z hľadiska druhu služieb, ako sú uvedené v zákone, sú to predovšetkým domovy na pol ceste (§ 12a/1/3), nízkoprahové denné centrá (§ 12a/1/4), služby zamerané na rodiny s deťmi

(§12b), opatrovateľská služba (§ 12c/2), prepravná služba (§12c/3), sprievodcovská a predčítateľská služba (§ 12c/4), tlmočnická služba (§ 12c/5), sprostredkovanie osobnej asistencie (§12c/7), požičiavanie pomôcok (§ 12c/8), sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií (§ 12d), podporné služby (§12/e). Z foriem služieb sú to predovšetkým ambulantné formy sociálnych služieb (§ 13/1/2), terénne formy (§ 13/3). Kontraindikáciou pre sociálne služby z hľadiska kvality sú pobytové služby poskytované v zariadení. Zákon o sociálnych službách, rozšíril spektrum možností riešenia nepriaznivej sociálnej situácie o služby, ktoré preferujú ich „sociálnu“ funkciu (nieť pochybnosti, že to je jeho základná úloha), zároveň by z hľadiska kvality sociálnych služieb prospelo, keby obsahoval preferencie výberu služieb podľa individuálnych potrieb, resp. individuálneho plánovania poskytovania sociálnych služieb (§ 9).

KVALITA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB Z HĽADISKA KATEGORIZÁCIE ĽUDÍ PODĽA SOCIÁLNYCH PROBLÉMOV

Nasledujúce myšlienky, môžu u čitateľov vyvolávať pocity „úletu“, „nereálnosti“, možno „nekorigovanej fantázie“ ale napriek tomu je podľa nás potrebné ich formulovať. Piata hlava zákona o sociálnych službách je zameraná na riešenie nepriaznivých sociálnych situácií občanov, ktoré sú podmienené zvlášť „vážnymi“ príčinami, medzi ktoré zákon zaraďuje ťažké zdravotné postihnutie, nepriaznivý zdravotný stav alebo dovŕšenie dôchodkového veku (piata hlava zákona o sociálnych službách). Filozofia zákona vychádza z predpokladu (ktorý má, predpokladáme, akceptované zázemie v odborných kruhoch a v značnej miere vo verejnej mienke) a síce, že existujú zvlášť závažné príčiny, ktoré obmedzujú schopnosti človeka zvládať nepriaznivé sociálne situácie a ktorým je potrebné v sociálnych službách venovať špeciálnu pozornosť. Takéto východisko má svoju logiku. Problémom je, že z pohľadu sociálnych služieb nie je podstatou skúmaných javov príčina, diagnóza (lebo tým sa zaoberá zo zdravotného hľadiska medicína, z psychologického hľadiska psychológia, atď.) i keď stanovenie etológie považuje sociálna práca ako vedný odbor za dôležité ale sociálne správanie človeka nedeterminuje len diagnóza ale množstvo ďalších príčin a ich kombinácií prepojených s dedičnosťou a vplyvom prostredia, v ktorom človek žije. Ide teda o multifaktorálne príčiny, ktoré sú individuálne osobnostne neopakovateľne spracovávané.

Predpokladáme, že zužovanie príčin sociálnych problémov len na zmeny zdravotného stavu (choroby, postihnutia, starnutie) nebude v budúcnosti možné a prípadné snahy oň budú odborne opodstatnené kritizovateľné. Skutočnosť, že k dôvodom

poskytovania špeciálnych sociálnych služieb je v zákone tiež priradený dôchodkový vek alebo ináč povedané „staroba, ktorá sa prejavuje v dôchodkovom veku“, tieto naše východiská ešte viac podčiarkuje. Je tu nebezpečenstvo, aby dôchodkový vek nebol chápaný ako zdravotno-psychologická a sociálna diagnóza. Sociálne služby majú za cieľ viesť a podporovať užívateľa k tomu, aby sa učil náročnosť a nároky sociálneho prostredia zvládať a jedným z kľúčových cieľov sociálnej práce je pôsobiť na sociálne prostredie – spoločnosť tak, aby vytvárala priaznivé sociálne podmienky, odstraňovala „umelo“ pretrvávajúce prekážky a bariéry, ktoré proces integrácie sťažujú. Pretrvávajúca asymetria medzi zdravotným prístupom a sociálnymi službami sa v zákone prejavuje v ôsmej hlave, kde (§ 61/4) je ustanovenie, podľa ktorého „sociálnu službu v zariadení nemožno poskytovať fyzickej osobe, ktorej zdravotný stav si vyžaduje ústavnú zdravotnú starostlivosť v zdravotníckom zariadení“, pričom je známe, že v sociálnych zariadeniach ležia užívatelia, ktorých zdravotný stav si vyžaduje zdravotnú starostlivosť v zdravotníckom zariadení, a tiež je pozoruhodné, že táto istá zásada neplatí takto taxatívne aj inverzne, totiž, že do zdravotníckeho zariadenia by nebolo možné prijať občana len na základe sociálnej odkázanosti (čo sa v praxi stáva často). Táto asymetria je zjavná tiež v preferencii zdravotného posúdenia fyzickej odkázanosti a sociálneho posúdenia odkázanosti. Lekársku posudkovú činnosť vykonáva „posudzujúci lekár“, ktorý vychádza z lekárskeho nálezu zmluvného lekára pacienta, pričom posudzujúci lekár vypracuje posudok, ktorý obsahuje stupeň fyzickej odkázanosti na (sociálnu) pomoc inej osoby ... Partnerom na posúdenie sociálnej odkázanosti je sociálny pracovník obce alebo vyššieho územného celku. Z praktického hľadiska sa nemôžeme zbaviť „dojmu“, že nebude v silách sociálneho pracovníka vypracovať „posudok odkázanosti na sociálnu službu“ tak, aby bol základom pre poskytovanie sociálnych služieb, ale bude len selektívnym prostriedkom na výber druhu sociálnych služieb a potenciálne tiež traumatickým zážitkom budúceho užívateľa sociálnych služieb. Užívateľ bude prisúdený prevádzkovateľovi (podľa už uvedeného kľúča). Posudzovanie stupňa fyzickej a sociálnej odkázanosti bez účasti budúceho prevádzkovateľa služieb, ktorý sa v koncovej službe bude o užívateľa nakoniec starať, sa javí ako organizačne problematické a komplikované. Spolurozhodovanie užívateľa, resp jeho právnych zástupcov, ľudí, ktorí sú súčasťou jeho aktívnej sociálnej siete na výbere sociálnych služieb je dôležité nielen pri službách samotných (§ 9) ale aj pri rozhodovaní o druhu sociálnych služieb.

Neformulovanou výpoveďou piatej kapitoly zákona o sociálnych službách je postoj, prístup, podľa ktorého si isté závažné príčiny nezvládnutia sociálnych

7

Ilustračné foto

8

situácií vyžadujú zvlášť špeciálne podmienky služieb. Keď ich ale kategorizujeme z pohľadu kvality služieb, potom tieto kritéria spĺňajú: „zariadenie podporovaného bývania“ (§ 34), „zariadenie opatrovateľskej služby“ (§ 36), „rehabilitačné stredisko“ (§ 37), „denný stacionár“ (§ 40) ale tiež „prepravná služba, sprievodcovská služba a predčítateľská služba, tlmočnická služba, sprostredkovanie tlmočnickej služby, sprostredkovanie osobnej asistencie, požičovanie pomôcok“ (§ 49 – 47) a služby uvedené v šiestej a v siedmej hlave zákona (§ 52 – 60).

Z pohľadu kvality sociálnych služieb považujeme za dôležité, aby o poskytovanom druhu sociálnych služieb rozhodovali v prvom rade občania, ktorí tieto služby potrebujú, aby o rozhodovaní preferencií a kombinácii zdravotnej starostlivosti a sociálnych služieb rozhodovali odborníci, ktorí užívateľa služieb dlhodobo pozorujú a poznajú. V neprospech kvality sociálnych služieb vplyva nesprávna prax, kde o zdravotnej starostlivosti a sociálnej službe rozhodujú iné ako osobné požiadavky užívateľa, napr. nedostatok personálu, slabá technická vybavenosť zariadení, nezáujem o chronicky ťažké zdravotné stavy, voľné alebo preplnené kapacity zariadení. Riešenie uvedeného problému nie je v striktnnej selekcii zdravotných a sociálnych problémov ale vo flexibilnej kombinácii potrieb podľa užívateľa.

Dôstojná účasť budúceho užívateľa sociálnych služieb nemôže byť určovaná len posudkami, a to tým viac, že právnym dokumentom, na základe ktorého je občanovi poskytnutá sociálna služba prevádzkovateľom, už nie je rozhodnutie ale zmluva (§ 74).

KONCEPT SOCIÁLNEHO FUNGOVANIA OBČANA V KOMUNITE

Zákon o sociálnych službách reaguje na viac ako storočnú tradíciu a skúsenosti z komunitných služieb, ktorá má svoje korene v zakladajúcich krajinách EÚ už od r. 1884.

Komunitný plán sociálnych služieb otvára možnosti priamej účasti obyvateľstva v obciach a regiónoch na riešení sociálnych problémov. Zákon stanovuje po-

vinnosť komunitného plánovania a stratégie poskytovania sociálnych služieb pre obce a vyššie územné celky (§83/-4). Právna legalizácia komunitných plánov v zákone je druhým významne progresívnym krokom pre dosahovanie vyššej kvality a zlepšovania sociálnych služieb.

KVALITA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

AKO PODMIENKA ICH POSKYTOVANIA

Posledná časť nášho komentáru k zákonu sa dotýka tej časti zákona, ktorá súvisí priamo s kvalitou sociálnych služieb. Zákon v § 9 ukladá prevádzkovateľovi sociálnych služieb povinnosti v oblasti pomeru maximálneho počtu prijímateľov na jedného zamestnanca a odborného zamestnanca (§ 9/3) a povinnosť splniť technické požiadavky na výstavbu (§ 9/4), ktorá súvisí s kvalitou bývania a spoločného stravovania (§ 9/5a, b).

V § 9/6 stanovuje zákon povinnosť splniť „procedurálne podmienky, personálne podmienky, prevádzkové podmienky“, teda štandardy kvality sociálnych služieb tak, ako sú uvedené v prílohe č. 2 písm. A. Príloha obsahuje okrem uvedených podmienok (štandard) numerické maximálne ohodnotenie jednotlivých podmienok a celkové numerické vyhodnotenie. Procedurálne podmienky obsahujú okrem už zmienených individuálnych rozvojových plánov prijímateľa, vypracovanie metodologických postupov pri sociálnych službách na dosiahnutie cieľov, opatrení na ochranu prijímateľa pred porušovaním jeho práv, poskytovanie relevantných informácií, podávanie sťažností, sledovanie spokojnosti, a tiež vlastné hodnotenie poskytovateľa sociálnych služieb. Personálne podmienky stanovujú požiadavky na dodržiavanie personálnych, kvalifikačných podmienok a vzdelávania pracovníkov. Prevádzkové podmienky stanovujú estetické, právne normy pri sociálnych službách s prijímateľom, a tiež spôsob riešenia mimoriadnych situácií, spracovávanie a poskytovanie informácií o službe a hospodárení. Hodnotenie kvality sociálnych služieb je podľa uvedeného zákona v pôsobnosti Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Je bez diskusie potrebné vysoko pozitívne oceniť skutočnosť stanovenia podmienok kvality sociálnych služieb pre prevádzkovateľov. Podľa našich skúseností z viac ako desaťročného hodnotenia kvality sociálnych služieb v prevádzkach je len niekoľko obcí a ešte menej vyšších územných celkov pripravených hodnotiť kvalitu sociálnych služieb v prevádzkach, ktorých sú zriaďovateľmi alebo sú v ich pôsobnosti registrované. Nazdávame sa, že Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky pre objektívne splnenie povinnosti hodnotenia kvality poskytovaných služieb bude musieť

prijat' potrebné organizačné opatrenia, bez ktorých nebude možné zlepšovať úroveň sociálnych služieb na Slovensku.

TRANSFORMÁCIA, DEINSTITUCIONALIZÁCIA A KVALITA V SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH

Empirické skúsenosti a výskum sociálnych služieb (Rada pre poradenstvo v sociálnej práci 2000, 2003) potvrdili súvislosti medzi „kapacitou“ zariadení sociálnych služieb a ich kvalitou. Podľa výsledkov týchto odborných štúdií pravdepodobnosť dosahovania vyššej úrovne kvality sociálnych služieb stúpa v zariadeniach s nižšou kapacitou a opačne v zariadeniach s vyšším počtom osôb je pravdepodobnosť nízkej úrovne kvality sociálnych služieb vyššia.

Z uvedených dôvodov je pre pobytové sociálne služby dôležité, aby zákon vytváral podmienky pre znižovanie, transformáciu, deinstitucionalizáciu zariadení sociálnych služieb s preferenciou nižšieho počtu užívateľov v zariadeniach sociálnych služieb. Zákon o sociálnych službách v § 61/7 stanovuje výhodu zariadení s nižšou kapacitou ako 40 miest, nakoľko tieto majú prednosť pri poskytovaní sociálnych služieb pred zariadeniami s vyššou kapacitou. V zákone nie je spresnené, v akých oblastiach bude mať zariadenie s nižšou kapacitou „prednosť“ pred zariadeniami s vyššou kapacitou. Zákon ale po prvýkrát stanovuje „výhodu“ zariadení s nižšou kapacitou ako 40 miest v zariadeniach podporovaného bývania, v zariadeniach pre seniorov, v zariadeniach opatrovateľskej služby, rehabilitačných strediskách, domovoch sociálnych služieb, špecializovaných zariadeniach a denných stacionároch. Od obsahu „výhod“ záleží

LITERATÚRA:

- Gajdošíková, Ľudmila – Rusinák, Peter: *Malý slovník sociálneho zabezpečenia*, Bratislava, PRÁCA 1989. 236 s.
- Matoušek, O.: *Slovník sociální práce*, Grada, ISBN 997880736736780, Praha, 2008, 237 s.
- Matoušek, O.: *Metódy a řízení sociální práce*, PORTÁL, ISBN 80-7178-548-2, Praha, 2003, 380 s.
- Krupa a kol.: *Kvalitné sociálne služby I*. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. ISBN 80-88922-17-8, VIENALA, Košice, 2000, 119 s.

naštartovanie procesu transformácie, resp. deinstitucionalizácie, a tým aj zvyšovania kvality sociálnych služieb. Môžeme vysloviť oprávnenú obavu, že uvedená dikcia § 61/7 nebude dostatočným impulzom pre transformačné procesy zariadení s vyššou kapacitou a skôr ovplyvní plánovanie a zriaďovanie nových zariadení. Obce a vyššie územné celky majú predsa „určitú“ oporu pri plánovaní zmien v znižovaní kapacity v zariadeniach, kde kapacita presahuje počet 40 miest pre užívateľov, v zákone.

NA ZÁVER

Z pohľadu presadzovania kvality v sociálnych službách prináša zákon zmeny. Po prvýkrát v dejinách Československa a Slovenskej republiky obsahuje nielen kvantitatívne ale tiež kvalitatívne požiadavky na sociálne služby. Poukázali sme na časti zákona, ktoré z nášho pohľadu nie sú, ale aj na tie, ktoré sú nesporným prínosom. Zákon vzbudzuje oprávnené pochybnosti ale tiež očakávaná. Pri rešpektovaní podmienok vývoja verejného života v Slovenskej republike od r. 1989 je prijatie zákona s platnosťou jeho účinnosti od 1. 1. 2009 pochopiteľné. Pri zohľadňovaní ešte stále často nedôstojných sociálnych podmienok osôb v sociálnych službách a ich nízkej možnosti integrácie sa javí prijatie zákona ako oneskorené.

Skutočnosť, že sa zákon pripravoval niekoľko rokov, nespochybňuje občiansku aktivitu nevládných organizácií, pracovníkov verejnej správy, ministerstva, parlamentu, ktorí sa na jeho prípravu podieľali, nespochybňuje ich záujem pripraviť takú právnu normu, ktorá, ako predpokladáme, bude prínosom pre efektívnejšie riešenie nepriaznivých sociálnych situácií občana.

- Krupa a kol.: *Kvalitné sociálne služby II*. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. ISBN 80-968586-5-3, KARNAT, Košice, 2003, 136 s.
- Krupa a kol.: *Transformácia domovov sociálnych služieb*. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. ISBN 978-80-970004-2-4, ESF, PTP, Bratislava, 2008, 198 s.
- Strieženec, Š.: *Slovník sociálního pracovníka*, ISBN 80-67589-0-X, Trnava, 1996, 255 s.
- Zákon 195/1989 o sociálnej pomoci Z. z.
- Zákon 448/2008 o sociálnych službách Executive Branch (20 ILCS 2407/). USA. Disabilities Services Act of 2003
- Lov om sosiale tjenester, Nórsko, m. v. 1991

Act No 448/2008 on Social Services and quality/Slavomír Krupa

The author defines new Act on Social Services in the context of quality. He appreciates qualitative approach to the provision of social services incorporated in Act No 448/2008. Gradually, the author analyses critically the act in terms of terminology, from the perspective of social services recipient, as well as in terms of type and nature of social services, human rights observance, process individualisation, deinstitutionalisation, and specific conditions of quality assessment.

9

ŠKOLSKÁ INTEGRÁCIA OČAMI SPOLUŽIAKOV

Kristína Holúbková

Úvod

Hlavné otázky výskumnej štúdie smerujú k definovaniu základných parametrov integrácie a k zisteniu ich doterajšieho spôsobu realizácie na jednotlivých školách. Ďalej sa zaujíame o to, ako vidia realizáciu jednotlivých kľúčových faktorov školskej integrácie osoby, ktoré sú v tomto procese zaangażované.

V nasledujúcej správe by sme ako často nedoceňovaný zdroj informácií chceli ponúknuť pohľad samotných žiakov, ktorí majú v triede spolužiaka s postihnutím. Tieto informácie by mali slúžiť k rozšíreniu vhladu do jednotlivých oblastí, ktoré sme v predchádzajúcej štúdií určili ako kľúčové pre kvalitné vzdelávanie všetkých žiakov.

Ambíciou nasledujúcich riadkov je zmapovať a štruktúrovať vnímanie prítomnosti žiaka s postihnutím v triede očami jeho spolužiakov. Pozrieme sa na vybrané parametre, ktorých absencia, prípadne ich nesprávne porozumenie by mohlo prirodzenému učeniu sa a naväzovaniu kontaktov v školskom prostredí brániť. Predpokladali sme, že niektoré z problémových oblastí by sme mohli identifikovať na základe žiackej perspektívy.

Výskumné otázky:

- Ako žiaci vnímajú prítomnosť svojho spolužiaka s postihnutím v triede?
- Aké rozdiely žiaci vnímajú medzi sebou a svojim spolužiakom s postihnutím?

METÓDA

Výskum prebehol v dvoch kolách. Bližšie informácie sú uvedené v tabuľke 1.

Tab.1 Dve kolá výskumu

VÝSKUM	REGIÓN	POČET ŠKÔL	POČET RESPONDENTOV
1.kolo	Praha	9	184
2.kolo	Olomouc, Zatec, Pardubice	12	215

Našími respondentmi boli žiaci 2.stupňa základných škôl, 6. až 9.triedy vo veku 12 až 15 rokov.

Na **2. stupeň** sme sa zamerali, pretože integrácia tu býva v mnohom obtiažnejšia ako na stupni prvom – či už ide o rastúci tlak na vyšší výkon žiakov a stúpajúce nároky, ktoré podkopávajú „oprávnenosť“ prítomnosti integrovaného žiaka v bežnej triede. Jedná sa tiež o rastúcu zložitost učebnej látky. Striedanie viacerých učiteľov na odborné predmety a často tiež zmena triedneho učiteľa vytvára zložitejšie sociálne prostredie. Zabudnúť nemožno ani na nastupujúcu pubertu a s tým spojené chovanie spolužiakov atď. Integrácia sa v dôsledku toho stáva celkovo náročnejšia hlavne na súhru všetkých zúčastnených osôb.

Výskum prebiehal v triedach, kde sa spoločne s ostatnými žiakmi vzdeláva i žiak s postihnutím a v ktorej pracuje asistent pedagóga. **Druh postihnutia** integrovaných žiakov sa rôzni. Nebolo našou snahou robiť triedenie na základe známych kategórií (žiak s mentálnym, s telesným, so zmyslovým či kombinovaným postihnutím), tak ako by sa to na prvý pohľad žiadalo. Snažíme sa nepodporovať škatulkovanie do kategórií a na základe tejto myšlienky i dotazníkové odpovede žiakov netriedime podľa postihnutia ich spolužiaka s postihnutím.

V 1.kole sme ako **metódu zberu dát** zvolili dotazník s otvorenými otázkami zameraný na kvalitatívnu stránku vnímania prítomnosti spolužiaka s postihnutím v triede. V 2.kole sme zvolili dotazník s otázkami uzavretými a výberom odpovedí, ktoré sme zostavili na základe výsledkov 1.kola.

Spracovanie dát z 1.kola prebehlo formou triedenia podľa „podobnosti a rozdielu“, určité zobecnenie a redukcia rôznorodosti odpovedí žiakov do určitých kódov bolo nutné. Našou ambíciou v 1.kole nebolo zisťovať „áno“ alebo „nie“ v kvantitatívnom zmysle. Kvantite pri spracovávaní dotazníkov neprikladáme takú dôležitosť ako obsahu. Kvantite sa venujeme až v 2.kole, kde má spracovávanie dát formu zistenia počtu odpovedí, udania percentuálneho zastúpenia daných skupín odpovedí a ich vzájomného porovnania.

1. MAPOVANIE VNÍMANIA ŽIAKA S POSTIHNUTÍM OČAMI JEHO SPOLUŽIAKOV PO OBSAHOVEJ STRÁNKE

Otázke vnímaných rozdielov a ich pozitívnej či negatívnej konotácií sme sa venovali najpodrobnejšie, pretože sa prelínala všetkými ďalšími časťami dotazníku.

1.1 ROZDIELY MEDZI ŽIAKOM S POSTIHNUTÍM A JEHO SPOLUŽIAKOM

1.1.1 Kvantitatívna stránka vnímania rozdielov

Kvantitatívne vyhodnotenie ukazuje, že 63 % žiakov rozdiely medzi sebou a svojim spolužiakom s postihnutím vníma. Rozdiely nevidí 13 % žiakov. Ambivalentnú odpoveď (napr. „žiadne rozdiely nevidím, len že sa učí niečo iného“) sme dostali od 5 % žiakov.

Tab.2 Kvantitatívna stránka vnímania rozdielov

KÓD	PERCENTO
„Áno, vidím rozdiel“	63 %
„Nie, nevidím rozdiel“	13 %
Ambivalentná odpoveď	5 %

Diskusia a odporúčania k práci s rozdielnosťou

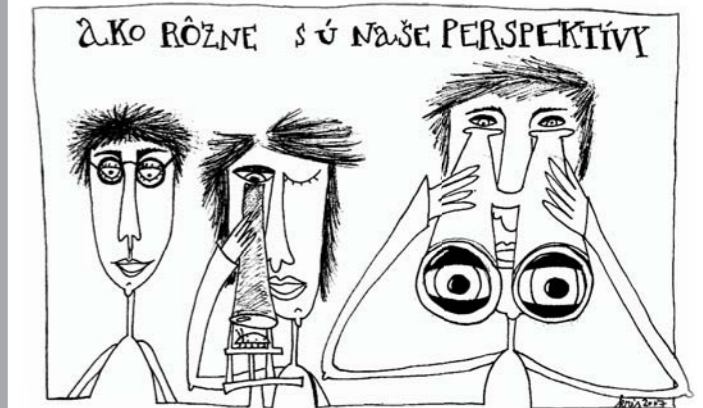
Za úvahu stojí, čo môžeme hľadať za odpoveďou „**žiadne rozdiely nevidím**“. Obsahový rozbor odpovedí ukazuje, že niektorých žiakov spolužiak nezaujímá, niektorí ho berú ako normálneho spolužiaka, a niektorí sa vyjadrujú kategorickým nie, ktoré ďalej nedokážeme analyzovať.

Inšpirujúcou je **ambivalentná odpoveď** žiakov. Ukazuje sa len u 5% žiakov. Príkladom môže byť: „*rozdiely určite nějaké jsou, protože kvůli vozíku nemůže třeba s námi po škole, hrát nějaké sportovní hry, ale jinak rozdíl v tom jaký je nevidím, všichni se k němu chováme jako k normálnímu klukovi*“. Žiaci teda rozdiely vnímajú, dokážu ich pomenovať, ale neprisudzujú im veľkú dôležitosť. Berú ich ako súčasť žiaka, nie je to však jeho hlavná charakteristika. Rozdiely pre týchto žiakov nie sú tabu, o ktorom nie je vhodné hovoriť.

Rozdiely vníma väčšina opýtaných žiakov.

Vedme ich k tomu, aby sa nebáli klásť otázky pokiaľ by sa im niektoré rozdiely zdali nezrozumiteľné. Naučme ich vzájomne sa počúvať, mnohé odpovede si môžu pomôcť nájsť vzájomne. **Bezpečný priestor**, kde môžu žiaci otvorene položiť otázky, ktorými sa zaoberajú je nesmierne dôležitý. V rámci tohto priestoru je možné rozprávať sa i o jednotlivých rozdieloch, ktoré žiaci medzi sebou vnímajú.

Predávajme žiakom vedomie, že každý z nás je špecifický. Podporujme sprostredkovanie uvedomenie si individuálnych rozdielov, hovorme o pôsobení rozličných vplyvov na jedinca. Jediniec je súčasťou vzťahov, dostalo sa mu rozdielnej výchovy, ovplyvňuje ho okolité prostredie atď.

V školách je zvykom dozvedieť sa absolútne závery, priestoru na **relativizáciu** je málo. Snažme sa ich viesť k rôznorodým pohľadom na situáciu a rozdiely sa pokúsme spolu s nimi relativizovať. Žiakov by sme mali postupne viesť k tomu, že javy sveta môžeme objektívne popísať, ich vnímanie však ostáva subjektívne.

Monológ poučného charakteru by za účelom rozpútania diskusie nemal zmysel. Techniky neformálneho učenia¹ budú vhodnejšie na vytvorenie bezpečného priestoru, kde žiaci môžu klásť ľubovoľné otázky k určenej téme.

Pokiaľ pracujeme na definovaní a odstraňovaní problémov jedného študenta, môžeme svoje poznatky využiť i **ku prospechu iných študentov**, ktorí boli spočiatku vnímaní ako bezproblémoví. Ainscow (2002) hovorí, že ide o jednu z možností, ako môžu odlišnosti v záujmoch, znalostiach, zručnostiach, zázemí, jazykovej vybavenosti, výkonnosti či určitej nedostatočnosti pozitívne ovplyvniť proces učenia.

Odlišnosť je možno vnímať ako príležitosť **k učiteľovmu vlastnému učeniu**. Pokiaľ sa žiak nezmesť do pripraveného scenára, znamená to, že poskytuje učiteľovi taký druh spätnej väzby, ktorú učiteľ nečaká. V improvizovanej odpovedi využíva učiteľ postupne svojich narastajúcich skúseností.

Nepodceňujme dôležitosť vplyvu kultúry školy na vnímanie vzájomných rozdielov. Pri spracovávaní konceptu inakosti dávajme **pozor na šírenie hodnoty tolerancie**, pretože tá predpokladá existenciu hierarchie – tolerujeme niečo, čo je slabšie či horšie ako my. Školy by sa mali sústrediť na vnímanie rozdielov a tie prezentovať ako prirodzenú súčasť komunity. Školy, ktoré sa snažia rozvíjať inkluzívnu politiku by mali rešpektovať rozdiely medzi jednotlivými

¹ viac informácií je možné nájsť na: <http://www.salto-youth.net/toolbox>

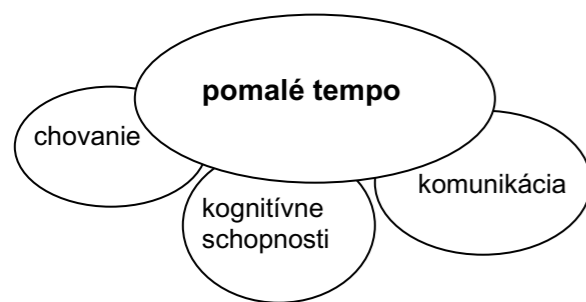
žiakmi a demonštrovať ju prostredníctvom kurikula bohatého na multikultúrnu výchovu, vyučovacími hodinami zameranými na rôzne druhy inteligencie, vyzdvihovaním hodnoty spolupráce nad súťaživosťou a budovaním pocitu súnaľnosti ku kolektívu ako jedného z hlavných edukačných cieľov.

1.1.2 Kvalitatívna stránka vnímania rozdielov

Na základe odpovedí žiakov, sme rozčlenili vnímané rozdiely do štyroch kategórií: **pomalé tempo, chovanie, kognitívne schopnosti a komunikácia.**

Pomalé tempo nestojí na rovnakej úrovni ako ostatné tri kategórie, má špeciálne postavenie v tom, že sa ostatnými kategóriami prelína.

Graf 1. Prienik kategórií vnímaných rozdielov

1.1.1.1 Pomalé tempo

Zo žiackych odpovedí sa zdá, že správna rýchlosť práce je dôležitou súčasťou školských zručností. Pokiaľ niekto nie je schopný sledovať zadané tempo, vyčnieva z radu a to v negatívnom zmysle slova.

Dozvedáme sa o dvoch kategóriách žiakov: jednak tých, ktorí zovšeobecňujú pomalé tempo na charakteristiku žiaka, iní dokážu špecifikovať oblasť, v ktorej je žiak pomalší. Niektorí žiaci hovoria o rešpektovaní pomalého tempa. Vo väčšine prípadov bolo vnímané hlavne negatívne ako niečo spomaľujúce, brzdiace a to najmä v oblasti učenia a pohybu.

Diskusia a odporúčania k pomalému tempu

Nervozita žiakov z pomalého tempa bude zrejme súvisieť s individualizmom a súťaživosťou, ktoré sú v našich školách prítomné. Práca v škole je do veľkej miery založená na súťaživosti. Motiváciou, ktorú pri vyučovaní učiteľia často využívajú je porovnanie výkonu a ukladanie žiakov na škálu od najlepšieho po najslabšieho. Hodnotí sa výkon. Dôležitá je rýchlosť, práca vykonaná v čo najkratšom čase. Presnosť a zodpovedný prístup je zväčša až na druhom mieste.

Rozvíjanie súťaživosti žiakov samozrejme súvisí s požiadavkami doby. Doba však na druhej strane vyžaduje stále viac i schopnosť pracovať v tímoch, kde črta prehnanej súťaživosti môže byť na obtiaž, kde je potrebné vedieť ponúknuť svoje kvality v prospech

tímu a nechať i ostatným členom možnosť prispieť v tom, v čom excelujú. Pričom tak ako sa líšia kvality jednotlivých členov, tak sa líši aj ich pracovné tempo. Je potrebné nájsť také, ktoré bude optimálne pre všetkých.

So žiakmi je možné hovoriť o kladoch a záporoch rôzneho pracovného tempa. Máme možnosť sa žiakov pýtať na to, ako súvisí rýchlosť práce s pozornosťou. Môžeme diskutovať o tom, v čom sú klady rýchlej práce a čo sa môžeme naučiť od ľudí, ktorí pracujú pomalším tempom. Môžeme sa spoločne zamyslieť nad tým, ako nám pomalé tempo umožní pohľad na proces vlastného myslenia, ktorý môže byť obohacujúci.

Navrhujeme si vyskúšať spolu so žiakmi pomalé tempo počas jedného dňa, kedy sa bude všetko odohrávať spomalene. Žiaci tak dostanú možnosť vžiť sa do kože spolužiaka, získajú skúsenosť nového pohľadu na svet, o ktorom je možné ďalej diskutovať. Reakcie žiakov sa tiež môžu meniť spolu s nutnosťou situácie konkurencie schopnosti iným skupinám. Rôzna náplň spolupráce vyžaduje rôznu úroveň súťaživosti.

1.1.1.2 Kognitívne schopnosti (Učenie, Myslenie, Znalosti)

Najväčšou kategóriou vnímaných rozdielov bola oblasť kognitívnych schopností. Žiaci vnímajú odlišnosť v troch oblastiach: znalostiach žiaka, v prebratom učive a vo vzdelávacích postupoch. Čo sa týka **znalostí**, žiaci ich u svojich spolužiakov s postihnutím hodnotia ako odlišné od svojich vlastných a to v pozitívnom i negatívnom zmysle. Žiaci vidia rôznosť i v **spôsobe práce** a to od poňatia všeobecného až ku konkrétnemu uvedeniu oblastí školských ako je čítanie a písanie. Čo sa **učiva** týka, žiaci si rozdielnosť uvedomujú a niektorí ju hodnotia ako nevýhodou pre integrovaného žiaka. Negatívne podľa nich je, že nemôže brať s ostatnými rovnaké učivo. Žiaci si všímajú i vôľových vlastností akými sú napríklad pracovitnosť, lenivosť apod., ktorú úzko súvisia s rozvojom v oblasti vzdelávania.

Diskusia ku kognitívnym schopnostiam

Vysvetlenie hľadáme opierajúc sa o Langmeiera a Krejčířovú (1998), ktorí sa venujú popisu charakteristík školského veku. Tvrdia, že proces učenia obsahuje novú kvalitu - omnoho viac sa opiera o reč. **Reč** ľudskú činnosť riadi a dovoľuje ďalší kvalitatívne nový rozvoj. Je základným predpokladom úspešného školského učenia, napomáha pamätaniu a predlžuje pochopenie a ovládnutie sveta. Ak žiak neovláda reč, ktorou sa hovorí v škole sťažuje to jeho pochopenie učebnej látky a zhoršuje šance na pokrok vo výuke. U žiakov s postihnutím sú značné interindividuálne

rozdiely nielen v slovnej zásobe, ale aj v jej obsahu, v preferenciách určitých druhov slov, v skladbe apod.

Na počiatku dospievania začínajú byť žiaci schopní vyvodzovať **formálne súdy** (myšlienková práca s obsahmi, ktoré si nemôžu konkrétne predstaviť). Logické usudzovanie niektorých žiakov sa týka len konkrétnych vecí a javov, obsahov, ktoré si možno názorne predstaviť. Rozdiely v spôsobe myslenia sa môžu prehlbovať.

Žiaci na druhom stupni sa dokážu sústrediť na viacej aspektov učebnej látky a tak rastie zložitosť učenia. Langameier a Krejčířová (1998) hovoria, že s plánovitosťou učenia súvisí aj to, že si žiak osvojuje určité obecnější postupy učenia - **učí sa ako sa učí**. To má pre jeho ďalší pokrok v školskom vzdelávaní rozhodujúci význam a hrá podstatnejšiu úlohu než aký počet poznatkov si osvojí. Zvlášť v súčasnej dobe, keď sú žiaci zavalovaní premierou rôznych informácií, si dieťa musí nájsť svoj systém, čo vyberať. Toto môže byť nielen pre žiaka s postihnutím náročnou úlohou a rozdiely môžu byť viditeľné.

Doporučenia ku kognitívnym schopnostiam

Učiteľia by sa so žiakmi mali rozprávať **veku primeraným spôsobom**, budú tak pre žiakov modelovať vekú primerané očakávania. Pokiaľ je dostatočne viditeľné presvedčenie učiteľa o tom, žiak s postihnutím nie je menejcenný, ale sa len jednoducho pohybuje životom iným spôsobom, tak i žiaci porozumejú, že človek s postihnutím nie je pokazený a teda nepotrebuje opraviť a že má čo poskytnúť ako spolužiak i ako kamarát.

Doporučenia smerujú k rozvíjaniu flexibilného myslenia, ktoré prináša nové a rozmanité spôsoby riešenia namiesto jedného správneho.

Žiaci sú si dobre vedomí svojich úspechov či neúspechov a svoje vlastné zručnosti si pomerujú s výkonom ostatných žiakov. **Porovnávanie** je dôležitou schopnosťou, na ktorej rozvoji sa v škole zatiaľ systematicky nepracuje. Schopnosť porovnávať je pri tom kľúčovou pre proces rozhodovania, ktorý je každodennou súčasťou života každého z nás, a je preto účelné podporiť žiakov v jej osvojení. Je dôležité žiakov viesť k sledovaniu rôznorodých kritérií a upozorniť na nebezpečenstvo sústredenia sa len na jedno kritérium. Porovnávanie na základe jedného kritéria (ktoré v našom prípade môže predstavovať oblasť chovania, kognície či komunikácie) smeruje k redukovanému pohľadu na osobnosť žiaka. Zameranie sa na jediný parameter môže viesť k vytesneniu bohatosti zvyšných stránok jedinca.

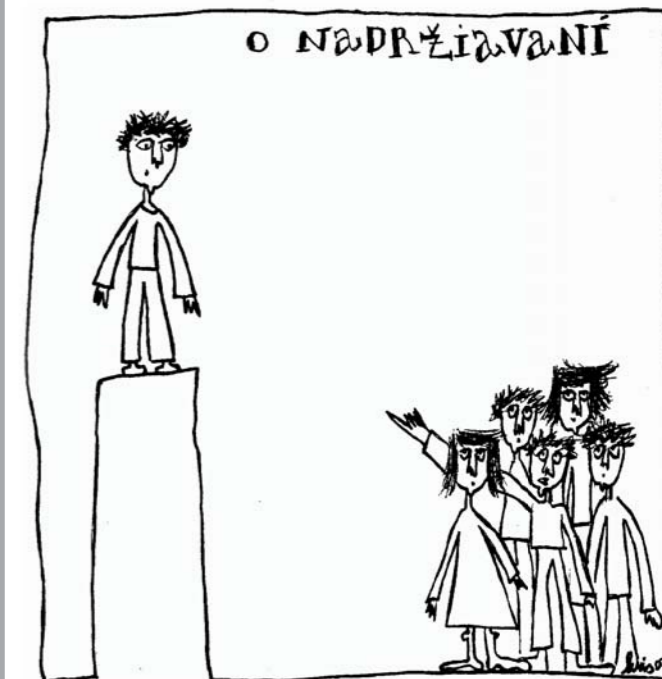
• Individuálny prístup

Pri otázke individuálneho prístupu sa ukazujú dve skupiny žiakov. V prvej skupine sú tí, ktorí pokladajú prispôbenie podmienok za prirodzené, uvedomujú

si nutnosť rôznosti podmienok, ktoré sa viažu na rôznosť východných schopností („musíš sa s ním jednat trochu jinak než s ostatními žáky“). Vo väčšine prípadov však hovoria žiaci o nadržiavaní a špeciálnych výhodách s negatívnou konotáciou („mám pocit, že jí příliš nadřizují, mně osobně to nevdí, ale ona bude mít v životě problémy“).

Diskusia a odporúčania k individuálnemu prístupu

Dozvedeli sme sa, že individuálny prístup môže byť žiakmi vnímaný ako **privilegované postavenie**. Rovnako ako mnoho učiteľov a asistentov si i my kladieme otázku do akej miery pomáha a do akej limitu je a vydeľuje žiaka s postihnutím z kolektívu?

Individuálny prístup je kľúčovým faktorom pri realizácii integrácie. V praxi môže a vlastne musí tento prístup vyzeráť rôzne. Záleží na subjektívnej interpretácii učiteľa. I z tohto dôvodu je výhodné mať dobre napísaný IVP. Pod maskou individuálneho prístupu môže totiž dochádzať k vytváraniu privilegovaného postavenia, či ako tento fenomén menej honosne nazývajú žiaci – **nadržiavaní**. Toto potom pôsobí protichodne k výhodám, ktoré by individuálny prístup mal prinášať. Nadržiavanie pôsobí v očiach študentov nespravodlivo. Tí len ťažko vnímajú, že nie je z veľkej miery zapríčinené žiakom samotným, ktorý je kvôli nemu spolužiakmi odsudzovaný. Vnímajú ho ako negatívnu súčasť žiaka. Nadržiavanie sa zdá byť prekážkou, ktorá bráni žiakom vo vzájomnom nadväzovaní kontaktov.

Na udržaní akurátnej miery individuálneho prístupu by sme mali spolu s učiteľmi pracovať. Nie je jednoduché nájsť hranicu medzi – „ešte to zvládne sám“ a „už je to nad jeho sily“. Bolo by potrebné

pracovať systematicky na hľadani tejto hranice, aby sme žiaka nepodceňovali, ale aby sme ho zároveň neprecenili. V teoretickej časti tvrdíme, že je dôležité rešpektovať individuálne tempo a možnosti dieťaťa. Je dôležité dať pozor, aby neskľzol individuálny prístup k nadrživaniu, ktoré žiaka v očiach jeho spolužiakov poškodzuje.

O individuálnom prístupe je potrebné hovoriť so žiakmi, aby napriek tomu, že vidia nepomer známok a znalostí u spolužiaka si boli schopní túto „nespravodlivosť“ vysvetliť. Môžeme s nimi otvoriť debatu na téma „zmysel hodnotenia v škole“, môžeme rozobrať absolútne a relatívne, objektívne a subjektívne aspekty hodnotenia. **Upozornenia žiakov na nadrživanie je potrebné brať vážne.** Nebezpečenstvom je ohrozenie postavenia žiaka s postihnutím v triede. Hrozí, že ho spolužiaci budú vnímať ako menejcenného, pretože potrebuje pomoc, ktorú ostatní nepotrebujú.

Prekážky v podobe segregujúcich vzdelávacích praktík nebránia len vzniku priateľstiev, ale i kvalitnému vzdelávaniu žiakov s postihnutím i bez postihnutia. Tashie (2006) uvádza, že predstava o tom, že poskytovanie špeciálnej podpory počas vyučovania, ale mimo triedy neprispieva ku kvalite vzdelávania. Naopak radikálne hovorí, že všetci učitelia by mali rovno zavrhnúť myšlienku, že niektorí študenti musia opustiť triedu nato, aby sa mohli učiť. Členovia tímu môžu spolupracovať, aby zabezpečili špeciálne pedagogickú podporu v kontexte triedy a všeobecného kurikula. Špeciálna podpora by mala byť súčasťou vyučovacej hodiny a mala by byť začlenená do klasickej učebnej osnovy alebo poskytnutá pred či po vyučovaní. Učitelia majú moc pripraviť prostredie tak, aby dovolilo každému žiakovi účastiť sa každej hodiny. Vyučovanie, ktoré kladie dôraz na rôzne spôsoby zapojenia sa do procesu učenia poukazuje na to, že všetci žiaci majú schopnosť sa učiť.

• Asistent

Žiaci označovali prítomnosť asistenta v triede pozitívne v prípadoch, keď bol vnímaný ako prospešný pre celú triedu. Asistent je však žiakmi často vnímaný negatívne, vzbudzuje závisť z nadržovania a zároveň je dôkazom svedčiacim o zníženej schopnosti integrovaného žiaka samostatne pracovať. Spolužiaci vzájomne poznajú a posudzujú svoje silné a slabé stránky. U spolužiaka s postihnutím jeho úspechy často prisudzovali vonkajšiemu zdroju - teda asistentovi. Mnoho žiakov predpokladá, že dobré školské výsledky sú veľkou mierou ovplyvňované prítomnosťou asistenta. Pre žiaka s postihnutím môže asistent predstavovať pomoc, tá však môže byť i nevýhodou pokiaľ je prehnaná a asistent robí veci za žiaka („ostatní závidia pretože si jsou jisti že výsledky (velmi dobré) nepochádzajú do něho ale od A“).

Žiaci, ktorí vnímali asistenta v triede ako prekážku, určovali ako nevýhodu rušenie šeptaním a vysvetlovaním počas hodiny („když třeba píšeme písemku a on odpovídá asistentovi, tak to i někdy ruší a ne jen mě“).

Doporučenia k asistentovi

Pokiaľ vidíme príčinu problémov v špeciálne vzdelávacích potrebách žiakov, prirodzene uvažujeme o podpore v podobe asistenta, ktorý by s ním pracoval. Pre mnohých žiakov je asistent v triede základnou podporou pri vzdelávaní.

Prítomnosť dvoch dospelých osôb v triede prispieva ku kvalite učebného procesu všetkých žiakov. Asistent je však často chápaný ako individuálny učiteľ žiaka s postihnutím. Poskytovanie podpory formou asistenta by mala byť len čiastočnou súčasťou snahy o zvýšenie miery zapojenia žiakov. **Úlohou asistenta je podporovať učiteľa tak, aby sa mohol venovať všetkým žiakom v triede. Preto je dôležité, aby učiteľ žiaka s postihnutím vnímal ako jedného zo svojich žiakov.** Pokiaľ učiteľ nesie zodpovednosť za všetkých žiakov vo svojej triede, potom môže byť asistent oporou učiteľovi i žiakom rôznymi možnými spôsobmi.

Mnohí asistenti dostali nejasné vysvetlenie svojej role. Hlavným cieľom je podpora všetkých študentov, aby boli v triede úspešní. Neustála prítomnosť asistenta pri integrovanom žiakovi zabraňuje prirodzenému kontaktu s ostatnými žiakmi. S podporou a supervíziou učiteľa môže asistent pracovať s malými skupinami žiakov, či poskytnúť individuálne inštrukcie žiakom, ktorí to potrebujú.

Základnými zásadami práce asistenta je doslovne neprilepiť sa na jedného žiaka, pri ktorom bude sedieť celý deň, ale pomáhať všetkým žiakom využiť prirodzené príležitosti tráviť čas spoločne. Ďalšou zásadou je nehovoriť za žiakov a rešpektovať ich právo na učenie sa pokusom a omylom. Kľúčovou je viera asistenta v potenciál všetkých žiakov v triede.

Podpora by mala zahŕňať i prípravu, kde učiteľ plánuje výuku s ohľadom na všetkých žiakov, ich rôzne

východiská, skúsenosti a štýly učenia, a na ich schopnosť si vzájomne pomáhať. Pokiaľ je výuka navrhnutá tak, aby podporovala **zapojenie všetkých žiakov**, znižuje sa potreba individuálnej asistencie. Skúsenosť triedy s asistentom a individuálnou podporou, ktorú poskytuje môže viesť k väčšej miere aktivity a samostatnosti v učení všetkých žiakov a súčasne ku skvalitneniu výuky v celej skupine.

Sám asistent spolu s učiteľom by mali reflektovať existujúce spôsoby práce. Je potrebné uvažovať nad tým, či niektoré aspekty našej praxe neúčinkujú ako bariéry účasti na zamýšľanom kurikule. V tejto súvislosti je treba do hĺbky sa zaujímať o to, čo sa v triede deje. Ainscow (2002) uvádza, že výskum, ktorého sa účastnil, ilustruje, ako niektorí žiaci dostávajú od učiteľov jemné „odkazy“ vypovedajúceho tom, že ich učiteľ nepovažuje za plnohodnotných žiakov. Mali by sme sa zamyslieť nad spôsobmi, ako určiť bariéry, ktoré niektorí žiaci pociťujú, pomenovať ich a vysporiadať sa s nimi spôsobom, ktorý žiaka podporí. V tomto ohľade sa názory žiakov ukazujú byť sľubným východiskom diskusie o inklúzií.

1.1.1.3 Chovanie

Kategória chovania bola druhou najpočetnejšou skupinou vnímaných rozdielov. Žiaci hodnotili na jednej strane chovanie žiaka s postihnutím a na strane druhej chovanie ľudí k nemu.

Tab.3 Kvantitatívne zastúpenie kategórie chovanie

KÓD		POČET
Chovanie žiaka so špeciálne vzdelávacími potrebami	Rozdiely/zvláštnosti v chovaní žiaka	22
	Podobnosti v chovaní žiaka	10
Chovanie žiakov k integrovanému spolužiakovi	Rozdielne chovanie žiakov k integrovanému spolužiakovi (rozdiely)	3
	Zapojenie do kolektívu (podobnosti)	6

• Chovanie žiaka so špeciálnymi vzdelávacími potrebami

Rozdiely žiaci vidia najmä v infantilnom správaní, v správaní neprimeranom situácií, v nadmernej ustráchanosti a prílišnej slušnosti (napr. „občas výkřiky, před zkoušením hrozně nervózní, pořád se na vše ptá, občas za mnou přijde a začne mi před obličejem mávat sešitem“). Pozitívna konotácia odpovedí je skôr výnimkou.

V rámci podobností žiaci vnímajú spolužiaka ako normálneho žiaka triedy. Dostáva sa nám upozornenia na možný negatívny vývoj integrácie, v tom zmysle, že spolužiak s narastajúcimi nárokmi prestáva stíhať tempo.

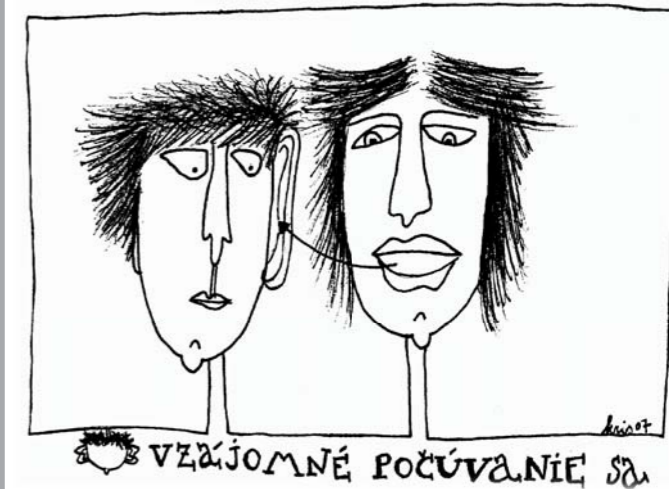
• Chovanie žiakov k integrovanému spolužiakovi

Spomenuté je rovnocenné zapájanie integrovaného žiaka do kolektívu, ale na druhej strane i odlišné chovanie sa okolia voči integrovanému žiakovi.

Dozvedáme sa, že zapojenie žiaka do kolektívu má svoju vnútornú dynamiku. Jeden žiak priliehavo vyjadruje rovnováhu medzi aktivitou žiaka so špeciálnymi potrebami a aktivitou okolia vyvinutou pre zaradenie do kolektívu: „ale také už se zapojuje do kolektivu a nám už nikdo nemusí připomínat abychom si s ní hráli“.

Diskusia a odporúčania k chovaniu

Na prvý pohľad sú viditeľné vonkajšie prejavy rozdielneho chovania spolužiaka s postihnutím. Keď sa žiaci navzájom lepšie nepoznajú, **vnímajú len vonkajšie prejavy bez toho, že by sa zamýšľali nad dôvodmi**, ktoré ich spolužiaka k rozdielnemu chovaniu vedú. Chovanie potom najčastejšie vyhodnocujú ako nezrozumiteľné a podľa získaných odpovedí často rezignujú na riešenie nejasnej situácie a na spolužiaka s postihnutím reagujú ignoráciou. V týchto prípadoch je pre nich spolužiak a jeho postihnutie tabu.

Toto tabu najlepšie rozkryjeme ak o ňom začneme otvorene diskutovať. Preto apelujeme na dôležitosť priestoru pre kladenie zvedavých otázok. Ak priestor pre spoločnú diskusiu chýba, vzniká miesto pre vymýšľanie vlastných nepodložených hypotéz založených často na predsudkoch. Ideálne je mať možnosť opýtať sa priamo pri zdroji, teda otvorene osloviť spolužiaka s postihnutím. Integrovaný žiak tak dostáva možnosť stať sa odborníkom na svoje postihnutie.

1.1.1.4 Komunikácia

Žiaci hovoria o obtiažnosti komunikácie jednak v zmysle uzavretosti spolužiaka s postihnutím a druhak v zmysle nejasej výslovnosti. Na druhej strane sa dozvedáme o zábave, ktorá sa v triedach nesie v pozitívnom i negatívnom duchu. Niekedy je silená a nemiessna zo strany integrovaného žiaka, inokedy sa môže jednať o zábavu na jeho úkor. Spomenuté je i kamarátstvo bez ohľadu na podobnosti, či rozdiely (*„patří do naší party“*). Tiež si všímame nezájum o prítomnosť žiaka v triede.

Diskusia a odporúčania pre komunikáciu

Tashie (2006) uvádza, že predsudky o neschopnosti komunikovať sú časté. Je veľmi dôležité uvedomiť si a žiakom ďalej posunúť odkaz, že **to, že ich spolužiak nerozpráva ešte neznamená, že nemá čo povedať**. Nie je potrebné vymýšľať zložité komunikačné systémy. Stačí, že si spolužiaci budú rozumieť. Je užitočné dať im informácie o rôznych druhoch a spôsoboch komunikácie (gestá, znaky, používanie komunikačných pomôcok atď.) a nebáť sa ich **zapojiť do procesu vytvárania komunikačných pomôcok**.

Žiakom je potrebné dať k dispozícii korektné slová na označenie reality. Vhodné nástroje im umožnia precíznejšie označovanie situácií, ale i rozvinú ich slovnú zásobu. Zo žiakmi je možné o konotáciách jednotlivých slov hovoriť.

1.2 VÝHODY A NEVÝHODY PRÍTOMNOSTI

INTEGROVANÉHO SPOLUŽIAKA V TRIEDE

Najväčšie percento (31 %) žiakov vidí prítomnosť spolužiaka s postihnutím optikou výhod. Veľký počet žiakov (27 %) vníma integrovaného spolužiaka ako normálneho žiaka triedy. Klady i zápory prítomnosti žiaka v triede bilancuje 20 % žiakov. Len nevýhody vidí 13 % žiakov a odpoveď nedostávame od 9 % respondentov.

Tab.4 Kvantitatívny pohľad na vnímanie výhod a nevýhod prítomnosti integrovaného žiaka v triede

KÓD	PERCENTO
Normálny spolužiak	27%
Výhody	31%
Nevýhody	13%
Výhody i nevýhody	20%

1.2.1 Sociálne učenie

Veľkou kategóriou vnímaných výhod prítomnosti spolužiaka s postihnutím je získavanie sociálnych zručností a skúsenosť s kontaktom s rovesníkom s postihnutím. Prítomnosť spolužiaka je pre žiakov spojená i s väčším pokojom v triede, stmelenejším kolektívom, naučením sa asertivite a možnosťou zamyslieť sa nad problematikou postihnuteľa.

Umenie rovesníckej pomoci spočíva v schopnosti byť vnímavý voči potrebám žiaka. Pri spolupráci žiaci uplatňujú napríklad častejšie opakovanie či pomalšie vysvetľovanie (*„potrebuje věci vícekrát opakovat a naváďet“*, *„museli jsme trošku pomaleji“*, *„nejdřív se mu to musí vysvětlit, pak pracuje dobře“*).

Žiaci sa pokúšajú nazrieť na výhody cez perspektívu integrovaného žiaka a prichádzajú k záveru, že pre ich spolužiaka je prítomnosť v „normálnej“ triede plusom najmä vďaka možnosti komunikovať a učiť sa s rovesníkmi, teda sociálne učenie funguje v oboch smeroch. Prítomnosť v triede hodnotia niektorí žiaci ako kapitál pre žiaka s postihnutím, iní ho vidia ako kapitál pre ostatných žiakov.

Diskusia a odporúčania k sociálnemu chovaniu

Žiaci opakovane hovoria, že sa naučia ako jednať v kontakte s človekom s postihnutím. Tashie (2006) upozorňuje že, podpora od spolužiakov môže vyzeráť ako kamarátstvo, netreba si ich však zamieňať a je užitočné naučiť sa pojmy správne používať. Poskytovanie podpory nie je ničím zlým, naopak je výborným spôsobom ako sa učiť a rásť. Nedá sa však pomenovať priateľstvom. V prípade vrstevníckej podpory ide o hierarchický vzťah.

Emočné reakcie malého dieťaťa majú v podstate automatický charakter, ale v školskom veku by malo dieťa byť schopné podľa potreby vlastnou vôľou svoje city potlačiť alebo naopak ich zreteľne vyjadriť. Pracujme so žiakmi na porozumení ich vlastných pocitov v rôznych situáciách, učme ich brať ohľad na očakávania, požiadavky a postoje sociálneho okolia. Langmeier a Krejčířová (1998) opisujú žiakov s dobrou emočnou kompetenciou, ktorí sú si vedomí vlastných pocitov aj emócií druhých ľudí, vyjadrujú svoje prežitky primeraným spôsobom a sú schopní svoje pocity kontrolovať a regulovať podľa okamžitej situácie tak, aby to zvládnutie prítomného problému uľahčilo – nájdime čas pre spoločné sdielanie skúseností, využime rôzne schopnosti a skúsenosti žiakov. Emočná kompetencia má potom veľký vplyv aj na úspešnosť dieťaťa nielen v sociálnej interakcii, ale aj v iných oblastiach, napríklad pri zvládaní školských nárokov. Autori tvrdia, že školský prospech len slabo koreluje s inteligenciou dieťaťa, ale má významný vzťah k jeho sociálnej obratnosti a emočnej vyrovnanosti. Dobrá emočná kompetencia môže niektorým

žiakom chýbať, preto sa ich správanie môže zdať ostatným spolužiakom nezrozumiteľné.

So žiakmi zabúdame pracovať systematickým spôsobom na uvedomení si a porozumení podstate empatie. Je podstatné si uvedomiť, že empatia nie je synonymum súcitu. Empatia je schopnosť uvedomiť si ako sa v danej situácii druhý cíti. Dôležité sú potom spôsoby, ktorými sme schopní druhého podporiť v riešení situácie.

1.3 REAKCIA ŽIAKOV NA RÔZNOSŤ

Veľká skupina žiakov nezrozumiteľné správanie svojho integrovaného spolužiaka nerieši. Niektorí majú pocit, že všetkému rozumieť nemôžu, a tak ďalej po príčinách nepátrajú a rezignujú. Iní riešia nezrozumiteľnú situáciu ignorovaním – v niektorých prípadoch ignorovaním spolužiaka samotného, v iných len ignorovaním jeho správania.

Žiaci popisujú rôzne stratégie riešenia nezrozumiteľnej situácie. Aktívnejší navrhujú upozorniť spolužiaka, aby prestal; vysvetliť svoj pohľad na vec či zmeniť téma hovoru. Tí pasívnejší navrhujú odísť, nevšimáť si ho či usmiať sa v duchu.

Zo skupiny žiakov, ktorí sa o nezrozumiteľnej situácii rozhodnú s niekým poradiť, ide najväčší počet žiakov priamo za spolužiakom s postihnutím. Pokiaľ nedostane uspokojivú odpoveď, ide za asistentom (najmä pre pomoc s komunikáciou) alebo za učiteľom. Skupina žiakov ešte pred oslovením asistenta využije radu od ostatných spolužiakov.

Tab.5 Kategórie reakcií žiakov na rôznosť

KÓD	POČET
„Neriešim to“	53
„Riešim to sám“ – konkrétne stratégie	23
„Spýtam sa“	47

Doporučenia k reakciám na rôznosť

Žiakom sa nedostáva vzorov chovania k riešeniu každej novej situácie, do ktorej sa dostanú. Preto pokladáme za dôležité uviesť žiakov do problematiky nových situácií formou diskusie. Polemizovanie o tom, čo robiť v nezrozumiteľnej či novej situácii môže slúžiť k rozvinutiu výmeny názorov medzi žiakmi, ku kladeniu nezodpovedaných otázok. Žiaci by mali vedieť, že je viacero možných reakcií na situáciu a nielen jedna je správna. Žiaci často krát nevedia, že i dospelí sa musia rozhodovať a že i pre nich ide o náročný proces. Pomôžeme žiakom osvojiť si vhodné stratégie rozhodovania sa.

• Spolužiak s postihnutím ako potencionálny terč vtipov

Väčšia skupina žiakov sa prikláňa k názoru, že spolužiak s postihnutím nie je terčom vtipov, niektorí žiaci to argumentujú dobrým zapojením sa do kolektívu. Ďalšími dôvodmi sú ignorovanie a pocit nezájumu zo strany žiaka s postihnutím.

Ďalšia skupina žiakov udáva vyššiu mieru posmeškov voči spolužiakovi s postihnutím.

Dozvedáme sa o zábave, ktorá sa v triedach nesie v pozitívnom i negatívnom duchu. Niekedy je silená a nemiessna zo strany integrovaného žiaka, inokedy sa môže jednať o zábavu na jeho úkor. Sú však i takí, od ktorých sa dozvedáme o schopnosti žiaka s postihnutím urobiť srandu.

Diskusia k vtípkovaniu

Je potrebné upozorniť na nasledujúce dve odpovede, ktoré sa črtajú ako potencionálne nebezpečné plytkiny, na ktorých by mohol vzájomný vzťah spolužiakov stroskotať. Odpoveď: *„vůbec, každý v tomhle ohledu na něj kašle“* ukazuje na bezpečnosť pred posmeškami za cenu ignorácie, za cenu toho, že si žiaka v triede nikto nevšima. Pokorná nám na prednáškach prizvukovala, že najohrozenejší žiaci nie sú tí, ktorí najviac provokujú a vyžadujú najviac pozornosti, ale tí „neviditeľní“, ktorých prehliadame. Na druhej strane stojí odpoveď: *„v mé přítomnosti nikdy nebyla pomlouvána, vždy je jen chválena jak je dobrá“*. Táto nás vedie k zamysleniu sa nad tým, či neustále chválenie nevedie k pocitu závidosti z nadržovania a privilegovaného postavenia u ostatných spolužiakov a tým narušuje a zhoršuje vzájomný vzťah.

1.4 INTERAKCIA RESPONDENTOV

S INTEGROVANÝM ŽIAKOM NA VYUČOVANÍ

V oblasti interakcie vo vyučovaní je polovica žiakov, ktorí majú so spoluprácou so spolužiakom s postihnutím skúsenosť a niečo menej ako polovica žiakov, ktorým takáto skúsenosť chýba.

Tab.6 Kvalitatívny pohľad na interakciu žiakov vo vyučovaní

KATEGÓRIA	PERCENTÁ
Áno	50 %
Nie	48 %
Bez odpovede	2 %

Reflexia o chýbajúcej skúsenosti spolupráce so spolužiakom s postihnutím u polovice respondentov nás vedie k úvahe, že napriek tomu, že žiak je v triede prítomný, žiaci s ním neprichádzajú do kontaktu

v rámci práce počas vyučovania. Spoločne strávený čas sa teda redukuje na prestávky. Tento možný čas interakcie sme však neskúmali.

Sami žiaci uvádzajú, že k spolupráci s integrovaným spolužiakom nedošlo, pretože sa nevykytla k tomu príležitosť alebo sa príležitosť vyskytla len zriedka. Systém priradovania do skupín je nastavený tak, že niektorí žiaci nedostanú príležitosť byť so spolužiakom v skupine, inde sú zavedené nemenné pracovné dvojice. Stáva sa i to, že žiaci spoluprácu nevyhľadávajú, pretože po skúsenosti sa im zdá nezáživná apod.

Žiaci, ktorí majú skúsenosť so spoluprácou s integrovaným spolužiakom určujú spoluprácu ako skôr pozitívnu skúsenosť.

• Spokojnosť so spoluprácou

Hodnotiace výpovede žiakov, ktorí skúsenosť so spoluprácou na hodine majú sme zoradili do tabuľky 7. Spokojnosť so spoluprácou so spolužiakom s postihnutím je úzko spojená s mierou do akej sa tento aktívne či pasívne, konštruktívne či deštruktívne zapája do chodu skupiny.

Tab.7 Miera zapojenia sa do skupiny

KÓD	POČET
Prínos pre skupinu	29
Neuspokojivá spolupráca	20

Z odpovedí vyplýva, že pozitívne prežívaná skúsenosť súvisí s celkovou spokojnosťou zo spolupráce, s investovanou snahou prispieť k spoločnému dielu, s radosťou z možnosti poskytnúť pomoc, so spoločne zdieľanou zábavou a s možnosťou obohatiť sa o nové zručnosti a skúsenosti. Žiak s postihnutím je v tomto prípade pre skupinu prínosom, pretože dokáže pomôcť, má sa s čím s ostatnými podeliť – či už sa jedná o rôzne zručnosti, kamarátstvo alebo zmysel pre humor. Je ostatnými videný ako aktívny člen skupiny („zapojoval sa“, „snažil sa“, „šlo mu to“, „neprešeroval jednotu skupiny“).

Z ďalších odpovedí sme zistili, že niektorí žiaci vnímajú integrovaného spolužiaka rovnako ako ostatných spolužiakov, spolupráca im nijakým spôsobom nevedí („normální jako s každým jiným spolužákem“).

Od žiakov sme sa dozvedeli i o ambivalentných pocitoch, uvedomujú si rozpory, ktoré sú so spoluprácou s integrovaným spolužiakom spojené. Neistota sa objavuje v oblasti prežívania spolupráce, v oblasti zábavy, úlohy asistenta a individuálneho prístupu. („kamarádím s ní, ale někdy má privilegia“, „chvilí jsem měla zlost, ale vyprchalo to“).

Spolupráca so žiakom sa môže javiť i ako neuspokojivá a to najmä kvôli pomalému pracovnému tempu, zlým pracovným návykom, slabším komunikač-

ným schopnostiam, pasivite a zdanlivému nezáujmu o spoluprácu („nezájem z jeho strany, nespoupráče“, „nezapájí se ani do práce, ani do povídání“, „nepomohl, dělal co jsme nechtěli“). Pod negatívne vnímanou spoluprácou sa skrýva nezáživnosť, nuda apod..

Doporučenia k spolupráci žiakov na vyučovaní

V spätnej väzbe žiaci učiteľom dávajú najavo, že spolupráca so spolužiakom s postihnutím môže byť i príjemnou skúsenosťou. Títo žiaci dávajú svojim učiteľom signál o tom, že by sa nebránili, keby bola hodina smerovaná viacej na vzájomnú spoluprácu medzi žiakmi. Skúsme v triede zabezpečiť taký systém práce, aby si mali žiaci možnosť vyskúšať spoločnú prácu z rôznymi spolužiakmi.

Existuje výskum (Ainscow, 2002) ukazujúci, že lepšie využitie interakcie a spolupráce medzi žiakmi môže prispieť k vytvoreniu inkluzívnejšieho prostredia triedy, a to spôsobmi, ktoré zlepšia podmienky učenia všetkých detí v triede.

Triednu dynamiku by mal okrem triedneho učiteľa monitorovať i školský psychológ. Neradi by sme rozšírovali už i tak široké kompetencie učiteľa. Na začiatku cielené vytváranie skupín, aby si žiaci dobre sadli a dopĺňali sa, postupne však meniť, aby si vyskúšali pracovať s rôznymi spolužiakmi. Školský psychológ by mohol viesť diskusné fóra s triedami o tom, čo to znamená spolupráca ako sú ľudia rôzni a ako sa môžu dopĺňať a tom ako každý v tíme má svoju úlohu, o tolerancii a trpezlivosti.

Psychologický prístup je v praxi školskej integrácie často podceňovaný alebo je aplikovaný intuitívne. Hlavným činiteľom, ktorý vnáša do procesu začleňovania psychologické poznatky je poradenský psychológ, ktorý sa v procese školskej integrácie uplatňuje v mnohých rovinách a v oblasti komunikácie a vzájomných vzťahov v triede by mohol fungovať ako vynikajúci facilitátor. (Smékalová, 2004)

1.5 INTERAKCIA RESPONDENTOV

S INTEGROVANÝM ŽIAKOM MIMO VYUČOVANIA

Tab. 8 Kvantitatívny pohľad na interakciu mimo vyučovania

KATEGÓRIA	PERCENTÁ
Nie	73 %
Skôr nie	14 %
Áno	9 %
Bez odpovede	4 %

Na základe získaných odpovedí konštatujeme slabú interakciu medzi žiakmi a ich spolužiakom s postihnutím mimo vyučovania. Oblasť spoločnej

mimoškolskej činnosti sa ukazuje ako „prázdna“. Čas mimo školy so spolužiakom s postihnutím netrúvi 73 % žiakov. Príčiny, ktorými nám tento fakt žiaci vysvetľujú sú: málo príležitostí k tráveniu spoločného času so všetkými spolužiakmi, nielen so žiakom s postihnutím, ďalej vzdialenosť miesta bydliska, a nedostatok voľného času.

Je možné, že väčšia vzdialenosť bydliska od školy má súvislosť so spádovosťou školy. Len v ¼ prípadov šlo naozaj o spádovú školu. Na strane žiaka sú potom omnoho nižšie šance tráviť voľný čas po vyučovaní s kamarátmi zo školy, pretože žiak odchádza (alebo býva vyzdvihnutý rodičmi) do vzdialenejšieho bydliska.

Doporučenia k interakciám po škole

Spádovosť nebude jediným dôvodom „prázdnoty“ v oblasti mimoškolských aktivít. Žiaci vypovedajú o nedostatku týchto aktivít vôbec. Je teda na škole, aby podporila organizovanie spoločných aktivít, aby poskytla spoločný priestor pre vzájomné stretávanie sa svojich študentov i po škole.

Škola má viacero úloh. Žiaci sa v triedach rozvíjajú nielen po stránke kognitívnej, ale i po stránke sociálnej. Okrem nasávania poznatkov a cibrenia mysle sa navzájom spoznávajú, vytvárajú kamarátstva a učia sa žiť v spoločnosti triedy. Škola má zodpovednú a náročnú úlohu zabezpečiť, aby možnosť na rast v oboch oblastiach dostali všetci žiaci. S odpovedí žiakov vyplýva, že pociťujú nedostatok príležitostí na spoločné stretávanie sa v menej formálnom kontexte ako je kontext triedy. Jeden z našich návrhov smeruje k podpore myšlienky pripravovať priestor pre spoločné stretávanie žiakov v škole (napr. formou klubov, krúžkov, športových dní, kultúrnych happeningov).

1.6 POVEDOMIE ŽIAKOV O ZÁJMOCH A SILNÝCH STRÁNKACH ICH SPOLUŽIAKA S POSTIHNUTÍM

Väčšina (68 %) žiakov vedela určiť záľuby alebo silné stránky svojho spolužiaka s postihnutím. Žiaci určujú konkrétnu oblasť záujmov v podobe športu, zvierat alebo špeciálneho hobby určuje väčšina žiakov. Zo získaných dát vyplýva, že žiaci záujmy spolužiaka poznajú. Výsledok nás prekvapil natoľko, že sme začali mať podozrenie, či sa nejedná o akýsi druh pohodlnosti, či zostávania v stereotypii. Otázkou, ktorú si kladieme je, či sa žiaci príliš rýchlo neuspokoja s vedomím jedného či dvoch okruhov záujmu ich spolužiaka, ostanú tak na povrchu a hlbšie už neskúmajú. Jedná sa o interpretáciu odpovedí, z ktorej vyplýva isté riziko vytvárania „kliše“ či „škatuľky“ o záujmoch spolužiaka.

Na druhej strane stoja žiaci, ktorí nevedia alebo nemajú záujem oblasť záľub identifikovať alebo tvrdia, že taká oblasť neexistuje. Táto skupina žiakov je v menšine.

1.7 MOŽNOSŤ SA NIEČO NOVÉ OD SPOLUŽIAKA S POSTIHNUTÍM NAUČIŤ

Chceme sa dozvedieť, či respondenti vnímajú, že žiak s postihnutím má určitý potenciál, ktorý by im mohol ponúknuť a tým sa zapojiť do sociálneho života svojich vrstevníkov.

Pozorujeme kontrast medzi množstvom žiakov, ktorí poznajú koničky spolužiaka a medzi tými, ktorí si myslia, že by sa od neho mali čo naučiť. Najviac žiakov odpovedá, že od spolužiaka sa nemajú čo nové naučiť. Niektorými dôvodmi, ktoré žiaci uvádzajú sú slabý kontakt a problémy v komunikácii.

Žiaci, ktorí odpovedajú, že by ich spolužiak mohol naučiť niečomu novému vychádzajú z jeho záujmov a silných stránok a z možnosti konfrontovať svoj pohľad na svet s tým jeho. Žiaci vidia kapitál žiaka v jeho osobnostných kvalitách a zmysle pre humor, jeho prítomnosť vnímajú ako možnosť rozvinúť schopnosť sebereflexie. Žiaci pozorujú, že vďaka spolužiakovi získavajú skúsenosť s poskytovaním podpory ľuďom s postihnutím.

2. MAPOVANIE VNÍMANIA ŽIAKA S POSTIHNUTÍM OČAMI JEHO SPOLUŽIAKOV PO KVALITATÍVNEJ STRÁNKE

Otázka vnímania rozdielov

Pri skúmaní vnímaných rozdielov sme sa zamerali na oblasti: chovania, záujmov, učenia a komunikácie.

V dotazníku s uzavretými otázkami sme využili 5 stupňovú škálu (1= celkom odlišný a 5 = celkom rovnaký).

Výsledky sú v daných kategóriách rovnomerne rozložené do troch prostredných stupňov (2, 3, 4). V okrajových stupňoch (1, 5) sú hodnoty nižšie.

V extrémnych stupňoch vystupuje kategória komunikácie. To znamená, že 18% žiakov vypovedá o tom, že spolužiak s postihnutím sa im v oblasti komunikácie zdá byť celkom odlišný a 20% žiakov naopak označuje oblasť komunikácie za tú, v ktorej je im žiak celkom podobný. I oblasť komunikácie však 22% respondentov určuje ako skôr podobnú.

Prevažujúcu podobnosť vnímajú žiaci v oblasti chovania a záujmov. Oblasť učenia 31% žiakov označuje ako neutrálnu, ani podobnú ani rozdielnu – rozdiely vnímané v oblasti učenia sú väčšie ako v ostatných oblastiach. Inak vnímame rovnomernosť rozdelenia odpovedí. To znamená, že sa pre každú oblasť nájdú žiaci, ktorí ju hodnotia ako úplne rozdielnu i ako úplne podobnú. Vnímanie žiakov je rôznorodé. Celkovo z výsledkov vyplýva, že žiaci spolužiaka s postihnutím vnímajú ako skôr podobného ostatným žiakom.

Tab. 1 Ako veľmi sa žiak s postihnutím podobá alebo líši od ostatných spolužiakov a síce v tom:

1 = ODLIŠNÝ, 5 = ROVNAKÝ	1	2	3	4	5
Ako sa chová.	31	51	55	64	38
Aké má záujmy.	40	53	50	63	27
Ako mu ide učenie.	33	40	79	40	38
Ako a o čom sa baví.	46	42	38	56	50
Ako vie navazovať vzťahy.	46	38	51	60	39

Otázka obohatenia

Prítomnosť žiaka s postihnutím neobohatila 25 % respondentov. Podobné percento žiakov (22 %) ju hodnotí ako skôr obohacujúcu a to isté percento vidí situáciu neutrálne. Výsledky sú rozložené rovnomerne, prekvapujúce je najväčšie percento v okrajovom stupni neobohatenia.

Tab. 2 Máš dojem, že tá prítomnosť spolužiaka s postihnutím v triede niečím obohatala, niečo nového si sa od neho naučil?

1 = NEOBOHATILO MA TO 5 = OBOHATILO MA TO	1	2	3	4	5
Obohatenie	63	32	56	54	31

Otázka riešenia neznámej situácie

Situáciu nijako nerieši viac ako polovica (54 %) respondentov. Žiaci ďalej postupujú opýtaním sa samotného spolužiaka (36 %), či ostatných spolužiakov (21 %). Keď už je nutné pýtať sa učiteľov, pýtajú sa zväčša asistenta (13 %) a až na koniec učiteľa (3 %).

Otázkou je, čo žiaci vnímajú pod pojmom „neriešim to“. Jedná sa o nezáujem, rezignáciu?

Tab. 3 Keď niečomu v chovaní tohto spolužiaka nerozumieš alebo ti pripadá divné ako to riešiš?

REAKCIA	POČET ŽIAKOV
Neriešim to.	136
Spýtam sa priamo jeho.	91
Spýtam sa učiteľa.	8
Spýtam sa asistenta.	33
Spýtam sa niekoho zo spolužiakov.	53
Inak.	6

Otázka interakcie na vyučovaní

Odpovede v oblasti spolupráce sú takmer pravidelne rozdelené medzi áno a nie. So vzájomnou spoluprácou nemá skúsenosť 52 % respondentov, 43 % respondentov potvrdzuje, že takúto skúsenosť má. Polovica respondentov teda napriek tomu, že má v triede spolužiaka s postihnutím s ním v prvom polroku nepracovala.

Tab. 4 Pracoval si v prvom polroku so spolužiakom s postihnutím vo vyučovaní spoločne?

INTERAKCIA NA VYUČOVANÍ	POČET ŽIAKOV
Ano	109
Ne	131
Vynechalo	3

U respondentov, ktorý majú skúsenosť so spoluprácou (43 %) sme skúmali ako s ňou boli spokojní. Radosť s možnosťou spolupráce so spolužiakom vyjadřilo 36 % žiakov. Ukazuje sa, že 32 % žiakov spoluprácu hodnotí ako skôr zaujímavú a ľahkú. Neutrálne hodnotí spoluprácu 29 % žiakov. Len 10 % žiakov vnímalo spoluprácu negatívne, teda ako nudnú a obťažnú. Celkovo sa zdá, že pokiaľ žiaci majú so spoluprácou skúsenosť hodnotia ju na škále v pozitívnom spektre (4, 5).

Tab. 5 Ak si so spolužiakom spolupracoval, aké to pre teba bolo?

SPOKOJNOSŤ S INTERAKCIOU	1	2	3	4	5
Nudné x Zaujímavé	9	12	31	33	28
Ťažké x Ľahké	8	15	33	36	19
Hnevalo ma to x Bol som rád	11	9	28	27	39

Chovanie učiteľov k žiakovi s postihnutím

Väčšina žiakov (60 %) hodnotí chovanie učiteľa k žiakom ako miernejšie. Oba extrémny – prísnejšie i ignorujúce sú zastúpené vo veľmi malej miere (2 %).

Tab. 6 Chovanie učiteľov k tomuto spolužiakovi je v porovnaní s ostatnými žiakmi v triede?

CHOVANIE UČITEĽOV	POČET ŽIAKOV
Prísnejšie	5
Rovnaké	41
Miernejšie	151
Nadržujúce	38
Ignorujúce	6

Dôležité je uvedomiť si, že percentá nám ukazujú prevažujúcu tendenciu, každý jeden názor, i keď bude osamotený patrí niektorému zo žiakov a je preto dôležitý a je nutné s ním pracovať.

Naše školy sú zatiaľ nastavené pre vyučovanie žiakov, ktorý sa zmestia do pomysleného priemeru. So žiakmi, ktorí nejakým spôsobom vyčnievajú si nevieme rady. Už zo samotných slov, ktoré používame pre označenie týchto žiakov vyplýva, že ich spoločnosť vníma skôr negatívne (žiak s postihnutím, slabý žiak atď.).

Relatívne mnoho žiakov, nevníma, že by ich prítomnosť spolužiaka s postihnutím bola nejakým spôsobom obohatila. Je možné, že v školách málo pracujeme s rozdielmi ako nástrojom pre náš vlastný rast.

Dozvedeli sme sa o chýbajúcej skúsenosti spolupráce so spolužiakom s postihnutím u polovice respondentov. Napriek tomu, že žiak je v triede prítomný, žiaci s ním neprichádzajú do kontaktu v rámci práce počas vyučovania. Spoločne strávený čas sa teda redukuje na prestávky. Tento možný čas interakcie sme však neskúmali. Polovici respondentov teda hlbšia skúsenosť so spolužiakom s postihnutím chýba.

Žiaci, ktorí majú skúsenosť so spoluprácou s integrovaným spolužiakom určujú spoluprácu ako skôr pozitívnu skúsenosť.

3. ZHRNUTIE DISKUSIE - BARIÉRY V NADVÄZOVANÍ KONTAKTOV A STRATÉGIE SPROSTREDKOVANIA KAMARÁTSTIEV

Žiaci nám ukázali oblasti, ktoré vnímajú ako rozdielne či už v pozitívnom alebo negatívnom duchu. Zistili sme, ktoré aspekty prítomnosti spolužiaka s postihnutím vnímajú ako výhodu a ktoré skôr ako záťaž. Na základe odpovedí sme určili niekoľko oblastí, ktoré sa profilujú ako prekážky v nadväzovaní vzájomných kontaktov.

Na spolužiakovi sa žiakom páči najmä zmysel pre humor, zaujímajú sa o jeho koničky, inšpirujú ich jeho osobnostné vlastnosti (trpezlivosť, pracovitosť atď.). Výhodou jeho prítomnosti v triede je väčší pokoj cez prestávky, súdržnosť triedy a možnosť získavania sociálnych zručností a skúseností s kontaktom s rovesníkom s postihnutím.

Rozdiely, ktoré naopak vnímajú negatívne sú najmä v oblasti tempa, kde sa dozvedáme o prílišnej pomalosti a brzdení pri skupinovej práci. Ďalej sme sa dozvedeli o tom ako žiaci neveria v dobré výkony spolužiaka s postihnutím a pripisujú ich asistentovi, ktorý plní úlohy za žiaka. Často spomínanou oblasťou je privilegovaný prístup, medzi žiakmi s obľubou označovaný ako nadržovanie. Žiaci hovoria o nezaujme žiaka s postihnutím komunikovať a jeho nezrozumiteľnej výslovnosti. Dozvedáme sa, že polovica žiakov so svojim spolužiakom s postihnutím za posledný polrok na hodine nespocovala. Tiež sme zistili,

že po škole sa žiaci so spolužiakom nestretávajú. Zistili sme, že väčšina žiakov pozná rôzne záujmy, napriek tomu nemá pocit, že by sa od neho mohla niečo nové naučiť. Uvedené javy vnímame ako prekážku v nadväzovaní vzájomných sociálnych kontaktov so spolužiakom. Paradoxne niektoré z nich sú uvádzané ako podmienky kvalitnej integrácie - napr. prítomnosť pedagogického asistenta či rešpektovanie individuálneho tempa. Od žiakov sa dozvedáme, že pokiaľ ich mechanicky bez pochopenia základných inkluzívnych princípov zaradíme do vyučovania, môžu sa stať bariérou, ktorá žiaka s postihnutím vyčleňuje z triedneho kruhu. Počúvajte svojich žiakov a snažme sa nevytvárať bariéry, na ktoré nás upozorňujú a naopak hľadajme možnosti ako priateľstvo facilitovať.

Hľadanie perfektnej stratégie pre sprostredkovanie priateľstiev medzi žiakmi s postihnutím a bez postihnutia je nemožnou úlohou. Jedna univerzálna stratégia neexistuje. Najdôležitejším krokom pri facilitovaní priateľstva je spoznať daného žiaka, jeho životný príbeh, jeho záľuby a sny, jeho silné a slabé stránky. Spôsob získania informácií je rovnako dôležitý ako informácie samotné. Najjednoduchší spôsob, na ktorý sa mnoho pedagogických pracovníkov spolieha, je nájsť informácie v evidencii žiaka. Oveľa účinnejšie je však získať tieto od ľudí, ktorí sa okolo neho pohybujú. Je samozrejme, že potrebné je opýtať sa najprv žiaka samotného. Pre žiakov so zníženou schopnosťou komunikácie sú výborným zdrojom poznatkov rodičia, súrodenci, spolužiaci atď.

Pre nás dospelých je takmer nemožné si naozaj predstaviť, ako je to byť žiakom. V tomto ohľade sú spolužiaci vynikajúcim zdrojom autentického pohľadu na to, ako je v danom veku vnímané priateľstvo, kde sa priatelia stretávajú a trávia spoločný čas. Môžeme sa od nich dozvedieť o príležitostiach vytvorenia nových sociálnych kontaktov, o tom, čo obvykle žiaci s danou záľubou spoločne robievajú. Žiaci môžu pomôcť pri vytváraní kontaktov „z vnútra“ – predstaviť spolužiaka svojim kamarátom alebo ho priviesť na záujmový krúžok, ktorý navštevujú. Ďalej je cenná rada spolužiakov o tom, kedy by mal do riešenia situácie zasiahnuť dospelý a kedy je užitočnejšie nechať problém vyriešiť žiak samotného.

Popri získavaní doporučení od žiakov, je veľmi dôležité poskytnúť žiakom všetky informácie, ktoré potrebujú k porozumeniu spolužiaka s postihnutím. Pre nadviazanie priateľského vzťahu je potrebné porozumieť spôsobu, ktorým komunikuje so svetom, ďalej oblastiam, v ktorých potrebuje podporu ako i činnostiam, ktoré ho bavia a naopak veciam, ktoré ho hnevajú. Spolužiaci na rozdiel od dospelých sú naozajstnými expertmi na otázku „žiacťva“.

Prirodzené príležitosti pre vytvorenie priateľských vzťahov vznikajú vtedy, keď žiaci trávia čas spoločne. Pokúsme sa tieto príležitosti sledovať a podporiť.

Sú rôzne možnosti ako si nájsť kamaráta. Podporme žiaka v tom, aby objavil svoje záujmy a na ich základe sa prihlásil do skupiny rovesníkov s podobnými talentami, pomôžeme mu nájsť záujmový krúžok v škole či v okolí. Môžeme sa pokúsiť naplánovať spoločnú aktivitu, zorganizovať triedny výlet či školu v prírode apod., aby žiaci získali spoločné zážitky. Niekedy sa zdá príliš komplikované zapojiť do týchto aktivít žiaka s postihnutím, výsledok však väčšinou vysoko predčí všetky ťažkosti spojené s jeho účasťou na aktivite. Nepodstupujúci žiadne riziko a žiadne výzvy by sme žiakom upreli možnosť vytvoriť si dlhotrvajúce priateľstvo.

Je podstatné si uvedomiť, že hľadanie rôznych stratégií na vytvorenie priateľstiev nebude fungovať, pokiaľ žiak s postihnutím nebude cenený pre to, kým je, kým nebude plne zaradený a nebudeme s ním jednáť v zmysle vysokých očakávaní. Bez splnenia týchto podmienok by sa mohlo stať, že i dobre mienené stratégie môžu sklznúť do vzťahu, ktorý je založený na súcite a láskavosti a nie na vzájomnom rešpekte a uznaní.

Pre konštrukciu pevných základov priateľského vzťahu nám Tashie (2006) ponúka nasledujúci myšlienkový koncept: ľudia s postihnutím sú v prvom rade ľudia. Pretože súčasťou ich života je postihnutie, môže sa nám zdať, že jednájú, pohybujú sa, pozerajú, tancujú, smejú sa, čítajú, učia sa či komunikujú rozdielne. Kľúčovým poznatkom, o ktorom sa diskutuje už mnoho rokov, ale ktorý ešte stále nebol spoločnosťou plne prijatý je, že sa jedná o rozdiel, nie o nedostatok. Ľudia sú rôzni a fakt, že naša spoločnosť vytvára hierarchiu týchto rozdielov je prejavom prítomnosti predsudkov. Tieto predsudky môžu byť obalené v súcite a ospravedlňované ako „pomoc“. Súcit vychádza zo starej paradigmy „nedostačivosti“.

Nová paradigma vychádza z myšlienky „najmenej nebezpečného predpokladu“ (Donnellan, 1994). „Najmenej nebezpečný predpoklad“ zabezpečuje, že i v prípade absencie akýchkoľvek dôkazov, je dôležité urobiť taký predpoklad, ktorý keby sa ukázal byť nepravdivý by človeku najmenej ublížil. Laický príklad, ktorým nám autorka približuje podstatu problému je nasledovný: predstavte si, že idete na lov rýb a za celý týždeň nič neulovíte – z tejto skutočnosti môžete vyvodiť dva predpoklady. Prvý vyvodенý záver môže byť ten, že v jazere nie sú žiadne ryby a ten druhý je ten, že sa mi žiadne ryby nepodarilo chytiť. Prvý záver predpokladá určitú dávku arogancie, druhý je založený na rešpekte. Tento príklad môže byť metaforou pre situáciu človeka s postihnutím: predstavme si žiaka, ktorý nerozpráva a pohybuje sa na vozíku. Učiteľia s ním pracovali počas jedného mesiaca a nevideli žiadne výsledky. Prirôdzene premýšľajú nad tým, či si žiak uvedomoval veci, ktoré sa okolo neho počas tohto mesiaca diali. Títo učiteľia môžu urobiť dva závery: Môžu predpokladať, že výsledky musia byť viditeľné a teda, že žiak si z ich hodín neodnáša celkom

nič. Na základe týchto predpokladov môžu žiaka vychovávať v segregovanej triede alebo ho integrujú do triedy klasickej základnej školy s veľmi nízkymi alebo žiadnymi očakávaniami. Predstavme si, že po ukončení štúdia sa naučí používať komunikačný systém a má možnosť ukázať svetu čo sa naučil, čo si myslí, v čo verí. Naš prvotný úsudok by teda znamenal niekoľko zmarených najdôležitejších rokov života. Druhým predpokladom v tomto prípade by mohlo byť, že žiak rozumie a chápe, ale aktuálne nemá možnosť to ukázať, vzdelávanie tohto žiaka bude teda postavené na vysokých očakávaníach a žiak bude považovaný za právoplatného člena triedy. Tento menej nebezpečný predpoklad vedie k tomu, že pri ukončení štúdia si budeme môcť povedať, že sme žiaka nepodcenili a odovzdali sme mu to, čo sme pokladali za dôležité.

4. ZÁVER

Náš výskum bol zameraný na skúmanie pohľadu žiakov 2. stupňa ZŠ na prítomnosť spolužiaka s postihnutím v triede. Žiaci nám svojimi odpoveďami sprostredkovali pestrú škálu pohľadov na školskú integráciu.

Najväčší počet žiakov vníma rozdiely v oblasti pracovného tempa, kognitívnych schopností, chovania a komunikácie. Na základe žiackeho pohľadu sa ukazuje, že naše školy sú zatiaľ nastavené na vyučovanie žiakov, ktorý sa zmestia do pomysleného priemeru (čo sa týka pracovného tempa atď.). So žiakmi, ktorí nejakým spôsobom vyčnievajú si v triedach nevieme rady. V diskusii sa snažíme navrhnúť smer, ktorým je možno sa uberať pri práci s rôznosťou. Namiesto o postihnutí či o oslabení je možné hovoriť o rozdieloch. Namiesto o špeciálne pedagogických potrebách je možné hovoriť o prekážkach v učení a zapájaní sa.

S pomocou žiackych odpovedí sa nám podarilo odhaliť niekoľko významných bariér, ktoré bránia vzájomnému sociálnemu kontaktu spolužiakov v triede. Tieto sa nápadne zhodujú s bariérami, ktoré určuje Tashie (2006). Žiaci nám ukazujú prekážky spôsobené praktikami vo vyučovaní - upozorňujú na nesprávne pochopenú úlohu asistenta pedagóga, upozorňujú na veku neprimeraný prístup i na nepochopenie princípu individuálneho prístupu, ktorý vyúsťuje do privilegovaného prístupu a nadržovania. Všetky tieto praktiky predstavujú pre začlenenie sa do triedy a naviazanie vzťahu so spolužiakmi neprekonateľnú prekážku. Roztáčajú kruh predstáv o tom, že schopnosti žiakov s postihnutím sú nedostačujúce, a preto im musí byť poskytnutá iná vzdelávacia skúsenosť ako majú ostatní žiaci. Tieto praktiky sú podmienené prekážkami v postojoch a žiakom zanechávajú odkaz, že ich spolužiak nestojí za to, aby sa namáhali ho poznať.

Dozvedeli sme sa tiež o chýbajúcej skúsenosti spolupráce so spolužiakom s postihnutím. Napriek tomu, že žiak je v triede prítomný, žiaci s ním neprichádzajú do

kontaktu v rámci práce počas vyučovania ani na voľnočasových aktivitách po škole. Hlbšia skúsenosť so spolužiakom s postihnutím chýba viac ako polovici žiakov.

Relatívne mnoho žiakov, nevníma, že by ich prítomnosť spolužiaka s postihnutím bola nejakým spôsobom obohatila. Je možné, že žiaci s rozdielnosťou nevedia zaobchádzať i preto, že v školách málo pracujeme s rozdielmi ako nástrojom pre náš vlastný rast.

Z výsledkov nášho výskumu vyplýva, že by sme so žiakmi mali viac pracovať na vnímaní odlišností ako možnosti vlastného rastu.

Žiaci majú širokú škálu znalostí o svojom spolužiakovi s postihnutím. Sú mu bližšie svojimi vlastnosťami, svojimi záujmami a svojím postavením medzi ľuďmi. V našich školách sa o pohľad žiakov často nedostatočne opierame.

Zdroje skvalitnenia vyučovacieho procesu sú skryté i v schopnosti žiakov riadiť svoj vlastný proces učenia a podporovať učenie ostatných. Je možné čerpať z rôznorodosti poznatkov a skúseností jednotlivých žiakov. Žiaci sa môžu vo vzájomnej diskusii obohacovať, vymieňať si názory i skúsenosti.

Pre rozkrývanie prekážok a zdrojov môžu byť veľmi užitočné rozhovory so žiakmi. Mali by sme sa zamyslieť nad spôsobmi, ako určiť bariéry, ktoré niektorí žiaci pociťujú, pomenovať ich a vysporiadať sa s nimi spôsobom, ktorý žiaka podporí. V tomto ohľade sa názory žiakov ukazujú byť sľubným východiskom diskusie o inklúzií.

Kľúčom k rozvoju škôl je jej kultúra. Konzumentmi tejto kultúry sú v škole najmä žiaci. Ako dôležité vnímame rešpektovanie spoločných inkluzívnych hodnôt a vzťahov založených na spolupráci. V škole by malo panovať povedomie o tom, že postihnutie je súčasťou ľudského spoločenstva – nie je ani lepšie ani horšie, je iné.

Predstava, že inklúzia je synonymom priateľstva je falošná. Rovnako absurdná je predstava, že sme všetci rovnakí. Nechajme priateľstvo tajomne vznikať medzi žiakmi a vnímajme ho ako dar, nemali by sme ho automaticky predpokladať a už vôbec nie ho nariadovať. Paradoxne, len vtedy keď sa zbavíme predpokladu, že priateľstvá medzi žiakmi sa v škole automaticky musia nadväzovať, otvorí sa priestor na ich vytváranie.

O'Brien (2007) hovorí, že otázka nestojí: „Nemohli by sme byť všetci priatelia?“ ale „Nemohli by sme sa všetci vzájomne naučiť existovať jeden vedľa druhého?“ Nemôžeme sa naučiť vychádzať s niekým, kto je odlišný pokiaľ sa mu vyhýbame a stretávame sa len s tými, ktorí sú nám podobní a cítime sa v ich prítomnosti pohodlne. Inkluzívne princípy vychádzajú z uznania a ocenenia odlišnosti. Vzťahy v škole nemôžu byť založené len na pocitoch priateľstva, ktoré vychádzajú z toho či nám druhý je či nie je sympatický.

Nemôžeme predpokladať, že žiaci sú vždy priateľskí a empatickí. Vedme ich k tomu, aby boli otvorení učiť sa vychádzať a spolupracovať s rovesníkmi rozpoznávajúci

ich rozdielnosť, chyby i silné stránky. Pokúsme sa viesť žiakov k tomu, aby dokázali rozpoznať rozdielnosť a vynaložiť obojstrannú snahu naučiť sa spoločne pracovať, i keď sa jeden druhému môžu spočiatku zdať nesympatickí, zvláštni či nezrozumiteľní. Ukážme žiakom dôležitosť spoločnej zmysluplnej činnosti, pri ktorej pravdepodobne narazia na konflikty a ťažkosti. Tie im umožnia vzájomnú rozdielnosť lepšie poznať a prehľbia ich vzájomné pochopenie.

Školská inklúzia, ktorá navodzuje situácie kooperácie má potenciál zabezpečiť lepšie prijímanie rozdielov v tom zmysle, že deti sa neučia nemyslieť v termínoch „my a oni“, ako by žili v oddelených svetoch. Je tu len „my“, pozostávajúce z jedincov rozvíjajúcich sa podľa

5. POUŽITÁ LITERATÚRA

AINSCOW, M. *Developing inclusive schools: implications for leadership* [online]. National College for School Leadership, 2000 [cit. 19. mája 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.ncsl.org.uk/publications/publications-az.cfm>>.

AINSCOW, M., BOOTH, T. *Index for inclusion: developing learning and participation in schools. CSIE, 2002*

Co by ste měli vědět o integraci a bojíte se zeptat. Praha: Rytmus o.s., 2006

DONNELLAN, A. *Movement Differences and Diversity in Autism-Mental Retardation: Appreciations and Accommodations People With Communications and Behaviour Challenges.* DLRC Press, 1994

DOUBEK, D., RYBOVÁ, M. Kamarádství a hygiena [online]. In *4. třída: příloha závěrečné zprávy o řešení grantového projektu GA ČR 406/97/0870 „Žák v měnících se podmínkách současné školy“.* Praha: UK PedF, 1999 [cit. 16. dec.2006]. Dostupné na WWW: <<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/ctvrta.htm>>.

Evaluating Educational Inclusion – Guidance for Inspectors and Schools [online]. Office for Standards in Education (OFSTED), Crown copyright, 2000 [cit. 1.marec 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.ofsted.gov.uk>

FEUSER, G. *The Relation between the View of the Human Being and Inclusive Education – „There are no Mentally Handicapped!“* [online]. Bidok, 1996 [cit. 12. nov.2006]. Dostupné na WWW: <<http://bidok.uibk.ac.at/library/feuser-humanbeing.html>>.

FEUSER, G. *Základy inkluzivní přípravy učitelů.* Praha, 2005 (poznámky z Mezinárodní konference Inkluzie pořádané Pedagogickou fakultou UK; tlumočeno z němčiny)

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.* Praha : Grada, 1998

LEBEER, J. (ed.) a kol. *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje.* Praha: Portál, 2006

- POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha : Portál, 2001
- POKORNÁ, V. *Inkluzivní a kognitivní edukace - sborník přednášek*. Praha : UK PedF, 2006
- PORTNER, M. *Trust and understanding, the person-centred approach to everyday care for people with special needs*. 2nd ed. Ross-on-Wye : PCCS Books Ltd., 2007
- O'BRIEN, J., FOREST, M., PEARPOINT, J., ASANTE, S., SNOW, J. *The Ethics of Inclusion: Three Common Delusions* [online]. [cit. 12.nov.2007]. Dostupné na WWW: <http://www.inclusion.com/inclusion.html>.

- SMÉKALOVÁ, E. *Vybrané problémy školské integrace a jejich psychologické aspekty*. Disertační práce. Katedra psychologie, Filozofická fakulta. Universita Palackého v Olomouci, 2004
- TASHIE, C; SHAPIRO-BARNARD, ROSSETTI, Z. *Seeing the charade: What we need to do to make friendship happen*. Nottingham : Inclusive solutions UK limited, 2006
- Zákon č. 561/2004 Sb. MŠMT, 2004
- American Association of Intellectual and Developmental Disability* [online]. [cit. 12.nov. 2007]. Dostupné na WWW: http://www.aamr.org/Policies/faq_mental_retardation.shtml.

School integration viewed by class mates/Kristína Holúbková

A young author presents an interesting study, in which she is specifically mapping from quantitative and qualitative perspective how a pupil with special needs is perceived by his/her class mates, while focusing on pace, behaviour, cognitive skills, communication, perception of differences, interaction during classes, and teacher's behaviour to a pupil with special needs. At the end of the study, the author identifies barriers that inhibit integration at school.

VĎAKA ZA NEÚSPEŠNÚ INTEGRÁCIU

Barbara Cáková

Iste to poznáte. Človek vždy čosi od života očakáva, a ak pobudne dlhší čas, hoci aj v priaznivom prostredí, verí, že zmena bude o to lepšia, dokonalejšia, dá mu viac príležitostí pre rozvoj. Takisto to bolo aj so mnou, keď som sa ocitla na prahu strednej školy. Iste na základnú som mala veľa pekných spomienok, ale už som cítila, že potrebujem zmenu, že svet okolo mňa je príliš stereotypný, že je skrátka najvyšší čas, aby som toto dôverne známe prostredie opustila.

Ale prirodzene, moje očakávania neboli len také neurčité. Základnú školu som absolvovala medzi zrakovo postihnutými jedincami ako jedna z nich. Teraz bol však predpoklad, že väčšina mojich spolužiakov bude zdravých. A tu som si začala uvedomovať čarovné slovíčko „integrácia“ a výhody, ktoré by mi toto prostredie mohlo priniesť. Mohla by som mať uľahčené školské povinnosti, ale aj tráviť voľný čas novými zaujímavými činnosťami. Začala by som konečne žiť naplno. Splnili by sa mi sny, ktoré dovtedy ostávali iba nereálnymi želaniami. Ved' by to bolo také krásne ...

A už je to tu. Výsledky „prijímačiek“, prvý deň, nová trieda. Škola veľká ako labyrint, ktorý mi naháňa hrôzu, lebo mám pocit, že ak zídem z jednej z mála známych trás, zablúdím navždy. Ved' sa niet čo diviť, ved' aj moja matka mala s orientáciou v nej problémy. Spoznávam aj spolužiakov. A čoraz jasnejšie si uvedomujem, že to bude akési iné ako v mojich predstavách. Najskôr si to odmietam pripustiť, vravím

si, že všetko chce čas, aj oni sa musia aklimatizovať, zvyknúť si. Beriem v pohode, že si odo mňa vypýtajú úlohu na opísanie, ved' možno je to pre nich o dosť náročnejšie ako základná škola. A spočiatku mi až tak nevadí, že nie sú pri mne, ak potrebujem pomoc. Ved' to časom príde. A hlavný problém nastáva v komunikácii. O čom sa s nimi rozprávať? Ved' ich témy sú také odlišné od toho, o čom sa rada rozprávam ja. A ako sa prispôbiť, ak vravia o svojej partii, o zábave, alebo hoci o partnerovi? Môžem len prikyvovať, prípadne sa pýtať. Ja predsa žijem úplne inými vecami. Radosť mi urobí kniha, môj pes, úspech v škole. A samozrejme urobili by mi ju aj priatelia ...

A odrazu si všimam, že nie som so svojím prežívaním vzťahov sama. Asi navždy si budem pamätať ten prvý okamih rozhovoru odohrávajúceho sa na chodbe našej školy, kde bolo kvôli problémom s kúrením dosť chladno. Vtedy sme stáli všetky dievčatá z našej triedy na jedno mieste, kde bola lavička a zase sa preberali, tuším, udalosti víkendy.

„Potrebovala by som ísť ďalej na chodbu, lebo tu je dosť zima, nešiel by niekto so mnou?“

Zaznela otázka, ktorú vyslovilo dievča na vozíku, ktoré sa rovnako ako ja veľmi nezapájalo do diskusie mojich spolužiakov. Rozhodla som sa prikyvnuť. Mala som v tej chvíli pocit, že vlastne nemám čo stratiť a každá zmena je vítaná. A sama viem, aké je to, ak je niekomu zima, sama ten pocit poznám z čias cestova-

Ilustračné foto

nia na druhý koniec Bratislavy, státia na zastávkach, kde ma ničil nemilosrdný vietor, z dní, keď som snívala čo i len o troške tepla a verila, že môj imunitný systém si s touto ustavičnou záťažou poradí.

A odrazu to už bolo iné. Konečne som hovorila s niekým, kto mi bol blízky. Zisťovali sme o sebe čoraz viac vecí, dozvedali sa, že naše príbehy sú dosť podobné. A keď som počula, vari prvý raz v živote, jej smiech, vedela som, že to nebude len jednorazový rozhovor.

A odrazu už bolo na koho sa obrátiť, ak som sa chcela v rámci školy kamsi dostať. Ona tu absolvovala základnú, poznala všetky priestory do najmenších detailov. Zvykla som si pýtať sa jej aj na ľudí, ktorí napríklad šli okolo, a tak som sa dozvedela, kto je kto a postupne vnikala do systému a spoznávala prostredie, ktoré malo byť štyri roky mojím druhým domovom. A ak nejaký učiteľ niečo napísal na tabuľu, už bolo koho poprosiť, aby mi to neskôr cez prestávku nadiktoval.

Práve v tom čase som však cítila istú rozporuplnosť. Áno, pomáhala som priateľke s poznámkami, keďže som stihala rýchlejšie písať (aj keď niekedy musela byť trpezlivá, lebo prečítať ich bolo dosť náročné), no napriek tomu som cítila, že by som jej snáď mohla byť nápomocná aj v inom. O to skôr, že spolužiaci sa vytratili hneď po vyučovaní (my sme čakávali na školský autobus) a personál nebol vždy tam, kde sme ho potrebovali. Chcela som sa naučiť tlačiť vozík, bolo mi trápne len tak popri priateľke ísť. Na druhej strane som sa však bála, že havarujem, že jej nejako nechtiac ublížim, že to je priveľká zodpovednosť. Zdôverila som sa jej s týmito pocitmi, a aj ona ma ubezpečila, že rukami môže vozík v prípade potreby skorigovať a žiadne nebezpečenstvo nehrozí. A naozaj mala pravdu. S hrdosťou môžem skonštatovať, že počas celého môjho štvorročného „šoférovania“ srne mali haváriu iba raz, aj to preto, lebo som sa práve pozerala úplne iným smerom a nedávala pozor na riadenie. A vlastne, ani vtedy sa nič vážne nestalo.

Príležitosťou k vzájomnému spoznávaniu sa boli aj školské pobyty. Tu sme si čoraz viac uvedomovali ten rozdiel medzi zdravými a nami, a o to väčší sme sa zblížovali. Na prvom pobyte nám to umožnili dlhé rozhovory a dni strávené na izbe, keďže priateľka bola chorá a ja som sa rozhodla tráviť s ňou všetok čas. Napriek tomu, že sme videli len najbližšie okolie hotela, považujem tento pobyt za najkrajší, ktorý som kedy zažila.

Pri ďalšej príležitosti sme mali byť na izbe s našimi zdravými spolužiakmi. Tie nám síce slúbili, ako nám pomôžu, ale nakoniec sme sa spolu takmer nerozprávali, pretože sme si všetky uvedomili, nakoľko odlišné sú naše záujmy. Boli sme s priateľkou veľmi rady, že na to nie sme samé, že sa navzájom chápeme a môžeme to všetko zdieľať.

V druhom ročníku sa k nám pridala ďalšia priateľka, ktorá sa vari najviac snažila zblížiť so zdravými, tí však pri nejakej reorganizácii lavíc zistili, že je o jedno miesto vzadu menej a práve ona sa musela obetovať a ísť dopredu k nám. To nám poskytlo príležitosť na vzájomné rozhovory a odvtedy sme trávievali popoludnia na internáte, kde toto dievča bývalo. Tak vznikol „naš prvý rad“, trieda v triede, ako som to nazývala. Bol to dôvod, prečo som sa každé ráno tešila do školy, miesto, kde sme spolu prežívali všetko dobré i zlé, kde sme mohli analyzovať všetky problémy a situácie, kde sme boli spolu a šťastné.

Tí ostatní už pre nás neboli takí dôležití. So všetkým sme si pomáhali vzájomne, vedeli sme, čo ktorá z nás potrebuje, nebolo treba vysvetľovať či prosiť. Boli sme rovnocennými spoločníčkami, navzájom sme sa potrebovali a mohli sme sa na seba spoľahnúť. Ba dochádzalo aj k situáciám, keď sme stáli proti väčšine triedy (napr. ak zdraví chceli preložiť nejakú písomku, na ktorú si aj tak pripravili ťaháky a nám učenie na ňu zabralo určitý čas, ktorý sme už po druhý raz obetovať nechceli). Ja som dokonca neváhala ísť aj do konfrontácie s nimi - za našu pravdu. Napokon, aj

tak sa stávalo, že prišli za mnou, aby som im niečo vysvetlila alebo ukázala. Pokiaľ som toho bola schopná a neodporovalo to mojím zásadám (napríklad som im odmietla prepožičať na opisovanie mojej na počítači napísané poznámky pri jednej písomke), nemala som im problém pomôcť. Ja som sa naučila od nich nič neočakávať a spoliehať sa len na ľudí, na ktorých sa dalo, teda na priateľky. A prirodzene, zvykla som si a naučila sa akceptovať daný stav.

Keď som šla na vysokú, už som si v tomto smere nerobila žiadne ilúzie. Nechcela som sa znovu sklamať a očakávať niečo nepríjemné. A navyše, už som chápala príčiny, ktoré vlastne nemal na svedomí nik z nás. A preto som jednoducho akceptovala situáciu, aká bola, a tešila sa na večery s priateľmi „na nete“ a neskôr „na skype“. Vypracovala som si tiež systém, pri ktorom som (hoci to možno bolo časovo náročnejšie) nepotrebovala pomoc nikoho zo spolužiakov alebo ak, tak len občas a v maličkostiach.

Osud mi však prial a zoznámila som sa s kamarátom, ktorý študoval o ročník vyššie. Sprvu sme sa len rozprávali, neskôr sme si vymieňali maily a teraz je už bežné, že ak jeden z nás niečo potrebuje a druhý mu v tom môže pomôcť, je jeho problém vždy vyriešený. Zároveň je s kým zdieľať veci, ktoré sa udejú v škole, ale aj iné životné radosti a starosti. A som rada, že je to tak, rovnako ako som rada dobrým vzťahom s profesormi. A samozrejme s mojimi priateľmi, ktorí síce žijú mimo môjho prostredia, no napriek tomu je fajn sa im v mnohých situáciách zdôveriť.

Rada by som sa ešte zmienila o tom, prečo integrácia v pravom slova zmysle je zatiaľ pre mňa, ale aj pre iných ľudí, ktorých poznám, trochu nereálna. Určite sú veľmi dôležitou príčinou naše odlišnosti. Nie tie, ktoré sú spôsobené priamo zdravotným postihnutím, ale tie, ktoré sú ním nepriamo podmienené. Konkrétne ja som vyrastala inak ako zdravé deti. Kým oni trávili väčšinu času s rovesníkmi bezstarostnými hrami, ja som jednoducho chodila po nemocniciach a neskôr do školy na už spomínaný druhý koniec Bratislavy. Skoro som sa naučila čítať a chvíle oddychu som trávila s mojím psíkom, keďže z rovesníkov na okolí som, vďaka inej škole, nikoho nepoznala. Dôležitým motívom môjho života sa stala myšlienka na budúcnosť a na to, aby som v nej bola úspešná. Žila som predsa väčšinou s dospelými a ich prvou prirodzenou otázkou bolo, obvykle, čo chcem robiť, ak vyrastiem. A tak nečudo, že som túto otázku riešila, o to skôr, že som si uvedomovala, že ak neúspejem v realizácii svojich plánov, môže to môj život ovplyvniť až príliš negatívne (ocitnem sa doma s nadbytkom voľného času a možno neskôr v nejakom ústave neschopná financovať si základné potreby). Môj život mal teda zmysel, cieľ, ktorému bolo podriadené všetko ostatné. Aj ak som čítala beletriu, súčasne som si zdokonaľovala slovnú zásobu. O psoch som sa naučila naozaj dosť. Ak sa niečo stalo mojím záujmom,

venovala som sa tomu naplno a s myšlienkou, čo všetko chcem v tomto smere dosiahnuť v budúcnosti. A prirodzene, radosť mi spôsobovali aj úspechy v škole, presviedčali ma, že moje sny sa raz stanú realitou a boli odmenou za moju snahu.

Neskôr, už na strednej som si uvedomila, že veci okolo seba prežívam zrejme intenzívnejšie ako zdravý človek. Možno preto, že podnetov bolo menej, nútilo ma to viac sa nad nimi zamýšľať. Objavila som mnohé súvislosti, príčiny a následky a začínala do hlúbky chápať prostredie, ktoré ma obklopovalo. A tak sa témami našich rozhovorov stávali povahy ľudí, ale aj analýza súčasného školstva a možnosti, ako tento stav zmeniť, či vyslovene filozofické otázky, ako napríklad čo je šťastie. Dokázala som tiež intenzívne prežiť šťastie tak, že som cítila, že niet nad tento dokonalý okamih a ak sa niečo nepríjemné stalo, zrejme som to tiež vnímala intenzívnejšie. Dokázala som sa tešiť, možno z maličkostí, a niekedy sa žiaľ aj obávať vecí, pri ktorých to nebolo celkom primerané, čo som si uvedomila až neskôr. Brala som život vážne a súčasne som sa rada smiala, využívala som každú príležitosť niečo sa naučiť a tešilo ma byť užitočnou.

Aj vzťahy pre mňa znamenajú možno čosi iné. Pre mňa sú priatelia najbližšími ľuďmi, je vzácnosť sa s nimi stretnúť, zhovárať sa, zvyčajne vychutnávam každú chvíľku, ktorú s nimi môžem stráviť. Snažím sa im dať maximum, lebo ma dokážu urobiť šťastnou. Konflikty v mojich vzťahoch buď nie sú, alebo sa ich snažím riešiť so zreteľom na to, že vzťah je oveľa dôležitejší ako nejaký detail, ktorý mi vadí alebo na ktorom sa nezhodneme.

A aký je bežný zdravý mladý človek? Nechcem zo všeobecňovať, nechcem tvrdiť, že každý z nich je taký a ani im nič vyčítať. To, čo napíšem, je výsledkom mojej skúsenosti a je to vlastne celkom prirodzené a logické.

Zdravý človek vyrastá medzi rovesníkmi, voľný čas a zábava sa čím ďalej tým viac stáva jeho prioritou. Škola je nutná povinnosť, napokon, ak v nej niečo nezvládne, má veľa alternatív, ako to napraviť, alebo ako si zvoliť niečo iné. A ešte vždy sú ťaháky, opisovanie a rôzne iné vymoženosti, ako sa bezpráčne dostať k známke. Väčšina zdravých to neberie ako podvod. Chcú byť medzi svojimi spolužiakmi, chcú byť nimi akceptovaní, a to si vyžaduje čas, je to ich prioritou. A napokon robí to tak väčšina, tak niet čo riešiť. Treba využiť deň, zabávať sa, byť in.

Napriek tomu by som si nedovolila povedať, že by sa to vždy odrazilo na kvalite ich vzťahov. Kým my sme radi, že sme spolu, oni sú radi, že spolu niečo robia. Spoznávajú sa tak v iných situáciách. A tým, že majú priam neobmedzené možnosti vybrať si kamarátov, často pre nich nie je problém ublížiť niekomu kvôli hlúposti.

Tým, že ich život je plný podnetov, niet kedy sa zamýšľať nad jednotlivosťami. Napokon boli by veľmi čudní pre tých ostatných. A nestíhali by ísť ďalej,

spoznávať nové veci, vychutnávať život. Kým pre mňa fakt, že som nenapísala písomku optimálne vyvolá reakciu od hnevu na samu seba, cez ľútosť, že som sklamala učiteľku, až po obavy z budúcnosti a z toho, či bude možnosť si známku opraviť, zdravý človek len kývne rukou, že proste smola.

Iste, stretla som výnimky potvrdzujúce pravidlo, a keďže všetko je o skúsenostiach, je to vlastne prirodzené, veď každý z nás prechádza svojou životnou cestou a v tomto smere asi nemožno nič urýchľovať. Ibaže práve tieto skúsenosti tvoria určitú hranicu, ktorá ma už nepustí. Pretože vzťah dvoch ľudí, ako ho definujem ja, by mal byť rovnocenný, tí dvaja by mali spolu zdieľať určité skúsenosti a mali by mať na niektoré veci spoločné pohľady, aby sa dalo o čom zhovárať. Mali by sa môcť na seba spoľahnúť a dôverovať si. A prirodzene ich vzťah by ich mal vzájomne obohacovať. Inak to pre mňa nemá význam. A zrejme ani pre nich. Nuž môžem len optimisticky dúfať, že raz

v budúcnosti sa naše cesty stretnú. Že život nám dá také šance, aby sme voči sebe dokázali byť empatickí, aby sme prežili skúsenosti, ktoré nás zblížia, a vďaka ktorým „integrácia“ nebude len utopickým slovom.

Netrúfam si odhadnúť, kedy sa tak stane. Viem však, že napriek tomu, že sa napokon nenaplnili moje ilúzie, ktoré opisujem na začiatku tohto rozprávania, som šťastná. Áno, ak by sa totiž naozaj splnili moje sny, prišla by som o mnoho skúseností. Nenaučia by som sa pomáhať iným, byť zodpovednou, prežívať rovnocenné vzťahy. Možno by som síce mala určitý komfort, no nestala by som sa dospelou. Dostala som jedinečnú šancu, ktorú som, verím, využila, šancu ktorá pre mňa znamená viac ako všetky výhody spolužitia so zdravými ľuďmi. Možno to znie absurdne, no je to tak. Lebo čo je viac ako šťastie? Čo je viac ako možnosť dávať, ktorú som predtým nepoznala? Čo je viac, než prekážky ktoré ma urobili silnejšou?

Teda, ešte raz vďaka osudu za neúspešnú integráciu.

Thank you for unsuccessful integration/Barbara Cáková

A student with visual handicap describes her own experience gained at school, where the most significant experience included her decision to be somehow helpful to those of her class mates who needed her support. The fact that a person with disability does not necessarily have to wait passively for help and instead he/she can actively assist others changed her view on integration. Therefore, she is thankful for an unsuccessful integration.

KOMUNITNÉ PLÁNOVANIE

— AKTUÁLNE POZNATKY SOCIÁLNEJ PRAXE

Mgr. Peter Nahálka, RPSP – pracovisko Banská Bystrica

Problematika komunitného plánovania rozvoja sociálnych služieb nie je v súčasnom období v odbornej literatúre na Slovensku príliš zastúpená. Okrem niekoľkých príručiek majúci charakter manuálov (napr. Woleková, H. – Mežianová, M.: *Mini príručka pre komunitné plánovanie sociálnych služieb, SOCIA 2004*) existuje len jedna rozsiahlejšia odborná publikácia, komplexne rozoberajúca z pohľadu viacerých aspektov komunitné plánovanie sociálnych služieb, ktorá je použiteľná aj v podmienkach našej spoločnosti (*Kolektív autorov: Obce, mestá, regiony a sociálne služby, Socioklub 1997*). Ale aj táto publikácia pochádza z dielne českých autorov, ktorí vychádzali z dlhodobého základného výskumu v 90-tych rokoch, ako aj zo všeobecní empirických poznatkov sociálnej praxe českej spoločnosti, ktorá je aj v oblasti komunitného plánovania sociálnych služieb ďalej, než je tomu u nás na Slovensku.

Túto situáciu je možné pripísať na vrub skutočnosti, že komunitné plánovanie predstavuje v našej spoločnosti relatívne nový fenomén, ktorý sa však v čoraz väčšej miere začína uplatňovať v praxi a v živote komunit miest a obcí aj na Slovensku. Avšak ani odborná verejnosť v našom sociálnom prostredí nemá veľakrát jasno, ako komunitné plánovanie ponímať, ako k nemu pristupovať, riadiť a usmerňovať jeho procesy a akú formu i obsah majú či môžu mať jeho výstupy. Pritom nová pripravovaná legislatíva (*návrh zákona o sociálnych službách*) s predpokladanou účinnosťou v najbližšom období (*v roku 2009*) pokladá komunitné plánovanie rozvoja sociálnych služieb svojim obsahom ale aj svojou novou formou, a celkom novým prístupom k problematike, za základný pilier ďalšej koncepcnej práce rozvoja sociálnych služieb v komunitách miest a obcí, ako aj sociálneho plánovania v celej spoločnosti. Komunity obcí a miest bude zaväzovať k aktivitám v oblasti komunitného

plánovania sociálnych služieb s cieľom zabezpečiť ich progresívny rozvoj rešpektujúci miestne špecifiká komunity, čím by sa na miestnej úrovni zabezpečilo predchádzanie vzniku alebo zhoršovania sa sociálnej situácie a jej negatívneho smerovania.

Podľa poznania a zovšeobecnenia v súčasnosti akceptovanej teórie je komunita „miesto, kde človek môže získať emocionálnu podporu, ocenenie, a praktickú pomoc v každodennom živote“ (Matoušek, 2003). V súvislosti s riešením každodenných problémov občanov používame termíny: komunitná práca, komunitný plán, komunitné služby, komunitné prístupy. Komunitné plánovanie je jednou z fáz procesu komunitnej práce, ktorá je charakteristická vysokým podielom účasti komunity (*zadávateľov, prijímateľov a potencionálnych prijímateľov, spracovateľov výstupov plánovania*) na definovaní vlastných potrieb a hľadania možností a zdrojov riešenia problémov v rámci nej. Počas tohto procesu vstupujú občania – užívatelia sociálnych služieb, ich príbuzní a ďalšie zainteresované osoby a subjekty ako aktívni účastníci do priamych interakcií a komunikácie navzájom, a tým sa bližšie poznávajú (*profesijne i osobne*), získavajú a vymieňajú si informácie o sebe navzájom. Takto môžu občania, alebo potencionálni klienti, získať prehľad o poskytovaných službách v komunite, spoznávajú paletu možností, ako riešiť rôzne problémy. V konečnom dôsledku by mali dokázať svoje problémy riešiť autonómne v rámci komunity, v ktorej žijú.

V súčasnosti má spracovaný a schválený komunitný plán rozvoja sociálnych služieb len minimum obcí a miest na Slovensku. V niektorých komunitách (*napr. Banská Bystrica, Bratislava – Staré Mesto*) proces kreovania komunitného plánu práve prebieha. Zaujímavým a podnetným príkladom pre možnosti využitia v sociálnej praxi je nedávno ukončený proces jednej etapy komunitného plánovania – tvorby Komunitného plánu rozvoja sociálnych služieb mesta Brezna (2008 – 2013). Zastupiteľstvo mesta na svojom zasadnutí dňa 26. 8. 2008 tento dokument schválilo, čím sa stal pre komunitu mesta záväzným a určujúcim jeho smerovanie v sociálnej oblasti. Za spracovateľa komunitného plánu bola určená Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, pracovisko v Banskej Bystrici. Aké boli začiatky a východiská? Ako prebiehal proces komunitného plánovania a čo sa pri ňom v praxi ukázalo, čo z teórie potvrdilo? Aké sú výstupy a čo ďalej komunitu pri realizácii komunitného plánu čaká? Aké špecifiká a aké zovšeobecnenia je možné na príklade Brezna vo vzťahu ku komunitnému plánovaniu ako systému konštatovať? Odpovede na tieto a ďalšie súvisiace otázky poskytol nedávno skončený proces tvorby dokumentu komunitného plánu v komunite mesta Brezna.

Na začiatku, v súlade s teóriou komunitného plánovania bolo zvažovanie, a napokon rozhodnutie ako prejav politickej vôle oficiálnych volených orgánov a výkonných štruktúr komunity mesta - zadávateľa

s tým, že proces tvorby a spracovania dokumentu KP bude realizovaný dodávateľsky a vykoná ho subjekt profesionálne a odborne zameraný na koncepčnú prácu a sociálne plánovanie rozvoja sociálnych služieb. Druhá alternatíva rovnocenne pripúšťa spracovanie KP samotnou komunitou. Prečo je efektívnejšia možnosť spracovania komunitného plánu a naštartovania komunitných procesov iným subjektom? Ako sa verifikovalo aj v praxi komunity mesta Brezna pri spracovaní komunitného plánu, sa výhodou ukázala skutočnosť, že spracovateľský subjekt:

- je (*mal by byť*) profesionálne lepšie pripravený a špecializovaný na výkon činností a riadenie procesov koncepčnej práce a sociálneho plánovania rozvoja sociálnych služieb, než je oficiálny administratívny aparát komunity (*obecné a mestské úrady*),
- má iný pohľad a nadhľad na vnímanie a hodnotenie existujúcej situácie a stavu v komunite v oblasti sociálnych a súvisiacich služieb, pretože stojí mimo sociálneho systému komunity, čo mu umožňuje nezaťažene nazerať na všetky problémy a fenomény s profesionálne nevyhnutne nezainteresovaným odstupom eliminujúcim prípadné iné záujmy a motivácie, čo komunita ako sociálny systém podľa všeobecnej teórie systémov nie je a priori objektívne schopná v potrebnej miere zvládnuť,
- obe uvedené skutočnosti umožňujú efektívne vykonávanie a riadenie procesov facilitácie a mediátorstva medzi jednotlivými zložkami a prvkami či jednotlivcami komunity zainteresovanými na tvorbe dokumentu KP i celkovom systéme komunitného plánovania, tieto procesy sú nevyhnutné k dosiahnutiu sociálneho konsenzu v komunite, ktorý vystupuje ako fundamentálny faktor a determinant úspechu celého komunitného plánovania.

Po vyriešení tejto otázky a po zmluvnom ošetrovaní vzájomných vzťahov medzi zadávateľom a zhotoviteľom komunitného plánu dohodou o zhotovení diela (*dokumentu komunitného plánu*) vyvstáva logicky následná otázka: Ako začať...? Dobrým začiatkom, ktorý pôsobil ako základná informácia a naštartoval ďalšie procesy sa ukázala medializácia. Uverejnenie vstupnej informácie pre obyvateľstvo vo všetkých komunálnych i regionálnych masmédiách (*obecné noviny, rozhlas, úradná tabuľa, webová stránka komunity na internete, informačné letáky distribuované do čakární ordinácií a pod.*) sa so snahou o čo najväčšiu zrozumiteľnosť vysvetlila laickej i zainteresovanej verejnosti komunity skutočnosť, že sa pristúpilo k tvorbe komunitného plánu rozvoja sociálnych služieb, ako aj to, čo z toho všetkého vyplýva, že obyvateľ komunity môže do procesu vstúpiť a že tento vstup je vítaný

a očakávaný. V rámci tejto etapy je potrebné, aby paralelne prebiehal aj proces identifikácie tzv. cieľných subjektov spolupráce. Je to odborná verejnosť komunity - subjekty, ktoré v súčasnosti už sociálne služby v priestore komunity poskytujú, ako aj subjekty, ktoré sa v tomto priestore svojou činnosťou a zameraním pohybujú priamo či nepriamo a na zapojení ktorých do aktívneho partnerstva a spolupráce má zadávateľ aj spracovateľ apriórny záujem. Netreba zabudnúť na žiadny zo subjektov a dať možnosť každému, aby sa zapojil, bez ohľadu na to, či ide o orgán štátnej správy, inštitúciu samosprávy komunitnej či regionálnej, alebo či subjekt má charakter neverejných poskytovateľov sociálnych služieb, záujmových združení a neziskových organizácií. Týmto subjektom sa pripravili a distribuovali pozvánky na vstupnú verejnú prezentáciu, ktorej termín a miesto konania bol zverejnený aj medzi ostatnou verejnosťou komunity a možnosťou osobnej účasti. Skúsenosti z Brezna preukázali, že v tejto počiatkovej fáze na komunitné plánovanie ako nový prvok zaraďovaný do života komunity veľmi podporne pôsobí skutočnosť, ak sa tejto vstupnej verejnej prezentácie a uvedenia zúčastní najvyšší oficiálni predstavitelia komunity – primátor mesta a zainteresovaný aparát mestského úradu, čo dodáva celej akcii adekvátny sociálny status a význam. Znovu je potrebné zainteresovať aj médiá, a to nielen v súvislosti s touto akciou, ale aj pri všetkých ďalších parciálnych etapách procesu tak, aby sa ich medializácia, stala konštantným prvkom systému, počas celého trvania monitorujúcim a informujúcim o jeho priebehu občiansku verejnosť komunity. Obsahom verejnej prezentácie je oboznámenie s tým čo komunitné plánovanie je, aké má ciele, priebeh, kto je kto v komunitnom plánovaní a aké má v ňom funkcie. Keďže v praxi ide o prvú priamu interakciu komunity s komunitným plánovaním, dôležitá je aj forma prezentácie. Je vhodné využiť všetky možné prvky a prostriedky pôsobenia (*verbálny výklad s príkladmi a vysvetleniami z praxe, audiovizuálne prostriedky a pod.*), prezentáciu viesť zrozumiteľne, dynamicky a zaujímavým (*prezentujúci má vyčerpať tému, nie poslucháčov*), nechať priestor na otázky. Ak hneď po jej odznení nebudú otázky vznášané, resp. nebudú vznášané v predpokladanej miere a rozsahu, to neznamená, že problematika zúčastnených nezaujala. Skôr je pravdepodobné predpokladať, že jej náročnosť a rozsiahlosť vyžaduje od zúčastnených väčší časový priestor na prijatie množstva informácií a faktov a ich „strávenie“ a zosúladenie s vlastným poznaním, zámermi a záujmami. Pre začatý proces komunitného plánovania je prínosné (*hlavne pre jeho časový aspekt*), ak verejná vstupná prezentácia skončí aj konkrétnymi výstupmi, obsahom ktorých by mohlo byť určenie zástupcov organizácií a subjektov cieľenej spolupráce, ktorí majú záujem aktívne sa zapojiť a pracovať

v procese tvorby komunitného plánu a ktorí by mali tvoriť jadro pracovných skupín konštituujujúcich sa v následnej etape. Pracovné skupiny sa spravidla tvoria zo záujemcov, reprezentujúcich prostredníctvom organizácií a inštitúcií, v ktorých profesijne alebo záujmovovo pôsobia, samotné cieľové skupiny užívateľov sociálnych služieb, teda svoju členskú základňu. V tejto fáze je žiadúce, aby kreovanie pracovných skupín prebehlo spontánne a zdola, teda podľa záujmu a zamerania samotných účastníkov. Napriek tomu, že podľa teórie môže byť všeobecne známe, že sociálny systém komunity, napr. mesta do 20 tisíc obyvateľov, ako to bolo v tomto prípade, obsahuje vo svojej sociálnej štruktúre určité konkrétne skupiny a kategórie populácie (*mladé rodiny, deti a mládež, občania so spoločenskými a sociálnymi problémami, občania so zdravotným postihnutím, seniori*), nie je nevyhnutné pracovné skupiny pre tieto kategórie dopredu alebo umelo organizačne ustanovovať. Ak sa pracovná skupina neustanoví (*alebo sa neustanoví hneď na začiatku procesu, ale až neskôr*) z vlastného záujmu a príčiny, aj táto skutočnosť sama o sebe indikuje postavenie a situáciu sociálnej cieľovej skupiny v komunite, záujmy ktorej má reprezentovať. Napríklad situáciu, že predpokladaná cieľová skupina:

- nie je v komunite vôbec zastúpená (*alebo zastúpenie je nevýznamné*),
- nemá záujem podieľať sa formou komunitného plánu na riešení svojej problematiky a jej problémy nie je potrebné v komunite zvlášť riešiť,
- cieľová skupina v komunite síce existuje, ale nemá žiadnych reprezentantov a zástupcov z radov subjektov a organizácií, ktoré by v komunite presadzovali a hájili jej špecifické záujmy.

Pre činnosť cieľových skupín je dôležité, aby si zvolili svojho lídra – hovorcu. Tento moment ani zďaleka nie je samoúčelný, formálny či byrokratický. Osobnosť hovorcu je veľmi dôležitá, lebo komunikuje s členmi pracovnej skupiny, riadi jej činnosť, prenáša úlohy a zároveň komunikuje s ďalšími štruktúrami – riadiacou skupinou komunitného plánovania. Voľbou nesprávnej osoby hovorcu z hľadiska komunikácie a manažovania procesov (*hoci experta v svojej oblasti*) sa v praxi prejavilo v samotnej práci pracovnej skupiny – komunikačné šumy v pracovnej skupine vo vzťahu členovia – líder, zaostávanie skupiny v predkladaní výstupov, a podobne. Môže to spôsobiť časový sklz a predĺženie plnenia predpokladaných termínov.

Ďalšou etapou, paralelne prebiehajúcou s etapou konštituuovania sa neformálnych štruktúr komunity pri tvorbe a spracovaní komunitného plánu, je etapa získavania informácií a zdrojov potrebných k vypracovaniu analytickej časti komunitného plánu. Štandardnou formou je podľa teórie komunitného plánovania uskutočnenie sociologického prieskumu

záujmu a potrieb sociálnych služieb a smerovania ich cieľov medzi obyvateľstvom komunity. Realizuje sa najčastejšie prostredníctvom dotazníkového zisťovania východiskového stavu, záujmu a potrieb v oblasti sociálnych a súvisiacich služieb ale aj kvality a úrovne celkového života obyvateľov komunity. Túto formu nie je však možné uskutočniť vždy, v každej komunite z dôvodov náročných požiadaviek organizačných, materiálnych, personálnych a administratívnych (*na distribúciu k respondentom, spracovanie vyhodnotenie*) a dlhé časové trvanie tejto etapy. Pritom priemer preukázanej návratnosti dotazníkového monitorovania komunity je okolo 10 % z distribuovaného množstva. Ďalšie dotazníky sa vyradia z dôvodov nedostatočného alebo zmätočného vyplnenia, a podobne, čo ďalej znižuje mieru štatistickej signifikantnosti výstupov získaných touto formou. V prípade komunitného plánu mesta Brezna bola pri zisťovaní informácií a podkladov použitá iná forma zisťovania. Údaje o východiskovom stave pre jednotlivé cieľové skupiny boli zisťované prostredníctvom členov pracovných skupín priamo v rámci svojich členských základní. Takáto forma zisťovania priniesla niekoľko praktických pozitív:

- vyššia miera cielenosti a zameranosti zisťovania na tie časti a jednotlivcov (*ich rodiny*) z príslušných sociálnych kategórií, ktoré sociálne a súvisiace služby najviac potrebujú (*eliminovali sa informácie a údaje od osôb, ktorých sa v súčasnosti sociálne súvisiace služby priamo či nepriamo ešte netýkajú*),
- výstupy zo zisťovania už boli spracované a transformované v dvoch konkrétnych formách:
 1. východiskových SWOT analýzach (*za každú cieľovú skupinu užívateľov sociálnych služieb zvlášť*)
 2. z nich vyplývajúci potrieb (*tie boli tiež formulované zvlášť za každú skupinu*), čím odpadol veľmi časovo aj pracovne náročný proces spracovania vyhodnocovania dotazníkov a interpretácie z ich vyplývajúci výsledkov, súvislostí a konsekvencií.

Ďalšími zdrojmi informácií sú ukazovatele demografickej a sociálnej štatistiky komunity. Tu sa vyskytla situácia, ktoré sa môže opakovať aj v iných komunitách. Ako problém sa ukázali rôzne údaje o tých istých prvkoch zisťovania za dané obdobie v jednotlivých informačných zdrojoch. Očakávaný je predpoklad, že kvantitatívne ukazovatele (*percentuálne aj nominálne*) o danom prvku a jave zisťovania za dané obdobie budú identické, nezávisle od ich zdroja. Opak bol však pravdou. Iné údaje boli na webovej stránke mesta, iné ponúkala oficiálna webová stránka štatistického úradu, iné boli uvedené v ďalších programových dokumentoch komunity (*Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja*) a iné poskytla matrika mestského úradu. Spracovateľ volil riešenie, ktoré vychádzalo z predpokladu, že najpresnejšie údaje by

mali byť u ich primárneho tvorca a spracovateľa, takže za relevantné sa brali po spoločnej konzultácii údaje poskytnuté prvotným tvorcom a spracovateľom.

Pri získavaní a hodnotení východiskového stavu v analytickej časti KP je dôležité empirické poznanie a priamy kontakt spracovateľov KP s materiálnou realitou. Ide o návštevu a prehliadku všetkých prevádzok existujúcich poskytovateľov sociálnych služieb v komunite a priame oboznámenie sa s materiálnym stavom, úrovňou a problémami praxe.

Zo získaných a utriedených údajov zo všetkých prístupných zdrojov sa ukázal ako ďalší k cieľu smerujúci krok pokúsiť sa urobiť východiskovú SWOT analýzu stavu v komunite v oblasti sociálnych a súvisiacich služieb. Táto komplexná SWOT analýza komunity ako celku bola výsledkom parciálnych SWOT analýz za jednotlivé pracovné skupiny, ktoré ich koncipovali z pohľadu a vnímania tých cieľových skupín prijímateľov sociálnych služieb, ktoré reprezentovali. Už tu sa prejavila vôľa a schopnosť jednotlivých skupín hľadať a nachádzať spoločné konsenzuálne zovšeobecnenia, prijateľné pre každú cieľovú skupinu zvlášť, ale hlavne pre komunitu ako pre celok.

Najdôležitejší prvok každého komunitného plánovania vo fáze vypracovávania programového dokumentu komunity – komunitného plánu je: identifikácia, zdôvodnenie, potvrdenie a prijatie cieľov rozvoja sociálnych a súvisiacich služieb, tvoriacich jadro komunitného plánovania na všetkých jeho platformách: ako dokumentu, procesu i ako systému. Naplnenie tejto úlohy navonok vystupuje ako výsledok konsenzu záujmov cieľových skupín prijímateľov sociálnych služieb a možností a zámerov zadávateľa KP, kde spracovateľ plní úlohu facilitátora a mediátora týchto procesov. Hoci dominancia záujmov cieľových skupín prijímateľov sociálnych služieb pri stanovovaní cieľov KP je v hierarchii dôležitosti v teórii komunitného plánovania prezentovaná najvyššie - na prvom mieste, pokiaľ neprejde empirickým kontaktom v praxi u všetkých zúčastnených, vystupuje len a len ako informácia, nie však ako poznanie. Tento fenomén sa prejavoval tak, že zadávateľ i spracovateľ mali silnú tendenciu korigovať potreby prezentované v cieľoch navrhovaných zástupcami pracovných skupín, nakoľko ich prijatie determinovali hlavne dvomi kategóriami argumentov:

- platnou legislatívou (*čo zákonná úprava spoločenských vzťahov v tejto oblasti umožňuje a čo nie*),
- odbornosťou v oblasti sociálnych služieb (*čo sú a čo už nie sú sociálne alebo súvisiace služby, aké sú súčasné trendy v jednotlivých formách poskytovania sociálnych služieb a pod.*),
- ekonomicky (*limitované možnosti a zdroje komunity*)

Na základe uvedených a vôbec nie irelevantných dôvodov boli najprv niektoré ciele a potreby, ktoré

reprezentovali v predloženej podobe, odmietnuté. Z pohľadu komunitného plánovania ako systému v tomto momente naliehavo vyvstala otázka prvotnosti a priority vo vzťahu potrieb k ostatným uvádzaným oblastiam. Majú snáď vyššie uvedené aspekty legitimity vystupovať ako determinanty potrieb komunity? Spoločenské vzťahy vznikajú na základe potrieb a záujmov spoločnosti, majú byť jej odrazom a funkčným vyjadrením umožňujúcim existenciu spoločnosti ako sociálneho systému. Nie naopak, bolo by preto absurdné, keby sa potreby mali vytvárať a determinovať legislatívou či ktorýmkoľvek inými z uvedených aspektov. Práve komunitný plán ako programový dokument poskytuje a vytvára priestor na prezentovanie a uplatnenie potrieb komunity, ktoré vychádzajú z jej vôle a ktoré sú premietnuté v cieľoch ako ich želanom a očakávanom naplnení. A to aj bez ohľadu na aktuálnu realitu legislatívny, teórie, ekonomiky, ktoré tieto potreby a ciele neumožňujú uskutočniť v danej časovej realite. Na vine však nie sú špecifické potreby sociálnych kategórií populácie komunity, zmeniť by sa mali iné veci a vzťahy. Preto sa po vzájomných konzultáciách našli možnosti a východiská a všetky predložené potreby cieľových skupín prijímateľov sociálnych služieb boli v prijateľnej forme do cieľov zakomponované tak, aby ich pôvodný obsah ostal zachovaný. Toto poznanie a jeho prijatie boli najväčším úspechom všetkých zainteresovaných účastníkov etapy tvorby dokumentu komunitného plánu.

Cieľom komunitného plánovania, ako to deklaruje už samotný názov dokumentu, je rozvoj sociálnych služieb v spoločenskom priestore komunity. Rozvoj sociálnych služieb však v individuálnych podmienkach tej ktorej komunity môže znamenať niečo iné so špecifickým obsahom a prejavom. V prípade komunity mesta Brezna sa ukázalo ako pozitívum, že sa podarilo tento všeobecne formulovaný cieľ špecifikovať, t. j. konkretizovať, čo tým rozvojom sociálnych služieb v podmienkach komunity je a toto poznanie sformulovať do názvu – slovného pomenovania finálneho cieľa. Takto konkretizovaný cieľ pôsobil ako hlavná os ukazujúca trajektóriu smerovania parciálnych cieľov ako aj realizačných nástrojov. Tento cieľ nemusí byť pri začiatku tvorby komunitného plánu vôbec známy. Objavil sa v priebehu tvorby ako prienik záverov analýzy východiskového stavu v komunite, identifikovaných potrieb prijímateľov sociálnych služieb a realizačných možností zadávateľa.

Pri koncipovaní stratégie realizácie cieľov, ktorá predstavuje akčnú časť dokumentu komunitného

plánu naznačujúcu realizačnú fázu procesu komunitného plánovania, je výhodou, ak sa podarí realizačné nástroje postaviť tak, aby jeden realizačný nástroj viedol k dosiahnutiu viacerých cieľov. Zabezpečí to synergiu zdrojov komunity. V prípade Brezna to bolo možné aj preto, lebo väčšina cieľov premietajúcich potreby komunity bola spoločná pre všetky alebo viaceré cieľové skupiny prijímateľov sociálnych služieb.

Uvedené prejavy a empirické poznatky s tvorbou komunitného plánu mesta Brezna je možné zhrnúť nasledovne:

- Na komunitný plán a proces jeho zhotovenia je nevyhnutný dostatočný časový priestor – v žiadnom prípade nejde o „beh na krátke trate“, spodná hranica časového intervalu by nemala byť nižšia ako 6 mesiacov, bez ohľadu na veľkosť komunity.
- V priebehu tvorby je nevyhnutné počítat so skutočnosťou, že sa objavia dopredu nepredvídateľné problémy, vystupujúce ako neznáme a nezávisle premenné, ktorých riešenie tiež ovplyvní časový aspekt trvania procesu tvorby. Tieto prejavy sú plne legitímne, nakoľko komunita je sociálny systém, ktorý nemožno dopredu „vypočítať“.
- Nechať v komunitnom pláne dostatočný priestor na uplatnenie a prezentáciu všetkých (*aj na prvý pohľad nereálnych*) potrieb sociálnych kategórií obyvateľov komunity a ich obsah transformovať a formulovať do konsenzom prijateľných cieľov.
- Celý proces tvorby komunitného plánu a jeho etapy neustále monitorovať medializáciou v komunitných médiách.
- Vytvoriť podmienky, aby neformálne štruktúry komunity (*pracovné skupiny, prípadne aj riadiaca skupina*), ktoré vznikli ako sekundárny produkt tvorby komunitného plánu, mohli existovať a v komunite naďalej pôsobiť aj po spracovaní a schválení dokumentu komunitného plánu.

Tento náčrt poznatkov praxe v obmedzených možnostiach svojho rozsahu upozorňuje len na niektoré prvky a momenty pri tvorbe dokumentu komunitného plánu tak, ako prebiehali a ako sa prejavovali v komunite mesta Brezna. Aj keď ich plošné zovšeobecnenie a mechanické prenesenie na ostatné komunity by bolo problematické, môže slúžiť ako alternatíva a príklad postupov, hodnotení a riešení situácií a momentov, ktoré sa v procese komunitného plánovania môžu vyskytnúť.

Community planning – current knowledge from social service practice/Peter Nahalka

The author stresses a short tradition of the development social work in the Slovak Republic. He describes the process of a community plan preparation in specific conditions of the town of Brezno. In his article, he identifies target organisations, describes cooperation with such entities, and also deals with their public presentation and the process of establishing of working groups. A separate part of the article is dedicated to the identification of adequate information sources necessary for planning and analyses preparing (SWOT). The end of the article is dedicated to the process of setting the strategy of social services development.

TÍMOVÁ PRÁCA A BUDOVANIE KOMUNITNÉHO PARTNERSTVA V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Jana Margová

Partnerstvo je dohodou medzi dvoma alebo viacerými partnermi o tom, že budú pracovať spolu, aby dosiahli spoločné ciele. Cieľom tímovej spolupráce je zlepšenie spolupráce predstaviteľov miestnej komunity, ako aj zlepšenie komunikácie medzi jej členmi a rozdelenie zodpovednosti za rozhodovanie a realizáciu týchto rozhodnutí. Komunitné partnerstvá sú partnerstvá vytvárané v určitej geografickej oblasti (alebo zriedkavejšie v rámci záujmovej komunity), ktoré zapájajú členov tejto komunity do plánovania a realizácie služieb v prospech tejto komunity.

Definované kľúčové výzvy v komunitách sú najmä vytvorenie sociálnej siete pre občanov komunity, zvýšenie úrovne zamestnanosti a zamestnateľnosti všetkých zraniteľných skupín obyvateľstva, zníženie rizika chudoby rodín s nezaopatrenými deťmi, prekonanie nevýhody súvisiacej s nízkym vzdelaním a tiež podpora integrácie rómskych komunít.

Medzi faktory pripravenosti na prácu v partnerstve patria vytvorené spoločné hodnoty a zásady s predstavou života ľudí, ktorí služby využívajú; dohodnuté špecifické politiky a zmeny služieb, ktoré plánujeme v rámci partnerstva dosiahnuť; mať pripravené alternatívy nových služieb a neviazať sa príliš existujúcimi službami ani dodávateľmi; jasné organizačné úlohy a zodpovednosti; identifikovateľné spoločné zdroje vrátane spoločných rozpočtov; efektívne riadenie, vrátane politického angažovania sa pre partnerský program; rozvinuté dobré osobné vzťahy, vytváranie príležitostí a stimulovanie kľúčových hráčov, aby tieto vzťahy pestovali a takto podporovali vzájomnú dôveru.

Čo spôsobuje neúspech práce v partnerstvách? Konflikty medzi kľúčovými účastníkmi v minulosti, ak jeden z partnerov manipuluje alebo dominuje, ak má partnerstvo nejasný alebo nereálny cieľ, tiež prípadne rozdiely vo filozofii a spôsoboch práce, nedostatok komunikácie, nerovnoprávny a neprijateľný pomer právomoci a kontroly, ak sú kľúčoví účastníci vynechaní z partnerstva alebo majú skryté programy, alebo ak finančné a časové nároky prevážili možné prínosy z práce v partnerstve.

Partnerstvá rozoznávame neformálne a formálne (s formálnymi štruktúrami, kde úlohy a zodpovednosti sú jasne rozdelené medzi jednotlivých členov).

Pri práci v partnerstve rozoznávame tieto vývojové štádiá tímu v partnerstvách:

Štádium formovania – členovia testujú svoju rolu v tíme, toto štádium je charakteristické nadšením, optimizmom, členovia sa opatrne pridávajú k tímu a možno aj obavy z úloh, ktoré stoja pred nimi.

Štádium kvasenia – prvé signály neistoty, úlohy sa zdajú ťažšie alebo iné, ako na začiatku. Začína vzájomné obviňovanie sa a odmietanie spolupracovať. Toto vývojové štádium je normálny jav v živých a zdravých tímoch.

Štádium normovania – postupné zladovanie tímu, postupná akceptácia stanovených pravidiel a zodpovedností.

Štádium fungovania – tím začne plynulo plniť úlohy, sú vyriešené vzájomné rozdiely, vzájomná akceptácia úloh v tíme.

K základným zásadám nevyhnutným pre fungovanie partnerstva v komunitách patrí orientácia na komunitnú požiadavku, účasť komunity / prijímateľov, partnerstvo, programová príprava a koncentrácia financií, udržateľnosť, ekonomická efektívnosť a účinnosť, nestrannosť a transparentnosť.

Komunikácia je cesta, ktorou sa myšlienky, informácie a názory dostávajú z miesta ich vzniku do cieľa. Táto cesta môže byť skalnatá, plná oklúk, zlých odbočení, alebo môže byť aj hladká a bezproblémová. Ak je človek majstrom komunikácie – vie dobre počúvať, voľne sa podelí o myšlienky a pravidelne požaduje spätnú väzbu od svojho okolia – má ako osobnosť určite pred sebou úspešnejšiu cestu.

Ak nevieš kam ideš, môžeš skončiť na inom mieste
(Yogi Beera)

alebo

STRATEGICKÉ PLÁNOVANIE V KOMUNITÁCH

Situácie, v ktorých môže byť odštartovanie procesu strategického plánovania užitočné a časovo vhodné sú najmä ak je komunita v kríze; ak chce vedenie zužitkovať hybný moment, ktorý vznikol v dôsledku určitej zvláštnej udalosti; ak dôjde

k podstatnému posunu alebo k zmene spôsobu, akými komunita vykonáva svoju činnosť; ak dochádza k zmenám volených alebo menovaných predstaviteľov vo vnútri komunity; ak sa zavádzajú nové technológie; ak je nevyhnutné rozšíriť záujem o problém – aby sa stal vlastný širšiemu okruhu ľudí; ak komunita chce zmeniť svoj štýl riadenia a zaviesť lepšiu tímovú prácu.

Vhodné je hneď na začiatku poznať desať krokov strategického plánovania (John Bryson):

Iniciovanie a odsúhlasenie procesu strategického plánovania

Identifikovanie poslania komunity

Objasnenie poslania a hodnôt komunity

Zhodnotenie vonkajšieho a vnútorného prostredia komunity

Identifikovanie strategických otázok, pred ktorými komunita

Sformulovanie stratégií a plánov.

Prehodnotenie a prijatie stratégií a plánu.

Stanovenie efektívnej vízie komunity

Vypracovanie efektívneho procesu zavedenie do praxe.

Proces práce s komunitami prebieha v nasledovných cykloch, počas ktorých je potrebné identifikovať a školiť formálnych a neformálnych lídrov komunity a rozvíjať ich organizačné schopnosti, identifikovať iniciačnú skupinu a pracovať s ňou pri usporadúvaní komunitných stretnutí, pomáhať lídrom komunity pri hodnotení komunitných potrieb so zainteresovaním komunity, facilitovať stretnutia v komunite, podporovať vytváranie partnerstiev s miestnymi orgánmi, MVO a inými zainteresovanými, zabezpečovať účasť cieľových (vylúčených a marginalizovaných) skupín na procese rozhodovania, podporovať realizáciu projektu a vyvíjať akékoľvek úsilie na zlepšenie životných podmienok komunity.

Prečo je účasť občanov na riešení sociálnych otázok taká dôležitá? Je to v záujme dosiahnutia pocitu vlastníctva zo strany komunity a jej podpory, v záujme zvýšenia povedomia, v záujme posilnenia miestnych obyvateľov, v záujme zainteresovania vylúčených skupín do riešenia sociálnych problémov, v záujme zníženia pravdepodobnosti konfliktov, v záujme získania lepšej podpory plánov komunitného plánovania. Na jednej strane môžeme pri účasti vyžadovať od občanov, aby sa aktívne zapájali v každom štádiu rozhodovacieho procesu, a na druhej strane môžu byť občania informovaní o výsledku po tom, čo bolo rozhodnutie prijaté a realizované.

Filozofiu a kultúru spoločnej práce v komunitách tvorí najmä vlastníctvo (ľudia musia zohrávať pozitívnu úlohu pri riešení priorit, ktoré pomohli

sami identifikovať), inkluzívnosť (všetky zainteresované strany musia spolupracovať), transparentnosť a zodpovednosť, budovanie kapacity v komunitách (spoločné plánovanie a riešenie problémov vyžaduje dodatočnú podporu predstaviteľov miestnej komunity).

Proces budovania kapacít vo vylúčenej komunite prebieha cez identifikáciu iniciačnej skupiny, komunitné stretnutia, zoradenie komunitných potrieb podľa priority, identifikáciu a prípravu úspešného projektu a následná identifikáciu predkladateľa projektu.

Iniciačná skupina (neformálna alebo formálna) by mala reprezentovať orgány a osoby, ktoré majú na komunitu vplyv - predstaviteľov obce, školy, komunitného centra, charitatívnej organizácie, cirkvi, MVO alebo iných záujmových skupín, polície, sociálnych terénnych pracovníkov, nemocnice – a mala by zahŕňať komunitných lídrov. Po identifikácii iniciačnej skupiny sú stretnutia s komunitou lepšie zorganizované a ľudia z komunity ponímajú celú problematiku serióznejšie.

V súlade so zásadou zdola-nahor by mala komunita zorganizovať stretnutie členov komunity a/alebo zástupcov rôznych záujmových skupín na zoradenie komunitných potrieb podľa priority, zadefinovať možné úspešné projekty a identifikovať možných predkladateľov projektu.

Je potrebné dbať na dodržiavanie základných zásad, a to najmä:

Ak sa stretnutie koná v komunite s 500 a menej osobami, je dobré dosiahnuť aspoň 25 až 30 %-nú účasť dospelých populácie. V komunite s 500 a viac osobami by mala účasť dospelých populácie dosahovať 10 – 15 % a/alebo je možné zorganizovať „referendum“, v rámci ktorého členovia komunity svojimi podpismi vyjadria súhlas s prioritami projektu. Stretnutie by malo byť organizované samotnou vylúčenou komunitou, alebo obcou, v ktorej komunita žije, alebo orgánom (MVO), ktorý je aktívny v práci s komunitou. Facilitátor by mal informovať komunitu o možnostiach získať zdroje od donora a nechať na komunitu, nech sa zhodne na svojich potrebách a prioritách, nemal by navrhovať riešenia. Jeho úloha je obmedzená na facilitáciu rozhodovacieho procesu. Všetky rozhodnutia sú prijaté na základe širokého konsenzu.

Skutočné potreby nie sú vždy totožné so želaniami ľudí. Je preto nevyhnutné porovnať niekoľko zdrojov identifikácie potrieb a zainteresovať každého do procesu zhromažďovania údajov a/alebo umožniť každému, aby bol vypočutý. Rozhodujúci názor nebude názor manažéra alebo primátora o tom, čo je potrebné, ale väčšinový názor komunity.

SELF SUPPORT – PODPORNÁ SIEŤ PRE SAMOSTATNÝ ŽIVOT

Judita Varcholová

- * Podprojekt získal finančný príspevok z Finančného mechanizmu EHP, Nórskeho finančného mechanizmu a zo štátneho rozpočtu SR.
- * Sprostredkovateľom blokového grantu Fondu pre MVO na podporu sociálnej inklúzie na Slovensku (2007-2010) je Nadácia Socia.
- * Konečným prijímateľom grantu je Rada pre poradenstvo v sociálnej práci v Košiciach.

Nosnými slovami v názve podprojektu sú podpora k vlastnej samostatnosti (self support) a podporná sieť pomoci (spolupráca partnerstva v komunite), bez ktorej sa sociálne vylúčenie ľudí ťažko pohnú z problémových situácií, v ktorých sa nachádzajú (často ako v začarovanom kruhu). V súlade s témami v názve bude príspevok rozdelený na dve časti. V prvej vás stručne oboznámime s cieľovou skupinou a programovými aktivitami podprojektu a v druhej podrobnejšie roanalyzujeme potrebu vytvárania podmienok a prostredia pre tvorbu lokálnej podpornej siete pomoci formou zriadenia lokálneho partnerstva.

I NÁHLED DO PROGRAMOV

A AKTIVÍT PODPROJEKTU SELF SUPPORT

Mladí ľudia, ktorí opúšťajú detské domovy, patria medzi rizikové skupiny v regióne východného Slovenska. Posledný Prieskum sociálneho vylúčenia, chudoby a sociálnych potrieb občanov mestských častí Košíc, vykonaný v roku 2008 samosprávou mesta Košice, poukázal na uvedenú cieľovú skupinu ako najviac ohrozenú sociálnou exklúziou. To je jeden z dôvodov, prečo sa Rada pre poradenstvo v sociálnej práci v Košiciach (RPSP KE) rozhodla realizovať projekt „Self Support ...“ a byť mestu Košice nápomocná pri riešení a tvorbe stratégie práce s chudobnými sociálne vylúčenými občanmi a komunitami. S týmto zámerom RPSP KE podpísala kontrakt o spolupráci s Magistrátom mesta Košice na roky 2008-2009 pri tvorbe koncepčných zámerov uvedenej stratégie ...

Hlavným cieľom podprojektu Self Support je umožniť mladým ľuďom z rizikových rodín a bez rodičovského zázemia (v ústavnej starostlivosti) ľahší štart do samostatného života. Približne 60 % aktivít podprojektu bezprostredne súvisí s priamymi užívateľmi služieb – vyhľadávanie rodín v kríze

s mladistvými (30 rodín), vyhľadávanie mladistvých bez rodičovského zázemia (5 detských domovov), sanácia, terénna sociálna práca, kontaktná a konzultatívna činnosť, voľno časové aktivity realizované formou klubov a víkendových stretnutí, tréningový cyklus na rozvoj sociálnych a životných zručností – (zapojených je 20 mladých ľudí), praktická príprava na zamestnanie - (do profesijnej prípravy je zapojených 10 mladých ľudí), dlhodobé sprevádzanie a individuálne tutorstvo (10 tutorov rozdelených na voľno časové aktivity a pracovné aktivity). Ďalších 40% aktivít projektu je smerovaných na vytvorenie podmienok a prostredia pre implementáciu, sieťovanie a udržateľnosť aktivít organizácie pre relevantnú cieľovú skupinu a prácu s ňou aj po ukončení podprojektu – zriadením vlastnej dielne, multifunkčného pracoviska pre praktickú výučbu a absolventskú prax, tréning mladých dobrovoľníkov zapojených do projektu formou individuálneho tutoringu. V súčasnosti je dielňa po rekonštrukcii, pripravená k prevádzke od januára 2009. Desiat mladých chlapcov, z toho 5 po ukončení ústavnej starostlivosti a 5 z dysfunkčných sociálne slabých rodín, sa zúčastňuje kurzu profesijnej prípravy v odboroch stolár, murár na SOU v Košiciach. Majú upravené vzdelávanie formou individuálneho modulárneho štúdia v trvaní jedného roka, ktoré sa ukončuje výučným listom. Učitelia SOU Kukučínova boli preškolení a získali certifikát z oblasti neformálneho vzdelávania dospelých pri využití metód situačnej pedagogiky. Chlapci následne po ukončení štúdia nastúpia na absolventskú prax do spomínanej dielne. Niektorí z nich môžu ostať pracovať v dielni, ostatní budú rozmiestňovaní na iné pracoviská v rámci KSK s tým, že RPSP KE ostáva pre nich naďalej kontaktným miestom s poskytovaním poradenstva a supervízie na nových pracoviskách. Samozrejme, okrem profesijnej prípravy a zamestnávania sa existujú rovnako dôležité oblasti, ktoré vplyvajú na kvalitu života mladých ľudí, sú nimi napr. bývanie a voľný čas. Filozofia podprojektu je postavená na komplexnom pohľade na človeka a rieši aj tieto oblasti. V spolupráci s donorom Nadáciou pre deti Slovenska pripravujeme od januára 2009 implementáciu modelu „Domov“, t.j. program bývania a finančnej podpory bývania ako aj sprevádzania mladých ľudí tútormi v byte a vo voľnom

čase. Model „Domov“ nadväzuje dopĺňa oblasti programov a aktivít profesijnej prípravy a zamestnávania sa v podprojekte Self Support. V priebehu roka 2009 bude 5 chlapcov bez rodičovského zázemia bývať v dočasne prenajatom byte na sídlisku v Košiciach, kde je dost sociálnych kontaktov, obchodov, dobrá dostupnosť, pod vedením tutorov - sprevádzateľov v roli osobných priateľov, ktorí premošujú vzájomné kontakty s komunitou a spoločne trávia voľný čas. Taktiež sú nápomocní pri učení sa a príprave na skúšky počas štúdia v škole. Chlapci sa učia tiež zručnostiam spoločne viesť domácnosť, rozdeľovať kompetencie a zodpovednosť, narábať s financiami, udržiavať dobré vzťahy a riešiť konflikty správnym spôsobom. Je toho veľa, čo sa potrebujú naučiť a trvá to dlhší čas. Potrebujú spojiť osobnostné vlastnosti a skúsenosti s profesijnými zručnosťami, zvýšiť si sebaúctu a zažívať úspech v procese sebarealizácie. Postupne aj pracovníci zapojení do programov podprojektu spoznávajú náročnosť procesov a individualitu prípadov ako aj neštandardných situácií, ktoré život v praxi prináša. Vzájomne sa učíme a vymieňame si skúsenosti na workshopoch, ktoré organizujeme kvartálne a snažíme sa analyzovať, eliminovať negatívne javy a spoločnými silami hľadať riešenia. Dvaja supervízori priebežne zachytávajú vývoj, informujú o postupoch a výstupoch podprojektu a súčasťou medializácie je video-zaznamenávanie aktivít a procesov, ktorých zhodnotenie môže byť zaujímavé pri záverečnej prezentácii úspechov či zlyhaní podprojektu. Chceli by sme záverečný seminár zorganizovať približne v období marca 2010, praktickou formou workshopu, na ktorý vás už teraz srdečne pozývame. Bolo by toho veľa v súvislosti s cieľovou skupinou, o čom by sa dalo diskutovať a písať. V tomto príspevku však hlavná téma, ako to bolo už v úvode spomínané, sa dotýka problematiky partnerskej spolupráce. Prečo potrebujeme partnerstvá, ako ich vytvárame a udržujeme pri živote.

II. TVORBA LOKÁLNEHO PARTNERSTVA A TÍMOVEJ SPOLUPRÁCE

Partnerstvo je dohodou medzi dvoma alebo viacerými partnermi o tom, že budú pracovať spolu, aby dosiahli spoločné ciele. Tímová spolupráca predpokladá dobrú komunikáciu a kontakty v komunite, rozdelenie zodpovedností a jasné rozhodovanie. Komunikácia je cesta, ktorou sa myšlienky, informácie a názory dostávajú z miesta ich vzniku do cieľa. Táto cesta môže byť rôznorodá, trnistá, ale môže byť aj bezproblémová. Pre deti z detských domov a z rodín bez dostatočného rodičovského zázemia cesta životom určite nie je hladká. Potrebujeme mať otvorené uši, navzájom sa počúvať aktívne a so záujmom, vedieť sa

podeliť so svojimi myšlienkami a byť zvedaví na spätnú väzbu a názory okolia, pretože každý človek, ktorý je majstrom komunikácie, má ako osobnosť určite úspešnejšiu cestu a ako skupina radosť z dobrých vzťahov, ktoré sú základom fungujúcich partnerstiev. Vzťahy úcty a akceptácie sú nevyhnutnosťou partnerskej spolupráce, bez nich pomaly umiera život a sformalizované kontakty fungujú už len na papieri.

Komunitné lokálne partnerstvo v súvislosti s projektom Self Support sme založili v okresoch mesta Košice. Vznikli sme v uvedenej lokalite ako záujmová komunita, ktorá má jasný cieľ pomáhať mladým ľuďom v sociálnej exklúzii vrátiť sa späť do spoločenského a pracovného života.

1. INICIAČNÁ SKUPINA

Na začiatku procesu vznikla iniciačná skupina lídrov a pracovníkov zainteresovaných v podprojekte Self Support, ktorá mala za úlohu vytvoriť **víziu** alebo predstavu, popis konečnej podoby nášho snaženia, ako chce v blízkej budúcnosti v našej komunite žiť, bývať a pracovať užívateľ našich služieb, v našom prípade riziková mládež ohrozená exklúziou. Našou úlohou bolo popísať želaný konečný stav, to je stav sociálnej inklúzie.

Skupina pracovala na nasledovných úlohách:

- vypracovať kritériá, podľa ktorých pozveme inštitúcie alebo jednotlivcov z našej lokality za jeden stôl a začneme proces programovania
- spojiť individuálne predstavy ľudí a organizácií do vízie, ako bude dané územie a situácia vyzerat o 5 rokov
- vytvoriť pocit spolupatričnosti a vlastníctva ako aj zodpovednosti za rozvojový proces
- naučiť sa spoločne tímovo pracovať a formulovať myšlienky

Podmienkou pre stanovenie zmysluplných východiskových zámerov a cieľov spolupráce partnerstva je tiež dobre poznať situáciu a podmienky v prostredí, v ktorom žijeme:

- zmapovať a spracovať zdroje komunity
- analyzovať silné a slabé stránky, príležitosti a ohrozenia, spracovať SWOT analýzu
- identifikovať problémy, ktorých riešenie stojí najmenej síl, ale na druhej strane majú najväčší dopad – stanoviť priority
- poznať plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja príslušnej samosprávy, programové dokumenty orgánov štátnej správy, politickú vôľu.

Skupina sformovala víziu:

Pripraviť takú štruktúru partnerstva, ktorá zabezpečí potrebnú podporu v každej z kľúčových oblastí života a bude reagovať na špecifické potreby mladých ľudí pri ich štarte do života.

Vízia vytvára obraz úplnej sociálnej inklúzie: mladý človek má kde bývať, má prácu a miesto (priestor) v komunite, kde má vytvorené vzťahy spolupráce a priateľstva, je akceptovaný a disponuje so základnými kľúčovými kvalifikáciami pre život.

2. PODĽA AKÝCH KRITÉRIÍ**SME SI VYBERALI PARTNEROV?**

Existuje viacero spôsobov a metód výberu partnerov, vždy v závislosti od toho, čo chceme dosiahnuť a pre aký účel lokálne partnerstvo vzniklo. V prípade projektu Self Support sme vychádzali z pohľadu holistického a špecifického, pretože jednotlivé problémové oblasti života rizikovej mládeže bez domáceho zázemia sa v určitých časových etapách pred a po opustení ústavnej starostlivosti navzájom prelínajú. Vzdelanie vplýva na zamestnanie, práca na bývanie a stravovanie, bez zabezpečenia základných biologických potrieb sa ťažko realizujú vyššie duševné potreby a je sťažená sebarealizácia. Iné zázemie ochrany a bezpečia je zabezpečené v priestoroch ústavnej starostlivosti a iné zázemie a podmienky vytvára prostredie otvorenej spoločnosti. Proces osamostatňovania sa má svoje riziká a tiež špecifiká vzhľadom na individualitu osobnosti, disponabilitu každého jedinca a schopnosti zvládať životné situácie.

Preferovali sme nasledovné metódy sociálnej práce:

- individuálny prístup
- metódu sprevádzania a tútoringu založenú na osobnom kontakte

Definovali sme oblasti podpory, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a majú dopad na kvalitu života:

1. profesijná príprava a práca
2. bývanie
3. voľný čas
4. ďalšie vzdelávanie (rozvoj kľúčových kvalifikácií)

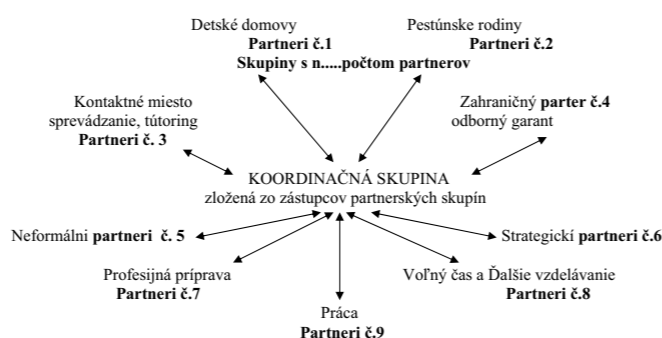
Definovali sme špecifické potreby v procese osamostatňovania sa:

1. **Príprava na život pred odchodom z DD** – obsah činnosti: vyhľadávacia činnosť, rozvoj kľúčových kvalifikácií, kontakty s komunitou, eliminácia strachu, zvýšenie sebadôvery.
2. **Miesto prvého kontaktu po odchode s DD** – obsah činnosti: sprevádzanie, tútoring. Akceptabilné

prostredie, kde mladý človek nájde ľudí, ktorí budú ochotní s ním vstúpiť do priateľského vzťahu a kráčať s ním potrebný čas, stáť pri ňom pri jeho dôležitých rozhodnutiach, aby sa jeho život uberal správnym smerom.

Kritériá výberu sme stanovili na základe definovaných oblastí podpory, špecifických potrieb a metód práce nasledovne:

- a./ obsah činnosti spolupracujúcich subjektov partnerstva musí byť relevantný k definovaným oblastiam podpory a špecifickým potrebám užívateľov služieb,
- b./ rezorty /verejný, súkromný, mimovládny/ musia byť v partnerstve rovnomerne obsadené
- c./ motivácia k spolupráci

Zostavili sme nasledovnú štruktúru partnerstva :

Zohľadnili sme kritériá výberu pre identifikáciu partnerov – zo zoznamu organizácií v počte:

n = 25 subjektov

- a./ obsah činnosti organizácie relevantný k potrebám a podpore definovaných oblastí
 - **prevencia – vyhľadávacia a sanačná činnosť**
 - **sprevádzanie a tútoring, vzdelávacie aktivity**
 - **marketing a assessment disponability, rozmiestňovanie na trh práce**
 - **dobrovoľníci a svojpomocné skupiny, voľnočasové aktivity**
 - **profesijná príprava, ukončenie vzdelania – výučný list**
 - **strategická a koncepčná činnosť – lokálne a regionálne plánovanie (verejné inštitúcie)**
 - **výrobné organizácie – stolárske dielne, stavebné firmy (relevantne k odborom stolár, murár a maliar v profesijnej príprave)**
- b./ rovnomerné obsadenie rezortov v partnerstve (verejný, súkromný, mimovládny)
- c./ motivácia k spolupráci

Z 25 organizácií sa vybrali tie, ktoré najviac vyhoveli kritériám. Boli prizvané k dialógu za okrúhlym stolom a zapojené do partnerstva pri tvorbe podpornej siete v rámci projektu Self Support.

Sú to nasledovné organizácie :

- Partner č. 1 - Otcovo srdce, vyhľadávacia činnosť v DD (mimovládny sektor)
- Partner č. 2 - Miesto pod slnkom, vyhľadávacia a sanačná činnosť v rodinách (mimovládny sektor)
- Partner č. 3 - Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, kontaktné miesto – sprevádzanie a tútoring (mimovládny sektor)
- Partner č.4 - Nórsky partner Sandnes Pro Servise a. s., sociálny podnik – assessment disponability – know how využiteľné na Slovensku (súkromný sektor)
- Neformálni partneri č. 5 – rovesnícki tútori, dobrovoľníci z VŠ a SŠ, športové kluby, cirkevné spoločenstvá mládeže....
- Strategickí partneri č.6 – ÚPSVaR, Magistrát mesta Košice (koncepčné riešenia) (verejný sektor)
- Partner č.7 – SOU Kukučínova – profesijná príprava (individuálny program) (verejný sektor)
- Partner č. 8 – Otcovo srdce, voľno časové - víkendové a klubové aktivity (mimovládny sektor)
- Partneri č.9 - Virtus a.s. a fy. Drevian - pracovisko praktickej výučby, absolventská prax, (súkromný sektor)

Koordináčna skupina partnerstva je zložená z pracovníkov jednotlivých partnerských organizácií a na svoje zasadnutia prizýva aj strategických partnerov a neformálnych partnerov, t.j. zástupcov z rôznych tímov dobrovoľníkov.

Štádiá vývoja pracovnej skupiny

Každá pracovná skupina prechádza v procese svojho vývoja niekoľkými fázami.

1. Štádium je formovanie – členovia testujú svoju rolu v tíme. Pre toto štádium je charakteristické nadšenie, optimizmus, ale tiež obavy z úloh, opatrnosť.
2. Štádium je kvasenie – prvé signály neistoty, úlohy sa zdajú byť ťažšie ako na začiatku. Začína vzájomné obviňovanie sa a odmietanie spolupracovať. Toto vývojové štádium je normálny jav v živých a zdravých tímoch.
3. Štádium normovania – postupné zladovanie tímu, postupná akceptácia stanovených pravidiel a zodpovednosti.
4. Štádium fungovania – tím začne plynulo plniť úlohy, sú vyriešené vzájomné rozdiely, prevláda vzájomná akceptácia úloh v tíme.

Výkonnosť je počas prvých dvoch fáz: formovania a kvasenia pomerne nízka. Je výhodné hneď od začiatku zapojiť do procesov supervízora, ktorý skupine pri riešení problémov pomáha a facilitátora – nezávislú osobu, ktorá stretnutia vedie. Motivuje partnerov k zapájaniu sa do procesov, uľahčuje komunikáciu medzi účastníkmi, pomocou vhodných otázok posúva stretnutie dopredu. Zároveň dohliada, aby sa naplnili stanovené ciele a aby účastníci stretnutí neodbočili od témy.

Na záver niekoľko rád:**1. Čo sa vyvarovať**

- konfliktov medzi kľúčovými účastníkmi v minulosti
- tendencie partnerov k manipulácii alebo dominoванию
- nejasných cieľov
- nereálnych cieľov
- rozdielov vo filozofii a v spôsoboch práce
- nedostatku komunikácie
- nerovnoprávných a neprijateľných pomerov právomoci a kontroly
- vynechania kľúčových účastníkov z partnerstva
- skrytých programov
- finančných a časových nárokov, ktoré by prevážili prínosy (vyhorenie)

2. Čo určite nevynechať

- **strategických partnerov**, ktorí majú spracované zámery PHSR, disponujú politickou mocou, majú k dispozícii určité finančné zdroje, môžu mať vysoký odborný kredit a ich „know how“ posúva vyššie kvalitu života, môžu mať vysoký morálny kredit a autoritu, atď. Zaangažovať do zámerov partnerstva kľúčových/strategických partnerov v komunite zo všetkých sektorov: verejnej správy, súkromného/podnikateľského sektora, mimovládneho sektora v prospech udržateľnosti programových cieľov partnerstva.
- **budovanie dobrých osobných vzťahov a dôvery**, pretože bez priateľských vzťahov nám ostanú len povinnosti, časom stratíme kreativitu a chuť stretávať sa. Základom každého dobrého vzťahu je dôvera založená na úcte, akceptácii a úprimnosti. Umenie tejto cesty spočíva v osobnosti, profesionalite, pokore človeka prechádzať postupne všetkými krokmi, učiť sa prijímať a dávať. „Zmeny sú možné len do tej miery, do akej sme pripravení poznávať a prijímať pravdu v láske.“ Takto živené partnerstvá ostávajú svieže, radostné a pretrvávajú aj v zlých časoch. Prajem nám všetkým, aby sme to v praxi dokázali aj my a tešili sa navzájom pri záverečnom hodnotení podprojektu Self Support.

SPRÁVNE VYŠTARTOVAŤ DO ŽIVOTA 15. 8. 2007 – 15. 7. 2008

PaedDr. Darina Šalagovičová

Ilustračné foto

Asi pred polrokom sa uzavrel celoročný projekt **Správne vyštartovať do života**, ktorý Rada pre poradenstvo v sociálnej práci v Košiciach realizovala v spolupráci s košickou pobočkou Úsmev ako dar a Centrom pre obnovu rodiny – DORKA.

Hlavným cieľom projektu, ktorý sa uskutočnil **vďaka podpore z Fondu Hodina deťom**, bolo umožniť mladým ľuďom - odchovancom vybraných detských domovov v okresoch Košice – mesto a Košice – okolie (DD v Košickej Novej Vsi a v Nižnej a Vyšnej Kamenici) ľahší štart do samostatného života, a to podporou ich integrácie do prirodzeného prostredia, ich prípravou na samostatný život ešte pred definitívnym opustením detského domova.

Aktivity projektu boli zamerané na:

1/ získanie nových, rozvoj a prehĺbenie tých, už nadobudnutých **životných zručností**, ktoré mladým ľuďom pomôžu nájsť si svoje miesto v spoločnosti a ľahšie prekonávať prekážky **v procese osamostatňovania sa prostredníctvom rozvoja a posilnenia ich zručností** v oblasti komunikácie, kooperácie, riešenia konfliktov, vyjadrovania vlastného názoru a rešpektovania názorov odlišných, pozitívneho postoja k sebe a k iným, ...

2/ podnecovanie k sebavýchove, osvojovaniu si všeľudských etických hodnôt, **zodpovedného rozhodovania sa a správania, podpory aktívneho prístupu k riešeniu vlastných osobných i občianskych problémov** poskytnutím prostriedkov a nástrojov, ktoré mladým ľuďom z detských domovov uľahčia ich vstup do sveta samostatnosti (v oblastiach súkromného života, štúdia i práce).

3/ zvyšovanie kvality dobrovoľníckej práce v spolupracujúcich organizáciách (Úsmev ako dar, pobočka Košice) **v oblasti sociálnej a výchovnej**

práce s mladými ľuďmi v detských domovoch, a to prostredníctvom vzdelávania mladých dobrovoľníkov v oblasti základov sociálnej práce a neformálnej edukácie.

V rámci projektu na aktivitách s RPSP KE pravidelne spolupracovali:

- 3 ďalšie mimovládne organizácie:

Úsmev ako dar – organizačné zabezpečenie stretnutí s potenc. dobrovoľníkmi, odborné poradenstvo a konzultácie pri príprave, distribúcii a vyhodnocovaní oboch dotazníkov, príprave rámcového programu oboch tréningov

Centrum ore obnovu rodiny – DORKA, n.o. - odborné poradenstvo a konzultácie pri príprave, distribúcii a vyhodnocovaní dotazníka na prieskum škály životných zručností, príprave rámcového programu dlhodobého tréningu pre chovancov a odchovancov DD, zabezpečenie priestorov pre oba tréningy

o.z. Otcovo srdce - odborné konzultácie a poradenstvo, lektorské zabezpečenie

- 4 organizácie z verejného sektoru:

DD Nižná Kamenica - konzultácie pri príprave, distribúcii a vyhodnocovaní dotazníka na prieskum škály životných zručností, príprave rámcového programu dlhodobého tréningu pre chovancov DD

DD Košická Nová Ves- konzultácie pri príprave, distribúcii a vyhodnocovaní dotazníka na prieskum škály životných zručností, príprave rámcového programu dlhodobého tréningu pre chovancov DD

Gymnázium sv. T. Akvinského – prezentácia a propagácia projektu medzi mladými ľuďmi, podpora dobrovoľníckej činnosti študentov

Detské integračné centrum pri Diagnostickom centre pre deti v Košiciach – odborné konzultácie a poradenstvo, lektorské zabezpečenie

Počas realizácie projektu sme vyškolili 16 potenciálnych mladých dobrovoľníkov.

Nosnými témami 6 dňového kurzu mladých dobrovoľníkov boli:

Dobrovoľníctvo, dobrovoľnícka činnosť a sociálno-edukačné práca, etické princípy dobrovoľníckej práce.

Sociálno-edukačná práca, agogika a neformálne vzdelávanie (vzťah, charakter, princípy, ciele, ...).

Modely procesu neformálneho vzdelávania, metódy a techniky.

Faktory ovplyvňujúce sociálno-edukačné procesy (práca so strachom, odporom, časom, štruktúrou, akceptácia, ...). Práca so skupinou, dynamika skupiny, facilitácia, motivácia a stimulácia, ...

Špecifická cieľovej skupiny, metódy práce s cieľovou skupinou chovancov a odchovancov detských domovov.

Základné manažérske, prezentačné zručnosti potrebné pre organizovanie a realizáciu práce s mladými ľuďmi.

10 účastníkov tréningu sa po jeho ukončení priamo zapojilo do ďalšej fázy projektu - prípravy aj samotnej realizácie dlhodobého tréningu životných a sociálnych zručností 16 mladých chovancov detských domovov na východe Slovenska a bývalých chovancov, súčasných klientov DORKy - Centra pre obnovu rodiny.

Súčasťou projektu bol prieskum inventára životných i širšie ponímaných sociálnych zručností medzi vybranou skupinou mladých ľudí z detských domovov v Košickom kraji vo veku 16 – 25 rokov

Prieskumné dotazníky boli distribuované medzi 34 mladých ľudí vo veku 16 – 20 rokov pred osamostatnením sa, v ústavnej starostlivosti detských domovov Nižná Kamenica a Košická Nová ves. Ďalších 10 dotazníkov bolo distribuovaných medzi mladých ľudí vo veku 18 – 25 rokov, odchovancov DD, ktorí sú v dobe realizácie projektu dlhodobými klientmi DORKY v Košiciach na Hemerkovej ulici práve aj z dôvodu problémovosti ich procesu osamostatňovania sa.

Výsledky prieskumu boli priebežne zapracovávané do rámcového programového návrhu tréningového cyklu pre chovancov a odchovancov DD:

Napr. ako nie prioritná (vo forme samostatného bloku) vyvstala oproti očakávaniam tematika práce s PC a internetom. Väčšina členov konkrétnej tréningovej skupiny túto oblasť po technickej stránke zvládala bez väčších problémov. Problémom bola skôr otázka zmysluplnosti času stráveného pri PC a internete. Túto skutočnosť sme prakticky využili a formou malých

skupinových či individuálnych úloh ich technické zručnosti nasmerovali na vyhľadávanie a zisťovanie potrebných informácií k jednotlivým témam (napr. podmienky otvorenia osobného účtu, podmienky získania príspevku na prvý byt z Fondu na podporu rozvoja bývania, ...) medzi dvoma stretnutiami.

Chovanci sa v rámci dlhodobého tréningu a rozvoja životných zručností v priebehu roka na pravidelných stretnutiach spolu s dobrovoľníkmi a skúsenými lektormi venovali takým pre samostatný život prepotrebným zručnostiam ako napríklad sebaopoznávanie a sebareflexia, kooperácia, tímová spolupráca, riešenie konfliktov, osobné hodnoty a postoje, určovanie priorít, budovanie sociálnych vzťahov, ale tiež praktickým témam ako riešenie krízových situácií, ktoré prináša každodenný život, životným istotám ako práca a bývanie, vyhľadávaniu pracovných príležitostí, významu vzdelania a odbornej kvalifikácie pre získanie ale i udržanie si práce, osobnému plánovaniu – krátkodobému i dlhodobému, zdrojom osobných príjmov a možnostiam študentských príjmov.

Program jednotlivých stretnutí sa aktuálne situácie upresňoval a metodicky a tematicky špecifikoval na organizačných stretnutiach, ktorých sa zúčastňovali aj dobrovoľníci, ktorí absolvovali kurz základov sociálnej a edukačnej práce. Aktívne vstupovali tak do obsahovej a metodickej prípravy ako aj do samotnej realizácie jednotlivých stretnutí. Tréningových stretnutí sa zúčastnili približne vždy 3 – 4 dobrovoľníčky. Každá z nich podľa osobných individuálnych predispozícií, pôsobila v roli „tútora- rovesníka“.

Do prípravy a priebehu realizácie kurzu sme postupne priamo aktívne zapájali aj samotných účastníkov vzdelávania, chovancov i odchovancov detských domovov (participáciou na logistickej príprave kurzu – zabezpečenie termínu, priestorov, ich príprava a úprava, aktualizácia a konkretizácia programu, očakávaní, spätná väzba a podnety ku korekciám programu.

Tréningové stretnutia pravidelne navštevovala aj skupina mladých klientov Centra pre obnovu rodiny, medzi nimi aj 2 mladé mamičky (spolu so 6-mesačným Kristiánom a 3-ročnou Klaudiou).

Prvé stretnutia sme obsahovo a metodicky nasmerovali na vytvorenie atmosféry vzájomnej dôvery, otvorenosti, priestoru na vzájomné spoznávanie sa (vrátane uprednostňovaných životných hodnôt a priorít, spoznávanie preferovaných spôsobov správania sa u jednotlivcov (dominantnosť, submisivnosť, prvé spontánne reakcie na skupinu a v skupine, ...)). Dohodnuté boli harmonogram a organizačná stránka stretnutí (2 týždňový cyklus), konkretizované ciele kurzu, hlavné očakávania všetkých zúčastnených, pravidlá, ...

Tematické zameranie nasledujúcich stretnutí:

Rebríček individuálnych a skupinových životných hodnôt a priorít, tolerancia, rešpekt, pravidlá skupiny, ja skupina, ja v skupine.

Sebapoznávanie – osobné limity, silné a slabé stránky.

Tímová spolupráca, zodpovednosť jednotlivca v tíme a za tím.

Plánovanie – krátkodobé, dlhodobé, význam plánovania, osobné ciele – krátkodobé a dlhodobé (procesy, zdroje, ...).

Práca ako zdroj zabezpečenia príjmov na realizáciu osobných plánov. Vzdelanie ako prostriedok na získanie kvalifikovanej práce.

Kritéria pre vhodnú prácu – zladovanie individuálnych dispozícií a preferencií s potrebami trhu práce.

Vyhľadávanie vhodných pracovných príležitostí. Ako si získať vhodnú prácu – príprava na prijímací pohovor, vhodná sebaaprezentácia.

Ako si pripraviť životopis a sprievodné dokumenty.

Základy „manažovania“ osobných financií, najčastejšie osobné a rodinné náklady a zdroje ich krytia.

Osobný a rodinný rozpočet – ako na to, aby bol vyrovnaný a prakticky fungoval.

Podľa vlastného vyjadrenia chovancov, najviac ich oslovili stretnutia, ktoré boli tematicky venované otázkam riešenia bývania po odchode z detských domovov, možnostiam získania práce na Slovensku i v zahraničí (jej výhodám ale i rizikám a úskaliám), reálnym príjmom na Slovensku v jednotlivých profesiách a regiónoch, ale aj reálnym každodenným osobným a rodinným životným nákladom, finančnému plánovaniu – osobnému a rodinnému rozpočtu.

Participácia na organizačnej ale aj obsahovej príprave záverečných výcvikových dní (28. – 29. 6. 2008) bola tiež dlhodobou úlohou pre celú tréningovú skupinu. Účastníci si v rámci skupiny za „sprevádzania“ lektorov a dobrovoľníčok v skupine postupne dohodli tak termín, ako aj programovú náplň, vybrali miesto realizácie. Poznajúc rozpočtové limity vybrali a odsúhlasili ubytovanie aj spôsob dopravy, v menších skupinách zabezpečovali ďalšie čiastkové organizačné otázky ako najvhodnejšie poistenie skupiny (on-line poistenie so zľavou, skupinovú zľavu na ŽSR a lanovkovú dráhu na Geravách, nákup občerstvenia, ...).

Ako aktívny prístup oceňujem, že skupina sama navrhla spoluúčasť aj finančného charakteru formou účastníckeho vkladu, odsúhlasila si nielen jeho výšku na účastníka, ale aj spôsob použitia (poistenie skupiny, vstupenky na lanovku, na turistické chodníky, participácia na nákladoch na dopravu).

Z hľadiska účastníkov ako najpríťažlivejšie boli hodnotené stretnutia zamerané na získavanie pracovných príležitostí doma a v zahraničí, príprava na pracovný pohovor (ich simulácie), tréningové

stretnutie, ktorého súčasťou bolo prekonávanie vysutých lanových prekážok (Tarzánia) a záverečné výcvikové dni na Geravách v Slovenskom raji. Počas neho si mohli prakticky otestovať svoju zručnosť zastať si svoje miesto v tíme, osobnú i skupinovú zodpovednosť, ale tiež kreativitu a vynachádzavosť pri riešení neštandardných situácií.

Vyhodnotenie aktivít

V cieľovej skupine mladých dobrovoľníkov:

- novonadobudnuté vedomosti a zručnosti v oblasti sociálnej a výchovnej práce s mládežou v DD, ako aj zručnosti v základoch manažovania práce s mladými ľuďmi.
- zvýšenie kvality dobrovoľníckej činnosti v oblasti sociálnej a výchovnej práce s mladými ľuďmi v detských domovoch prostredníctvom vzdelávania mladých dobrovoľníkov v oblasti základov sociálnej práce a neformálnej edukácie.
- priama aktívna participácia mladých dobrovoľníkov na prípravných organizačných stretnutiach a zodpovednosť a kvalita ich prípravy na stretnutia s mladými ľuďmi z DD.

Podstatným pre kvalitatívnu spätnú väzbu na účasť v projekte je záverečné vyjadrenie väčšiny participujúcich dobrovoľníčok (8 z 10) pokračovať v aktivitách podobného typu a záujem zapojiť sa aktívne aj do nadväzného projektu. Nástrojom na meranie zmeny sú pozorovania, rozhovory, hodnotiace rozhovory a dotazníky po ukončení kurzu, miera priamej aktívnej participácie pri príprave a realizácii stretnutí s chovancami a odchovancami DD.

V cieľovej skupine mladých ľudí z detských domovov.

- lepšia schopnosť komunikovať a kooperovať, riešiť konflikty, vyjadrovať vlastný a akceptovať odlišný názor, lepšia schopnosť sebaaprezentácie.
- vyššia miera zodpovednosti, iniciatívy a proaktívneho prístupu, vyššia miera sebadôvery, úcty a rešpektu k sebe i iným, schopnosti samostatne riešiť problémy.
- vyššia miera schopnosti efektívne komunikovať s inštitúciami, rovesníkmi i jednotlivcami mimo detského domova, schopnosti požiadať o pomoc, napísať žiadosť, životopis, ...
- efektívnejšie využívanie rôznych informačných zdrojov pre vyhľadávanie praktických informácií o štúdiu, práci, bývaní, možnostiach finančného zabezpečenia (účelnejšie využívanie internetu, vyhľadávanie užitočných informácií v printových médiách, ...).

Uvedené kvalitatívne zmeny sme ako priamo zaangažovaní do aktivít projektu najviac pocítili na zmene pôvodne neutrálneho až nedôverčivého

prístupu na postupnú otvorenosť, postupnom preberaní iniciatívnosti a aktivity účastníkov pri vstupovaní do aktuálnych téme, predkladaní vlastných „problémových“ situácií ako „case study“. Táto zmena začala byť zreteľná cca 3 mesiace po začiatku pravidelných tréningových stretnutí

Ako brzdiaci faktor na vyššiu mieru kvalitatívneho pôsobenia tréningu pôsobil časový faktor. Pravidelné stretávanie každé 2 týždne, hoci v priebehu 6 mesiacov, sa ukázalo ako nedostatočné pre dlhodobé intenzívnejšie pôsobenie. S niektorými nanajvyš aktuálnymi témami bude potrebné s účastníkmi pracovať v dlhobehjšom časovom horizonte, aby bolo pôsobenie a zanechaná stopa účinnejšia. Niektoré efekty sa už síce v závere 6 mesiacov trvajúceho kurzu prejavili, ale bude určite zaujímavé sledovať ich dlhodobý účinok a „životnosť“ (napr. nielen otvorenie si osobného účtu kvôli letným brigádam, ale aj dlhodobé rozumné hospodárenie so získanými financiami, osobné plánovanie, získanie a udržanie si brigádnickej práce), vyššia miera samostatnosti a akcieschopnosti pri organizovaní menších spol. podujatí, ...

V každom prípade a zvlášť v tejto špecifickej skupine bude potrebné ďalej rozvíjať schopnosť efektívnej komunikácie a aktívneho počúvania.

Ako priaznivá spätná väzba vyplýva vyjadrenie 2/3 účastníkov oboch tréningov (tak dobrovoľníkov ako aj priamo mladých ľudí z detských domovov) - záujem pokračovať v stretávaní sa tréningovej skupiny a rozvíjať prácu na tu načatých témach či už v nadväznom projekte alebo v inej podobnej forme neformálneho vzdelávania sa.

I keď počas stretnutí účastníci projektu nedostali hotový „manuál“ na riešenie všetkých situácií, ktorým budú nútení po osamostatnení čeliť, vysoko oceňovali hlavne korektnosť, rešpekt, toleranciu a rovnocenné partnerské vzťahy zo strany lektorov i dobrovoľníkov, možnosť spoznať a vytvoriť si trvalejšie vzťahy s ľuďmi mimo „domova“, ale tiež to, že všetky nové informácie

im boli podávané nenásilnou formou cez konkrétnu osobnú životnú skúsenosť, že sa to všetko dialo nenútené, cez aktivity, ktoré mali často zábavný podtext, bez mentorovania a „poučovania“ ...

CELKOVÉ ZHODNOTENIE PROJEKTU – ZÁVERY

Z krátkodobých cieľov projektu sa podarilo prispieť k **zvýšeniu kvality dobrovoľníckej práce v spolupracujúcich organizáciách** (Úsmev ako dar, pobočka Košice) **v oblasti sociálnej a výchovnej**

práce s mladými ľuďmi v detských domovoch prostredníctvom vzdelávania sa mladých dobrovoľníkov v oblasti základov sociálnej práce a neformálnej edukácie. Okrem pozitívneho hodnotenia samotného kurzu jeho účastníkmi, sa tento cieľ naplnil hlavne prostredníctvom aktívnej participácie mladých dobrovoľníkov, absolventov kurzu na prípravných organizačných stretnutiach ale i samotných tréningových stretnutiach s mladými ľuďmi z detských domovov.

V oblasti posilňovania životných zručností mladých ľudí z detských do-

movov považujeme dosiahnuté výsledky (lepšiu schopnosť komunikovať a kooperovať, riešiť konflikty, vyjadrovať vlastný a akceptovať odlišný názor, lepšiu schopnosť sebaaprezentácie, vyššiu mieru zodpovednosti, iniciatívy a proaktívneho prístupu, vyššia miera sebadôvery, úcty a rešpektu k sebe i iným, schopnosti samostatne riešiť problémy, vyššiu mieru schopnosti efektívne komunikovať s inštitúciami, rovesníkmi i jednotlivcami mimo detského domova, schopnosti požiadať o pomoc, napísať žiadosť, životopis, efektívnejšie využívať rôzne informačné zdroje pre vyhľadávanie praktických informácií o štúdiu, práci, bývaní, možnostiach finančného zabezpečenia, účelnejšie využívanie internetu, vyhľadávanie užitočných informácií v printových médiách, ...) skôr za „startovacie“. Uvedomujeme si nevyhnutnosť na ich rozvoji naďalej dlhodobo a aj intenzívnejšie pracovať.

Ilustračné foto

ROZHOVOR S PHDr. ING. IVKOU KRUŽLIAKOVOU,

VEDÚCOU ODBORU ŠKOLSTVA A SOCIÁLNYCH VECÍ

(Mesto Brezno-Mestský úrad)

1. Ivka, aké máš teraz obdobie vo svojej pracovnej činnosti?

Touto otázkou si ma zaskočila, pretože ja mám stále uponáhlané – hektické obdobie, už nejaký rôčik. Ale teraz vážnejšie. V samospráve pôsobím druhý rok a je to veľmi zaujímavá „inštitúcia“. Je naozaj najbližšie k občanovi, ako sa to bežne hovorí. Má veľa možností, ako realizovať svoje zámery, stanovovať si ciele a nástroje, ako ich dosiahnuť. Moje pracovné obdobie je teda dosť „tvorivé“, ak to tak môžem ocharakterizovať, a zvlášť v odbore, v ktorom pracujem. Tu je vždy na prvom mieste človek, či už s radosťami alebo starosťami. Či ten človečik, ktorý sa zapisuje do škôlky, školy, alebo ten, ktorý príde s problémom. So svojimi kolegami sa snažíme hľadať priestor pre každého z nich, využívajúc pritom vlastné zdroje (ľudské i materiálne), externé zdroje (rôzne organizácie, ...), tvoríme projekty ... A za všetkým sa snažíme vidieť človeka.

2. Časopis Integrácia sa tiahne vzdelávacou líniou. A ty pôsobíš a prednášaš na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii v Brezne. Čo pre teba ako prednášajúceho pedagóga znamená pojem „vzdelávanie“ z aspektu sociálnej dimenzie? Myslíš si, že v dnešnej modernej spoločnosti sa dospelí ľudia potrebujú vzdelávať? A aké prvky, formy by mal výchovno-vzdelávací proces obsahovať?

Už v predchádzajúcom období som mala možnosť niekoľkokrát prednášať problematiku zo sociálnej sféry. Bolo to pre pracovníkov verejného, či štátneho sektora, a teda pre tých, ktorí v tejto oblasti pracujú. Minulý rok som dostala možnosť prednášať na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii: Riadenie sociálnej práce, Etiku sociálnej práce a Sociálno-psychologický výcvik. Tešila som sa a mala som aj obavy. Po spoločne zvládnutom školskom roku môžem povedať, že zostal len dobrý pocit, obavy sa rozplynuli a bola som rada, že som „sa na to dala“. Prečo? Študenti – dospelí ľudia, ktorí „so mnou začínali“, pracovali v rôznych oblastiach a ani jeden z nich sa zatiaľ nevzdelával v sociálnej oblasti. Začiatky, tak ako všade, boli ťažké. Ale tá chuť, ktorá ich školským rokom sprevádzala, ochota niečo sa naučiť, skúšať, či nacvičovať rôzne zručnosti potrebné pre sociálneho pracovníka, to boli pre mňa malé odmeny zo spoločných stretnutí. Taká tá väčšia prišla po desiatich mesiacoch,

kedy dokázali svoje vedomosti z od prednášaných predmetov doslova zúročiť a urobili ročníkové práce na rôzne témy zo sociálnej problematiky. Keď sme ich hodnotili navzájom, vtedy sme si všetci spolu uvedomili, čo sme za „školský čas“ dokázali.

Keď to zhrniem: pojem vzdelávanie z akéhokoľvek uhla pohľadu pre mňa znamená veľmi veľa. Na jednej strane je potrebné vedomosti stále získavať, na druhej strane si myslím, že by sme ich mali aj odovzdávať ďalším, ktorí o ne majú záujem. Je veľmi dôležité vzdelávať sa celý život, ak to tak môžem povedať, teda aj v našej modernej spoločnosti. Spoločnosť (svet) sa mení, ľudia a ich potreby sa menia. Problémy sú stále tie isté, len menia podoby, formy ... A teda aj prístupy a možnosti ich riešenia sa menia. Keď to vezmem z aspektu sociálneho pracovníka, pokiaľ má záujem svoje povolanie vykonávať fundovane, nemal by zabúdať na vzdelávanie ako také.

A aké prvky by mal mať výchovno-vzdelávací proces? Nevie, či ja som tá pravá, ktorá by mala odpovedať na túto otázku, ale odpoviem takto: prax ma naučila, že každá teória, aj tá najlepšia, by mala byť podložená praxou. Študenti by mali precítiť myšlienky učenia sa v realite, odskúšať si to, čo sa v laviciach naučili, či to dokážu aplikovať. Vtedy si vedomosti aj lepšie afixujú. A samozrejme, nezabúdať flexibilne reagovať na vývoj celej spoločnosti a prispôbovať tomu aj vzdelávací proces.

3. Späť k Mestskému úradu. Zaujímalo by ma, či ste v minulosti využívali vzdelávanie pre svojich zamestnancov, prostredníctvom ponuky programov mimovládnych organizácií na Slovensku. A ako to je dnes?

Môžem hovoriť len za odbor, v ktorom pracujem, a to je Odbor školstva a sociálnych vecí, aj to len obdobie cca 2 rokov, ako v tejto organizácii pôsobím. Vzdelávaní až tak veľa nebolo. Chodia ponuky od rôznych organizácií, v prevažnej miere sú to tie, ktoré na trhu pôsobia niekoľko rokov. Je medzi nimi minimum mimovládnych organizácií. Snažíme sa v rámci odboru hľadať odborné vzdelávania, ktoré nám v našej práci napomôžu, alebo si pripravíme ponuku, v čom by sme sa potrebovali prevzdelávať a oslovíme niekoľko vzdelávacích organizácií bez ohľadu na to, v ktorom sektore pôsobia. Ide prevažne o odborné vzdelávania, kde odprednášané témy sú dôležité pre prácu

všetkých pracovníkov odboru, a potom sú špecifické pre jednotlivcov – zamestnancov podľa zamerania ich pracovnej činnosti. V tomto kalendárnom roku sme sa zúčastnili napr. niekoľkých školení vrátane výjazdových seminárov cez občianske združenie, zamestnávateľ nám na základe našich požiadaviek umožnil trojdňové školenie všetkých pracovníkov odboru, jednotlivci sa vzdelávali v legislatíve, a pod. Ako vedúca odboru dosť kladiem dôraz na vzdelávanie pracovníkov, a pritom nie je problém využiť na vzdelávanie aj mimovládnu organizáciu. Dôležitý je vždy prednášajúci, čo dokáže tým svojim poslucháčom odovzdať ...

5. Čo Komunitný plán? ... Vieme, že bol schválený mestským zastupiteľstvom ... Naša spolupráca začala ešte v minulom roku 2007, keď si nás oslovila, aby sme spracovali Komunitný plán pre mesto Brezno 2007-2013. Aké boli začiatky, priebeh, finálna stránka spolupráce?

Áno bol schválený, dokonca bez výhrad, čomu som bola veľmi rada. Vtedy sme sa vlastne my dve stretli po prvýkrát, a s tvojím kolegom po niekoľkých rokoch. Tak som sa dozvedela, že existuje RPSP a čo je jej poslaním. Už pri úvodných rozhovoroch o KP sa mi začala javiť možná spolupráca práve s vami, a teda vcelku s „Radou“. Ako som na to prišla? Vyslovované myšlienky v súvislosti s touto tematikou boli veľmi podobné až zhodné. A najmä ma nadchla ochota a chuť pracovať, tvoriť, rozvíjať myšlienky, ale samozrejme spojené s realitou.

A ako o celé prebiehalo? Myslím, že od začiatku veľmi dobre. Samozrejme, že sa vyskytli aj problémy, ktoré sa však počas priebehu tvorby dokumentu pružne riešili a myslím, že k vzájomnej spokojnosti. Celý proces nám odhalil slabé miesta v komunitách i rezervy, kam možno siahnuť, a najmä vyjadril potreby ľudí na pôde mesta. Nedá mi nespomenúť naozaj všetkých, ktorí sa počas 6-7 mesiacov vzájomne stretávali pre dobro veci, vkladali do toho seba, myšlienky komunit, ktoré zastupovali a aj touto formou sa im chcem poďakovať. Nezabudnem na ich chuť niečo pre seba – pre všetkých, s ktorými v tom meste žijú, niečo vytvoriť, hoci mnohí vyjadrili obavy, či mesto, ktoré je garantom dokumentu, vytyčené ciele zrealizuje. Ja verím, že v prevažnej miere áno, inak by som sa ani ja do tohto procesu nebola púšťala a už vôbec nie v spolupráci s tými, ktorých by som takto mohla sklamať. To už by nebolo o „dokumente“, ale o niečom inom.

Výsledkom je teda KP rozvoja sociálnych služieb mesta Brezna na r. 2008-2013 (www.brezno.sk) V najbližších rokoch nás čaká jeho realizácia a ja verím, že sa nám spoločne podarí.

Myslím, že môžem dnes povedať za nás oboch – partnerov, že tá spolupráca bola výborná, partner-

ská, náročná aj zaujímavá a na vysokej profesionálnej úrovni počas celého obdobia tvorby tohto dokumentu. Mne osobne priniesla veľmi veľa po odbornej stránke, ale aj po tej ľudskej.

6. Aké vzdelávacie aktivity majú v meste Brezne úspešnosť?

Aké majú úspešnosť? To je teda veľmi ťažká otázka. Skúsím odpovedať jednoducho: také, ktoré niečo „tomu vzdelávanému“ dajú, a to nielen po vedomostnej ale aj materiálnej stránke.

Súčasne odpoviem príkladom: dlhšiu dobu sa trápime so záškoláctvom na základných školách. Rozmýšľali sme, čo vyskúšať na tých našich neposedníkov, a teda aj na rodičov, keďže vieme, že v takýchto rodinách zlyháva aj rodinná výchova. Okrem represívnych opatrení, sme podali dva projekty v spolupráci so školami pod názvom „Mesto bez záškolákov I. a II.“, kde sa pani učiteľky rôznymi vhodnými formami snažia pracovať s deťmi už od prvej triedy vrátane spolupráce s rodičmi. Výsledkom by mal byť znížený počet neospravedlnených hodín, kde deti získavajú bodové ohodnotenie za rôzne aktivity, ale aj za účasť na týchto aktivitách spolu s rodičmi. Ako odmena bude návšteva napr. divadelného predstavenia mimo nášho mesta, návšteva ZOO a pod., teda akcie, ktoré pre tieto deti a rodiny nie sú úplne bežné. Uvidíme, či budeme mať aspoň maličký úspech. A vidíš? Zase sme skončili pri vzdelávaní ...

7. K spolupráci s RPSP ... Som vďačná, že som v tebe našla priateľku po osobnostnej aj odbornej stránke ... Aké máš od Rady pre poradenstvo v Brezne očakávania? Čo spoločné aktivity? Máš určitú víziu alebo zámer, ktorý by sa dal rozpracovať na projektovej báze?

Za tú priateľku po oboch stránkach úprimne ďakujem, aj keď sa mám po odbornej stránke stále čo učiť. Aj ja som veľmi rada, že som ťa stretla a myslím, že sme to vnímali obe od prvej spoločnej chvíle rovnako.

A aké mám rady pre RPSP, či očakávania? Rady pre poradenstvo v sociálnej práci – naďalej pracovať na takej vysokej profesionálnej úrovni, ako som to spolu s vami zažila ja, ukazovať chuť pracovať a vedieť nadchnúť a ukázať, že sa dá, keď sa chce a je záujem. Očakávania? Veľké! Keďže už máte pobočku aj priamo v našom mestečku Chalupkovskom Kocúrkove – v Brezne, verím, že spolupráca sa bude prehĺbovať v podobe spoločných projektov, v riešení – či vzájomnom dopĺňaní sa na riešení problémov tých, ktorí nás potrebujú, aj v poskytnutí vzdelávaní, no a veľmi sa teším na náročnú odbornú spoluprácu pri realizácii nášho spoločného dokumentu – KP.

ROZHOVOR S PHDr. KATKOU LUPTÁKOVOU (VEDÚCOU ODBORU SOCIÁLNYCH VECÍ A ZDRAVOTNÍCTVA, VUC BBSK)

1. ...Keďže si tykáme, tak by som pri tejto familiárnosti aj ostala...

Katka, najprv taká všeobecná otázka, ako sa ti darí a čo ti práca po tvojom nástupe na nové pracovisko dala?

Nastúpila som do rozbehnutého vlaku. Na oddelení sociálnych vecí úradu BBSK som stretla ľudí zaniatených pre sociálnu prácu, nadšených pre myšlienku transformácie sociálnych služieb, ktorým záleží na tom, ako budú žiť klienti zariadení a svoju činnosť orientujú na kvalitu sociálnych služieb. Dúfam, že sa mi darí nekažiť to.

2. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci v spolupráci s Banskobystrickým samosprávnym krajom s Odborom sociálnych vecí rozvinuli spoluprácu s domovmi sociálnych služieb, realizovali sme akreditované vzdelávanie o transformácii a kvalite poskytovaných sociálnych služieb pre pracovníkov sociálnych služieb a akreditované vzdelávanie s klientmi na základe individuálnych programov osobnostného rozvoja a i.

Už z našich rozprávání vyplynulo, že si si poväčšine prešla všetky zariadenia DD a DSS. Aký je tvoj pohľad na zariadenia DD a DSS?

Zatiaľ sa mi podarilo navštíviť asi tretinu našich zariadení. Z rozhovorov s riaditeľmi a zamestnancami zariadení mám pocit, že prevláda snaha o humanizáciu života klientov. Zmena pohľadu na klienta ako na partnera pri poskytovaní služby, individuálne plány rozvoja, skvalitňovanie podmienok života v zariadeniach, ochota zamestnancov vzdelávať sa, to všetko môžeme pripísať projektu vzdelávania, ktorý bol v roku 2007 realizovaný v spolupráci s „Radou“. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci odvieďla veľký kus práce.

Aj keď štart transformácie bol úspešný, je potrebné sústavne pokračovať v tomto trende a prehlbovať dobré výsledky. Transformácia je úplná zmena orientácie v poskytovaní sociálnych služieb, preto nemôžeme byť príliš optimistickí. Najťažšie je zmeniť postoje a stereotypy v správaní a v prístupe k poskytovaniu služieb.

3. Vzdelávanie je nástrojom, ktorý súčasťou transformačného procesu mení postoje ľudí, zmenu v myslení, stimuluje, posilňuje a predsa len zvyšuje kredibilitu tých, ktorí sú vzdelávaní ... V tejto súvislosti by ma zaujímalo:

• **aký máš pohľad na vzdelávanie, ktoré realizujú mimovládne organizácie na Slovensku?**

- **akým spôsobom BBSK využíva vzdelávanie pre svojich zamestnancov, pracovníkov DDaDSS?**
- **aké sú odozvy na vzdelávanie?**
- **akú to má perspektívu, efektívnosť a udržateľnosť?**
- **čo využívanie týchto služieb cez MVO aj v nasledujúcom období?**

Áno, vzdelávanie je nenahraditeľné. Ponuka mimovládnych organizácií je pre nás veľmi zaujímavá, pretože na vzdelávaní sa podieľajú odborníci, špecialisti na danú oblasť, a úroveň prezentácie jednotlivých tém je na vysokej úrovni. Okrem sumy poznatkov, ktoré sprostredkujú, je sympatické, že sú to ľudia, ktorí dokážu nadchnúť svojich poslucháčov pre vec.

Náš odbor sprostredkúva pre zariadenia vzdelávacie akcie, ale veľmi vítame, keď si zariadenia objednávajú prednášky a kurzy na témy, ktoré pokladajú za dôležité, vzhľadom na svoje potreby. Budeme naďalej podporovať takéto aktivity.

Od októbra t.r. zavádzame systém mesačného vzdelávania zamestnancov na odborné témy. Budú súčasťou prevádzkových porád, a na príprave tém sa budú podieľať zdravotníci a sociálni pracovníci zariadenia navzájom. Po vyhodnotení efektívnosti tohto systému pripravíme námetovú metodiku pre jeho pokračovanie v roku 2010.

4. ...Tvoje vyjadrenie a reflexia k novému zákonu (o sociálnych službách), ktorý má byť prijatý k 01.01.2009.

Návrh zákona o sociálnych službách sa mi páči v tom, že je jednoznačne orientovaný v prospech občanov, ktorí sociálne služby potrebujú. Dáva legislatívny rámec pre povinné zavedenie takých prvkov do systému poskytovania sociálnych služieb, ktoré podporia proces transformácie. Mám na mysli personálne normatívy odborných pracovníkov, ich odbornosť, zavedenie individuálnych plánov rozvoja, supervíziu a sledovanie štandardov kvality. Rozdelením kompetencií medzi obce, mestá a VÚC podporuje systém komunitnej starostlivosti. Je to dôležité, lebo pre občana je ideálne, keď sú mu poskytnuté služby v mieste jeho bydliska, kde má rodinné a sociálne väzby.

Chýba mi jednoznačnejšie určenie zrovnoprávnenia financovania verejných poskytovateľov. Myslí, že aj keď zákon zavádza inštitút komunitného plánovania, bude v praxi ešte dlhá cesta k naplneniu celej škály potrebných služieb v mestách a obciach.

5. ... Ďalšie kroky plány Odboru sociálnych vecí do budúcnosti z perspektívneho hľadiska?

Jednoznačne budeme pokračovať v činnostiach zameraných na podporu transformácie sociálnych služieb. Prioritou bude naďalej vyhľadávanie a organizovanie podnetných foriem vzdelávania, rozširovanie zariadení podporovaného bývania a špecializovanie niektorých zariadení sociálnych služieb na konkrétne zdravotné postihnutia vyžadujúce osobitnú

starostlivosť, napr. pre klientov s Alzheimerovou chorobou, dospelých autistov, ...

Predpokladáme, že v spolupráci s Radou sa zameriame hlavne na vzdelávanie zamestnancov DSS. Ideálne by bolo pripraviť vzdelávacie celky pre jednotlivé zariadenia tak, aby sa mohli do nich zapojiť všetci zamestnanci v jednom zariadení a v jednom čase. Je to veľmi časovo, personálne a finančne náročné, preto by sme to radi riešili opäť prostredníctvom projektu.

ROZHOVOR S BILLOM BAKEROM 45

Môžeš povedať niečo o sebe, o tom, kde a v akej rodine si vyrastal, čo si vyštudoval a kedy a prečo si sa rozhodol prísť práve na Slovensko?

Pochádzam zo západnej časti Spojených štátov amerických a vyrastal som v rodine, ktorá je v strednej triede. Na univerzite som študoval obchod a ekonómiu a bol som taktiež aj aktívnym dobrovoľníkom v rámci členov komunity v mojom meste. Počas osemdesiatich rokov som pracoval pre holandskú kresťanskú organizáciu, kde som každý rok cestoval do krajín za železnou oponou s kresťanskou literatúrou. Po páde komunizmu, som spolu s Nonou (manželkou) cítil, že by sme potrebovali premiestniť naše pracovisko a pokračovať v práci v tejto časti sveta. Rozhodovali sme sa medzi Rumunskom a Československom. Nakoniec sme výber zúžili na Brno a Košice. Hodili sme si mincu a vyhrali Košice. Hneď po príchode sme sa začali cítiť ako doma a ja som sa zamestnal ako učiteľ obchodného manažmentu.

Radi by sme tiež niečo vedeli o tvoje výnimočnej rodine ...

My sme obyčajná rodina. Naše dve deti sa narodili na uliciach v Kalkate, v Indii. Sme veľmi vďační ľuďom v sirotinci za ich úžasnú opateru našich detí až do adopcie. Paula a Aby sme vychovávali na Slovensku, kde obaja navštevovali slovenskú a medzinárodnú školu.

Mal si možnosť byť na Slovensku takmer od prvých dní po nežnej revolúcii a si v našej krajine i dnes. Ako dnes vidíš cestu, po ktorej sme za tých osemnásť rokov prešli?

Je nepredstaviteľné porovnať zmenu hmotného zabezpečenia na Slovensku za posledných 18 rokov. Spomínam si, ako som kedysi niekoľko dní strávil pokusmi o kúpu chladničky. A spomínam si aj na dni Tuzexu, keď iba ten, kto mal západnú menu, si mohol dovoliť kúpiť určitý druh vecí. Spomínam si tiež na

čakanie v rade na obmedzené množstvo tovaru v potravinách a aj na čakanie v rade na jednej z piatich čerpacích staníc v Košiciach. Jeden z výrazov, ktoré sme sa na Slovensku naučili, bolo v obchode „Nemáme“. Spomínam si na našich slovenských priateľov, ktorí nás naučili ďalší výraz „Všetko je drahé“.

A taktiež si spomínam ako neuveriteľne boli ľudia trpezliví. Boli zvyknutí čakať. Dnes sú ľudia netrpezliví a všade sa ponáhľajú.

Taktiež si spomínam na sídlisko KVP na začiatku 90. rokov. Boli tam rómske rodiny, ktoré žili v rôznych bytoch. Spomínam si na časy, keď stratili svoju prácu a začali žiť zo sociálnej podpory. Predali svoje byty a odsťahovali sa do dedínok blízko Košíc.

Jediné viditeľné pripomienky komunizmu sú práve tieto bytové bloky. Na druhej strane sa Slovensko nedá zahanbiť ani západným spôsobom života ... Patria tam všetky výhody aj dlhy tohto štýlu života.

Po celý ten čas si sa snažil odovzdávať svoje skúsenosti, podporovať a pomáhať občanom v našej krajine, za čo sme ti ako jedna z mnohých mimovládnych organizácií v SR vďační, nás by však zaujímalo čomu si sa od nás naučil ty?

Spomínam si na časy, keď som spolu s Nonou bol v centre mesta Košice a stretli sme skupinu starších amerických turistov, ktorí sa snažili nájsť svoje slovenské korene. Zostávali v hoteli alebo v reštaurácii každý večer, pretože im turistická sprievodkyňa v Bratislave povedala, že Košice sú plné Rómov, ktorí ich môžu okradnúť. Táto turistická sprievodkyňa hovorila iba svoju 400 kilometrovú predstavu o Košiciach, ktorá sa však nekladala na skutočnej životnej skúsenosti. Ale ovplyvnila názor na východnú časť Slovenska. Musíme byť opatrní, ako posudzujeme iných. Toto nie je pravda len o Slovácku, ale aj o tom, čo sme sa naučili od Rómov. Navštívil som niekoľko rómskych osád a rómskych domov, kde bolo veľmi veľa chudobných Rómov. Pýtal som sa ich

niektoré veľmi komplikované otázky a získal som určitý nápomocný náhľad (alebo „vľad“). V rómskych osadách som sa cítil vždy bezpečne, napriek množstvu varovaní zo strany mnohých Slovákov. Presvedčil som sa, že je možné robiť správne rozhodnutia iba vtedy, keď fungujú vzájomné vzťahy. A to nie je jednoduché, zvlášť, keď si uvedomujeme svoje obmedzené možnosti a zdroje, s ktorými môžeme pracovať.

Naučil som sa, že my ako ľudské bytosti sme rovnako veľmi rozdielni. Pochádzam z USA, kde členovia amerických rodín bojujú medzi sebou a naučil som sa, že slovenské rodiny bojujú medzi sebou pre tie isté veci ako americké rodiny. Veľakrát mám problémy s expandujúcim americkým konzumizmom a myslel som si, že Slováci sú viac zodpovední, čo sa týka financií. Avšak taktiež som sa naučil, že keď Slováci objavili kreditné karty a nákupy na leasing, dokážu minúť viac peňazí, ako majú k dispozícii.

Byť v inej krajine dlhší čas nie je jednoduché. Skús si spomenúť na niektoré šťastné chvíle a aspoň na jednu, keď ti tu bolo ťažko ...

Toto je zaujímavá otázka. Je zaujímavé, ako sa dokážeme rozpamätať na ťažké časy. Keď sa obzrieme naspäť na predchádzajúce roky strávené v Košiciach, uvedomujem si, že to boli ťažké časy. Nehovorili sme po slovensky. Keď sa objavili problémy, nepoznali sme veľa ľudí, ktorých by sme mohli poprosiť o pomoc. Nona bojovala s nespavosťou a častokrát aj s vypätím všetkých síl prežívala deň za dňom. No, ale teraz, keď si uvedomujeme tieto ťažké časy, spomíname na ne s vďačnosťou, pretože nám pomohli rásť počas života.

Vybudovali sme si vzťahy so Slovákami a začali sme sa cítiť viac doma v Košiciach, ako keď sme žili v USA. Čo si vždy užívame, sú prekrásne lesy a lesné cestičky. Milujem slovenskú prírodu. A myslím si, že Slovenský raj je ten najkrajší prírodný park, aký som kedy videl.

Dlhodobo patíš medzi tých ľudí, ktorí pociťujú zodpovednosť za podmienky života ľudí v nepriaznivých sociálnych situáciách a tiež tvoj pracovný záber je veľmi široký. Predsa si však najviac úsilie venoval v iniciovaní zmien v kvalite života detí z detských domovov a v poslednom období tiež bezdomovcom. Prečo práve im?

Po prvé, pretože sa naše deti narodili v hrozných podmienkach v Indii. Neadoptovali sme si ich však z nejakých filantropických dôvodov. Adoptovali sme ich pretože máme v sebe rodičovské túžby po deťoch. Takže, keď sme vedeli o zdravých deťoch, ktoré sú v sirotincoch, tak sme verili, že môžu vyrásť v domovoch s ľuďmi, ktorí túžia mať rodinu.

Snažiť sa však obnoviť ich osamelý život je oveľa komplikovanejšie. Spomínam si na jedného múdreho človeka, ktorý mi dal jednoduchú radu. Povedal mi: keď ťa človek bez domova žiada o pomoc a ty cítiš, že

by si pre neho mal niečo spraviť, tak to urob! Ale oveľa dôležitejšie je nájsť si čas a navštíviť ho. To, že poznávaš jeho život, ti prinesie oveľa viac dobra ako jemu.

Tvoje iniciatívy a aktivity sú pozoruhodné tým, že riešenie sociálnej situácie ohrozených skupín občanov vidíš v širších súvislostiach a nevyhnutných systémových zmenách v sociálnej sfére. Mohol by si našim čitateľom v skratke predstaviť doteraz osvedčenú stratégiu pomoci ľuďom v nepriaznivej situácii?

Neustále sa učím a skúmam či príčiny chudoby môžu súvisieť so zlým sociálnym systémom. Takisto sa dozvedám aj o ľuďoch v biede, pretože neexistuje žiadna možnosť, ako sa možno do ich komunit infiltrovať. A nakoniec, ľudia upadajú do chudoby, kvôli vlastným chybám a návykom. V mojej krajine problémy rodiny spôsobujú mnoho problémov a chudoby. Ak rodina neexistuje, tak nastupuje chudoba, lebo neexistuje vzájomná opora.

To, čomu sa teraz učím, je dôležitosť vzťahov. Chudobný sa nenaučí správne rozhodovať, ak ních navštívi nejaký úradník a správa sa byrokraticky. Materiálna podpora a finančná pomoc mu len pomáhajú prežiť. Učí sa robiť zmeny vo svojom živote iba vtedy, ak je súčasťou vzťahov, ktoré ho k zmene povzbudzujú. Práca je jedno z riešení. Ak nepozná zdroje zmien, pravdepodobne sa dlho neudrží v práci a iba prinesie zvýšené náklady zamestnávateľovi, a tak sa zamestnávanie chudobných ľudí stáva rizikovým obchodom pre zamestnávateľa. Vybudovanie systému, ktorý pozitívne vplýva na vzťahy, je oveľa komplikovanejšie ako umiestnenie do práce. Dostať niekoho z chudoby je ako zbaviť sa závislosti. Znamená to zmenu vzťahov a následne zmenu návykov.

Vydal si knihu Bludný kruh – to znie dosť skepticky, taký názov knihy ...

Myslím, že to môžem vysvetliť na príbehu dvoch rodín v gete v Bronxe, New York. Ich príbeh, ktorý je opísaný v knihe Random Family, začal v roku 1987, ako otehotneli dve tínedžerské dievčatá. Ich chlanci boli nebezpeční vandali. Autor opisuje ich ďalších 17 rokov v chudobe. Ak sa pozrieme na ich život, a vžijeme sa do ich príbehov, pociťme mnoho emócií, frustrácie. Cítil som sa hrozne, keď som sa dozvedel, aké týranie a zneužívanie si ich deti vytrpeli. Najviac som však cítil beznádej a vyčerpanosť. Bolo mi ich ľúto, pretože sú to ľudské bytosti, tak, ako ja. Kniha končí neočakávane v roku 2004, keď ich tínedžerske dcéry otehotneli s nejakými chlapcami v susedstve. Cyklus nešťastia sa opakoval. Chudoba je dedičná! Som si istý, že podobné príbehy majú rodiny aj na Slovensku.

Bill, mnoho výborných ľudí zo zahraničia prišlo na Slovensko a samozrejme tiež do ďalších postkomunistických krajín strednej a východnej Európy

a mnohí tu ostali len chvíľu a odišli, viacerí, ktorí odišli, udržiujú so sociálnymi pracovníkmi naďalej kontakt ale pre niektorých a myslíme si, že ty k nim patíš, sa stala naša krajina zvlášť vzácna a stali sa jej neformálnymi občanmi. Bude to tak aj ďalej?

Rodina Bakerovcov žila na Slovensku v rokoch 1991 až 2005. Vrátili sme sa do USA pomôcť našim deťom v dospievaní. Nona a ja si prajeme vrátiť sa na Slovensko na jar v roku 2009. Strávili sme polovicu nášho dospelého života na Slovensku. Z časti je to náš domov.

Prijali sme od mnohých odborníkov zo zahraničia vzácnu pomoc. Nemáš pocit, že je čas aby sme to zase my odovzdávali iným krajinám, ktoré takúto pomoc rovnako potrebujú, ako sme ju urgentne potrebovali aj my?

Stopercentne s tebou súhlasím. Možno použijem extrémny príklad. Je to ako náprava alkoholikov, aby zostali silní v odolnosti voči pitiu, potrebujú sa dotknúť aj ostatných alkoholikov. Je to časť 12 stupňového programu anonymných alkoholikov. To je niečo, čo má cenu pre tých, ktorí sa snažia vyhrabať z chudoby. Slováci sa, nanešťastie, naučili, že by mali byť tí poslední, kto by mal dostať finančnú podporu. To je dôvod, prečo ESF vytvoril nezávislosť v prideľovaní prostriedkov. Verím, že financovanie z EÚ sa dotiahne do konca a miestni obyvatelia budú musieť pouvažovať, ako má vyzerat' charita. To prinesie silnejšiu a zdravšiu spoločnosť.

Ilustračné foto

Ďakujem za rozhovor, chcem sa ti poďakovať za všetko, čo si pre ľudí v našom štáte urobil a stále robíš. Prajeme ti v mene svojom i našich čitateľov ešte veľa tvorivých síl a požehnaní.

Interview viedla R. Jamborová

TRANSFORMÁCIA SOCIÁLNYCH SLUŽIEB POSKYTOVANÝCH V DSS

Ing. Martaus František
riaditeľ DSS Dolný Lieskov

Motiváciou na písanie tohto príspevku je, že práve čítam časopis Integrácia č. 3/2007, konkrétne články o transformácii DSS. Je pravdepodobné, že môj príspevok nebude poučný pre väčšinu čitateľov, ale je to vlastne len reakcia a vlastná skúsenosť a pohľad na tento proces. Na úvod by som trochu ozrejmil, z akého pohľadu píšem svoje názory. Hlavne nemám ambíciu odborne, terminologicky, a pod. prispievať k témam v časopise, ale uviesť skôr konkrétne skúsenosti, ktoré by mohli doplniť mozaiku nazerania sa na reálny stav. Moje názory píšem z dvoch hľadísk:

- od roku 1985 pracujem v oblasti poskytovania sociálnych služieb a mojou ambíciou bolo stále hľadať cesty pre rozvoj, skvalitňovanie a zavádzanie nových vecí do života. Už v r. 1988 som predkladal

prvý transformačný projekt, ale to bolo o niečom inom ako je dnešná téma, ale v podstate sa od toho času zaoberám (a nielen ja) pojmom transformácia z rôznych uhlov pohľadu. Najskôr som pracoval na OÚSS Považská Bystrica a od r. 1991 ako riaditeľ DSS Dolný Lieskov. Stálou ambíciou pre mňa je posúvať kvalitu služieb dopredu, hľadať nové formy práce. Moje plány veľmi posunula účasť na medzinárodnej spolupráci v rámci Trenčianskeho samosprávneho kraja a účasť na akciách, služobných cestách, konferenciách v regióne Picardia – Francúzsko, Thuringen - Nemecko a v Stredočeskom kraji.

- druhou oblasťou, ktorá ma zaujala, bol prezentovaný výskum v časopise, nakoľko v rámci doktorandského štúdia – sociálna práca na Vysokej

škole zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety v Bratislave som podobný výskum realizoval aj v našom DSS Dolný Lieskov. Chcel by som sa teda podeliť s jeho výsledkami.

Slovo transformácia sa v oblasti poskytovania sociálnych služieb skloňuje už dávnejšie. Ako som uviedol, ja sa s ním prakticky stretávam od roku 1988. Pravdou tiež je, že pojem transformácia vo väzbe k DSS bol väčšinou používaný s významom zmeny právnej formy. Vnímam som to ako spoločenskú realitu, kde prechodom na trhový systém v ekonomike nastal jav, že zmenou právnej formy štátnych podnikov sa „automaticky“ vyriešia problémy. Mnoho ľudí v socialnej sfére podľahlo myšlienke, že to bude podobné aj v tejto oblasti. V niektorých prípadoch sa, žiaľ, vyskytli aj iné ako nezištné motívy privatizácií. Zmenu právnej formy DSS chápem ako jeden z faktorov, ktorý môže prispieť k želaným zmenám, ale nie je jedinou a možno ani najdôležitejšou podmienkou. V našom regióne prebehlo viacero aktivít v tejto oblasti, ale k ich naplneniu nedošlo. Taktiež systémové kroky, ako to je napr. v regióne Banská Bystrica alebo v Stredočeskom kraji, v našom regióne nie sú realizované. Napriek tomu je potrebné konštatovať, že pri predkladaní mojich návrhov som sa v Trenčianskom samosprávnom kraji stretol s pochopením a podporou a nie je dôvod k rezignácii. Ponúkol by som v tejto súvislosti skúsenosti z nášho DSS Dolný Lieskov. Zmena právnej formy, materiálne, prevádzkové, ekonomické podmienky sú významnou súčasťou týchto zmien, ale za najzásadnejší pokladám ľudský faktor, prístup, vzťahy, čo však je podľa mňa najťažšia oblasť, náročnejšia ako materiálna. Súvisí tiež s úrovňou a štruktúrou vzdelania, ale i atmosférou

v medziludských vzťahoch, ochote ľudí realizovať potrebné zmeny. Pri prezentácii našich zámerov, by som tiež rád spomenul problémy, s ktorými sme sa stretávali a ktoré by bolo potrebné riešiť systémovo z celospoločenského pohľadu. Za vážny problém v našom DSS pokladám, že v zmysle zákona č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci i v súlade so zriaďovacou listinou je umiestňované široké spektrum klientov, z ktorých mnohí by mali byť skôr v zdravotníckych zariadeniach a DSS nemá odborné ani prevádzkové možnosti riešiť ich stav. Stretávajú sa tu duševné poruchy, mentálne retardácie, alkoholicci, narkomani, kombinácie týchto stavov v rôznych štádiách. Novým fenoménom posledného obdobia je tiež to, že do DSS sú umiestňovaní mladí ľudia, mnohí napr. so stredoškolským vzdelaním, ktorí tu majú stráviť celý život. Teda veľmi široká diagnostická a veková skladba klientov. Problémom sa javí aj fakt, že kolektívne, uniformné, jednotné poskytovanie služieb v DSS pôsobí priam protichodne s deklarovanými cieľmi integrácie, a pod. Človek, ktorý sa v menšom či väčšom rozshau vedel o seba postarať, mal základné návyky sebaobslužnosti, je zaradený do jednotného režimu čakania v rade a za určitý čas v ňom degradujeme aj tú úroveň schopností, ktoré mal. Deklarované ciele integrácie v oficiálnych dokumentoch je takmer nerálne naplňovať, lebo spoločnosť mentálne ani legislatívne nad tým vlastne ani neuvažuje a nevytvára preto potrebné nástroje a mechanizmy. V začiatkoch sme sa snažili riešiť situáciu individuálnymi projektami a aktivitami, ako sú napr. skvalitňovanie prevádzkových, ubytovacích podmienok, realizácia projektu hipoterapie a animoterapie s vybudovaním komplexného areálu, a pod. Tieto aktivity prinášali pozitívne zmeny, skvalitnenie

života klientov, ale neboli to systémové zmeny, ktoré by menili situáciu a život klientov v DSS. Následne sme spracovali komplexný projekt Transformácie DSS na nové podmienky. Nechcem opisovať všetky body, súvislosti projektu, iba heslovite uvediem základné faktory:

- projekt neznamená zmenu právnej formy, nakoľko na to nie je pripravená priaznivá atmosféra a v regióne prevláda dosť negatívny vzťah k tomu pojmu zo skúseností z rôznych privatizácií
- projekt znamená zásadnú zmenu filozofie, foriem a štruktúry poskytovaných služieb
- súvisiacim projektom bol projekt z fondov EÚ – OPZI – vybudovanie pavilónu pracovnej terapie – keramická dielňa, dielňa na výrobu sviečok, drevených a iných predmetov, telocvičňa na rehabilitačný telocvik – v prepojení na areál hipoterapie a možnosti vodoliečby, masáže, a pod., ktoré máme v DSS
- projekt znamenal v súčinnosti s odborníkmi rozdelenie diagnóz a také členenie, aby bolo možné realizovať plánované aktivity
- vytvorenie podmienok pre budovanie komunitných domácností s osobitým režimom dňa podľa konkrétnych podmienok komunity
- vyvrcholením projektu bolo otvorenie Integrovaného pracoviska mimo DSS Dolný Lieskov v Považskej Bystrici, kde pracuje 6 klientov a v pracovisku je: predajňa výrobkov pracovných terapií - sviečok, keramiky, iných darčekových predmetov a kaviareň a čajovňa s kapacitou 20 miest. Pracovisko má veľmi pozitívny ohlas verejnosti, možno aj preto, že sme ju v predstihu pripravovali mediálnou kampaňou. Je otvorené 2-krát v týždni a o projekt, myšlienku integrácie, ktorá je v pracovisku propagovaná materiálmi, akciami, premietaním, a pod. je veľký záujem a pochopenie verejnosti. Je potrebné uviesť, že sa nachádzame len na začiatku cesty, ktorá je dlhá a náročná.

Tu však treba tiež konštatovať, že proklamovaná integrácia ako cieľ je veľký problém a keď ju chce niekto skutočne, nie formálne realizovať, nastávajú veľké problémy v legislatívno-ekonomickej oblasti. Je veľký problém zladať legislatívu klienta DSS, s úhradou, stravou jednotkou, a pod. a zároveň pracovníka DSS s právami a povinnosťami podľa Zákonníka práce. Dokonca sa mi niekedy zdalo, že legislatíva ani neuvažuje, že by integráciu mohol niekto zobrať celkom vážne a pokúsiť sa ju realizovať.

A teraz niekoľko slov k výskumu. Je len samozrejmé, že tieto zmeny si vyžadovali prípravu zo strany pracovníkov aj klientov. Boli značné obavy, či najmä vekovo a služobne starší zamestnanci budú náchylní k zásadným zmenám, či budú mať

ochotu urobiť zmeny stereotypov. Výskum bol relatívne reprezentatívny, t. j. najmä z toho hľadiska, že sa ho zúčastnilo všetkých 50 pracovníkov, ktorých sa dotýkal. Výsledky boli veľmi pozitívnym prekvapením.

Zameranie niektorých otázok	% pozitívnych odpovedí	% pozitívnych odpovedí pracovníkov starších ako 45 r.
Názor na realizáciu nových služieb, terapií s cieľom sebarealizácie a integrácie klientov.	64	62,5
Ochota prispôsobiť sa novému systému práce.	98	98
Názor na integráciu klientov do života spoločnosti.	90	100
Ochota vzdelávať sa, prijímať nové informácie k práci.	94	90

Výskum mal celkom 21 otázok, ale uvedené okruhy sú nosnými myšlienkami výskumu, kde sme chceli získať podklady k tomu, aké máme predpoklady v oblasti ľudských zdrojov. Výsledok je možno čiastočne ovplyvnený špecifickou atmosférou excentricky položeného DSS v dedinských podmienkach, kde je automatickou súčasťou života prítomnosť starého, chorého, handikepovaného človeka v rodine a starostlivosť o neho, a tiež cielene udržiavaná pozitívna atmosféra interpersonálnych vzťahov na nadštandardnej úrovni. To ale neznamená, že nie sú problémy, sú a značné, ale znamená to, že sú reálne predpoklady, aby sme ich mohli úspešne, alebo aspoň relatívne úspešne riešiť.

Zároveň výskum prezentuje absenciu systematického vzdelávania v oblasti sociálnych služieb, a najmä v súvislosti s potrebnými zásadnými zmenami. Pre konkretizáciu uvádzam, že sme DSS s kapacitou 115 miest, v priestoroch kaštieľa a parku ako kultúrnej pamiatky, čo kladie značné nároky na realizáciu takýchto zmien. Zároveň je to však aj príklad, že aj vo väčších zariadeniach je možné realizovať nové formy práce, skvalitňovať život klientov až po reálnu integráciu, čo býva niekedy odborníkmi značne spochybňované.

Želám veľa úspechov v práci a ostávam s pozdravom

Ilustračné foto

VZDELÁVANIE PRACOVNÍKOV V DD A DSS SLOVENSKÁ ĽUPČA

Iveta Kubusová – hlavná sestra DD a DSS

nehradili poplatky za vzdelávanie, ale venovali veľa času zo svojho osobného voľna bez nároku na náhradu mzdy, za čo sa im aj touto cestou chcem veľmi pekne poďakovať, pretože sa vzdelávacích aktivít zúčastňovali pravidelne, na prednáškach boli aktívni a poskytovali lektorom spätnú väzbu. Vzdelávanie prebiehalo v mesiacoch máj a jún 2008 v priestoroch DD a DSS.

Odborným garantom projektu bola vzdelávacia inštitúcia Rada pre poradenstvo v sociálnej práci so sídlom v Bratislave.

V úvodných teoretických častiach vzdelávania sa pracovníci oboznámili s históriou sociálnych služieb od staroveku po súčasnosť, so súčasnou aj pripravovanou legislatívou v sociálnej oblasti, boli oboznámení s ústavou a ústavnými právami človeka a občana, chartou práv pacienta, obozná-

Domov dôchodcov a domov sociálnych služieb v Slovenskej Ľupči s kapacitou 26 klientov patrí k najmenším zariadeniam v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Sociálne služby poskytuje seniorom a zdravotne postihnutým občanom s duševnými poruchami celoročnou formou pobytu.

S poskytovaním stále kvalitnejších sociálnych služieb klientom umiestneným v zariadení, úzko súvisí osobnostná a vzdelanostná úroveň všetkých zamestnancov zariadenia, ale najmä tých, ktorí bezprostredne s klientom prichádzajú do kontaktu.

V snahe naplňať ciele Konceptie rozvoja sociálnych služieb v BBSK v oblasti sústavného vzdelávania zamestnancov v sociálnych službách, vedenie DD a DSS v spolupráci s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny v Banskej Bystrici pripravilo vzdelávanie pre pracovníkov. Zo zdrojov štátneho rozpočtu SR a Európskeho sociálneho fondu v rámci Národného projektu XI bol prostredníctvom ÚPSVaR poskytnutý domovu dôchodcov a domovu sociálnych služieb finančný príspevok na vzdelávanie a prípravu pre trh práce pre zamestnancov vo výške 80% celkových nákladov na schválený projekt vzdelávania. Zariadenie pokrylo výdavky spojené so vzdelávaním vo výške 20% z prideleného rozpočtu. V rámci projektu sa vzdelávanie v rozsahu 150 hodín zúčastnilo deväť /60%/ našich zamestnancov v zložení: riaditeľka, hlavná sestra, zdravotné sestry, sanitárky, kuchárka a upratovačka. Musíme konštatovať, že pracovníci

Ilustračné foto

mili sa s pracovnou verziou pripravovaného zákona o sociálnych službách, úrovňou sociálnych služieb v niektorých vyspelých krajinách, najmä v Škandinávii, s vypracovaním individuálnych programov rozvoja osobnosti.

Veľká časť bola venovaná problematike komunikácie medzi klientom a pracovníkom, riešeniu problémov a konfliktov vyplývajúcich z neporozumenia, nepochopenia bio-psycho-sociálnych a spirituálnych potrieb, a z toho vznikajúcej neprimeranej a často nevhodnej komunikácie.

Okrem teoretických znalostí mali možnosť účastníci vzdelávania ihneď vyskúšať na modelových situ-

áciach nadobudnuté komunikačné a iné zručnosti. Veľkým prínosom bolo absolvovanie sociálno-psycho-logického výcviku.

Vyvrcholením celého projektu boli písomné a praktické skúšky, ktorých vidina všetkých frekventantov poriadne stresovala, no úspešne ich absolvovali, a tak po ukončení vzdelávania formou písomných testov a ich obhajobou všetci zainteresovaní zamestnanci získali certifikát o absolvovaní akreditovaného vzdelávania MŠ z rúk riaditeľa RPSP PhDr. Slavomíra Krupu, PhD., za prítomnosti vedúcej oddelenia Odboru sociálnych vecí a zdravotníctva PhDr. Kataríny Ľuptáckovej.

Vďaka takýmto formám vzdelávania si mohli zamestnanci osvojiť nové poznatky a vedomosti, ktoré sú prínosom nielen pre nich samotných, ale sú obohatením pri ich práci s klientmi, ktorí sú odkázaní na pomoc iných. Uplatňovanie nových vedomostí, zručností a postojov v našej práci, ktorá je zároveň poslaním, prináša skvalitnenie sociálnych služieb, a tým skvalitnenie života klientov, ktorým ich poskytujeme. I napriek časovej náročnosti zrealizovaného vzdelávania, musíme na záver konštatovať, že účasť na tomto vzdelávaní je prvou lastovičkou celoživotného vzdelávania zamestnancov DD a DSS.

Záverom sa i touto cestou chceme ešte raz poďakovať všetkým lektorom za ich ľudský prístup, fundovanosť a odbornosť. Z ich prednášok cítiť nielen suchú teóriu, ale i zažitú skúsenosť.

Ilustračné foto

ETIÓPIA AKO JU NEPOZNÁTE

Klára Ukrínová

Chromý

52

Ako študentka evanjelíkálnej misie, teológie a ľudovej výchovy, som sa po prvom ročníku magisterského stupňa rozhodla štúdium prerušiť. Mala som totiž možnosť vycestovať na jeden rok do Afriky. Švajčiarska organizácia Misia na Níle mi ponúkla možnosť praxe v jednom z ich projektov v Etiópií - Misrach centrum, Handicraft Training and Rehabilitation Center for Persons with Disabilities.

Štatistika OSN uvádza, že každý desiaty človek v Etiópií je telesne znevýhodnený. To činí v Etiópií asi 7 miliónov ľudí (samozrejme, presný počet ľudí v krajinách ako táto je nezistiteľný). Väčšina z nich žije v extrémnej chudobe. Celková situácia krajiny je náročnou aj pre úplne zdravého človeka. Tisíce ľudí sa sťahujú za prácou z vidieka do mesta, za vidinou lepšieho života, za možnosťou uniknúť nejakým spôsobom z ich „biednej“ krajiny.

V hlavnom meste Etiópie, Addis Ababe (Nový Kvet), som prežila niekoľko mesiacov. Ide o veľkomesto, ktoré sa nachádza na náhornej plošine vo výške 2400 m.n.m. Vďaka tomu tu nežijú komáre, ktoré prenášajú zákernú maláriu, na ktorú v Etiópií ešte stále mnoho ľudí zomiera. National Geographic uvádza Addis Ababu ako mesto s najideálnejšou ročnou priemernou teplotou 22°C.

Toto sú ďalšie dôvody, prečo počet obyvateľov tejto 7 miliónovej metropoly každým dňom rastie.

Kráčam ulicami Addis Ababy. Je utorok ráno. Napriek tomu, že sa snažím byť čo najnenápadnejšia v dave, ktorým sa predieram, moja biela plet a modré oči svietia medzi krásnou hnedou pokožkou mojich „spoluchodcov“. Niektorí sa mi prihovárajú, iní len uprene pozorujú, deti sa otáčajú. A to ani nejazdím na bicykli, čím zvyčajne spôsobujem v uliciach Addis Abeby úplný rozruch a údiv. Na bicykli tam totiž nejazdí takmer nikto a nieto ešte biela žena.

Uhýbam sa drzým taxikom, ktorých sú plné ulice. Ľudia sú na týchto špinavých, polorozpadnutých minibusoch v podstate závislí. Ak sa chcú dostať v čas na pracovné miesto, ktoré môže byť v tomto meste vzdialené niekoľko desiatok kilometrov, je to

ich takmer jediná cenovo dostupná možnosť. Ešte si môžu počkať na mestskú hromadnú dopravu, veľký žltoranžový autobus. Ten však chodí zriedka, neexistuje naň časový harmonogram, podľa ktorého stojí na zastávkach a väčšinou sa v ňom ledva dá dýchať pre veľkú hustotu ľudí. Aj ním občas chodievam a ešte vždy ľudia nechcú veriť vlastným očiam, že ten najlacnejší a najúbohejší spôsob dopravy si vybral biely človek. Ja chcem ale vedieť, ako tu ľudia musia chodiť do práce. Ako nevidiaci, nepočujúci, ľudia s barlami, musia hodiny stáť na zastávke.

Minulý týždeň som takto čakala. Vedľa mňa stál muž s amputovanou nohou. Vždy, keď prišiel autobus, ľudia sa do neho napchali ako sardinky, a kým sa tento muž dostal k dverám, už nebolo miesto. Zavreli mu dvere pred nosom a on pomaly odkrival späť. Takto sa to opakovalo niekoľkokrát. Nikto na neho nebral ohľad. Jemu podobných je tu na každom kroku niekoľko. Keď išiel okolo minibusu, zastavila som ho, zaplatila, otvorila dvere a šla pre muža, ktorý stál na okraji ulice. Posadila som ho dnu. Sám ledva rozumel, čo sa deje. Šofér minibusu bez problémov počkal. Myslel si, že idem tiež.

Tieto spomienky vo mne znova vyvolali pocit bezmocnosti a hroznej nespravodlivosti. Tak veľa krát som na vlastnej koži prežila, že len pre moju farbu pleti mi ľudia ustupovali, otvárali dvere, nekontrolovali tašky, nemusela som čakať v rade, prosiť lekára, aby ma prijal, nepotrebovali odo mňa lístok, nesprávali sa hrubo. A s človekom, ktorý išiel za mnou, bolo zaobchádzané úplne inak. Pritom mohol byť vzdelanejší, starší, váženejší. Iba nebol beloch. Niečo sa vo mne búri znova a znova.

Teraz kráčam pešo.

Tí najchudobnejší kráčajú pešo do roboty aj niekoľko hodín.

Vo vzduchu cítim slamu, zem a banány. Predavačovi oproti, v debničke hnije ovocie. Na strechách taxíkov okolo mňa prenášajú zviazané ovce, kozy, trávu aj sedáciu súpravu. Nevidiaci starec, ktorý kľučí v prachu popri ceste, skrčí inštinktívne nohy bližšie k sebe. Denne zomiera v Addis Abebe veľa nevidiacich a inak znevýhodnených ľudí, práve kvôli autonehodám.

Ja na hodine Brailu

Cestu mi skríži plaziaca sa žena, ktorej chýbajú všetky končatiny. Hneď za ňou sa však už hrnú ďalší, ktorí si všimli bieleho človeka - nádej na nejaký väčší „obnos“. Prichádza polo nevidiaca matka s dieťaťom na prsníku. Vedľa nej ďalšie malé deti, ktoré spievajú amharskú pieseň, usmievajú sa a hľadajú mi priamo do očí. Vedia, že takémuto pohľadu málokto turista odolá. A samozrejme, majú pravdu. Preto sa mnohým žobrákom vodí oveľa lepšie ako tým, ktorí si nájdu pravidelnú prácu. Napríklad čistenie topánok. Preto mnohí zneužívajú deti, ženy a ľudí s fyzickou odlišnosťou, aby pre nich zarábali žobraním.

Sú však ďalšie tisíce, ktoré inú možnosť ako sedieť v prachu na krajnici, či ležať v blate, alebo medzi štvorprúdovkami, pod mostmi, medzi dobytkom, nemajú. Mnohí z nich sú dokonca zdraví ľudia. A toto je všade okolo mňa. Je mi jasné, že nemôžem dať peniaze všetkým. Viem, že aj tak to nerieši situáciu. Cítim, že by to ani nebolo správne. Ale kde je riešenie?

Po roku kráčam tými istými ulicami. Už viem viac. Necítim sa ako turista. V základoch poznám jazyk týchto ľudí, niečo zo spôsobu ich myslenia, ako sú vychovávaní, vzdelávaní, čo jedia, ako bývajú, čo spievajú, na čom sa smejú, čo ich uráža, čo si cenia, ...

A preto musím poznamenať, že riešenie otázok sociálnych, otázok chudoby, situácie bezdomovcov, nezamestnanosti, ľudí so špeciálnymi potrebami a mnohých iných, nedokážem tak ľahko nájsť, ani formulovať. Pokúšali sa o to mnohí múdrejší, vzdelanejší, skúsenejší, kompetentnejší.

Namiesto toho vám ponúkam niekoľko príbehov ľudí, s ktorými som dennodenne pracovala, žila. Nechám vás nahliadnuť do jedného z miest, ktoré pomohlo stovkám ľudí so špeciálnymi potrebami.

Práve toto všetko je pre mňa dôkazom, že aj keď všeobecné riešenie sociálnych problémov v rukách nemám, predsa mám (a máme) vlastné ruky, nohy, oči, uši, na to, aby som pomohla tým, ktorí moju pomoc potrebujú a dennodenne sa pohybujú v ich tesnej blízkosti. Tam musím začať.

53

Bežný osud nevidiaceho

Seifu

Myslím si, že riešenie mnohých globálnych problémov začína správnym postojom, rozhodovaním a činom najobyčajnejšieho človeka v najobyčajnejší deň. Takého, akým som ja a ty.

MISRACH CENTRUM

Práve v hlavnom meste Addis Abeba začalo pred viac ako 25 rokmi svoju prácu Misrach Centrum.

Misrach centrum (MC) je neštátna organizácia, ktorú založila Misia na Níle v roku 1982 v spolupráci s Rehabilitation Agency, Ministry of Labour and Social Affairs, Disaster Prevention and Preparedness Commission.

MC slúži dospelým ľuďom so špeciálnymi potrebami. Sú nevidiaci, nepočujúci, nemí a inak fyzicky znevýhodnení. Víziou MC je ekonomická integrácia a sociálna inklúzia ľudí s fyzickou odlišnosťou. Svoje ciele sa snaží dosiahnuť:

- tréningom a rehabilitáciou dospelých so znevýhodnením
- snahou dopomôcť im stať sa produktívnymi a zodpovednými občanmi ich krajiny
- poskytovaním finančne výhodných okuliarov pre jednotlivcov a nemocnice s pacientmi so zrakovým problémom
- zlepšením príjmu a vytváraním pracovných možností pre ľudí so špeciálnymi potrebami
- podporou a prispôbovaním vhodných technológií pre ľudí so znevýhodnením

Aplikanti s postihnutím musia prejsť testom vhodnosti, a následne sú trénovaní 2 alebo 3 roky v jednej z nasledujúcich oblastí:

- sekcia dreva a kief
- sekcia optiky s výrobou rámov a brúsením skiel
- sekcia šitia (tkanie, pradenie, vyšívanie)
- sekcia kariet a pozdravov
- škola pre dospelých nevidiacich (v rámci nej, sociálny program pre študentov s postihom)
- rôzne tréningové programy v spolupráci s inými inštitúciami

V MC ľudia so špeciálnymi potrebami vyrábajú rôzne predmety ako: kefy, metly, malý nábytok, drevené hračky, puzzle, vešiaky, svietniky, sviečky z včelieho vosku, pyžamá, svetre, vetrovky, detské oblečenie, obrusy, ruksaky, tašky, pletené pulóvre, štipce na bielizeň, papierové hry, pohľadnice, príležitostné karty a pozdravy, rámy na okuliare a sklá kvalitne vyrobené podľa predpisu lekára.

Všetky predmety prechádzajú kontrolou kvality a predávajú sa v obchode Misrach Centra ako aj na príležitostných bazároch, výstavách a iných podujatiach.

Príjem z predaných produktov pomáha podporovať mnohoraké aktivity centra. Finančný deficit je doplnený darmi od jednotlivcov ako aj rôznych organizácií.

Po úspešnom ukončení tréningového programu, sú učni ďalej rehabilitovaní:

- poskytnutím pracovného miesta
- založením svojpomocnej skupiny
- založením vlastného malého podnikania

MC poskytne začiatkový kapitál, materiál a základné technické vybavenie (šijací stroj, atď.).

Špeciálnou súčasťou MC je škola pre dospelých nevidiacich. V piatich triedach sa nevidiaci a ľudia so zrakovými problémami učia písať a čítať amharsky a anglicky v Braillovom písme. Tiež študujú aritmetiku, zdravotnícku starostlivosť, atď. Stovky dospelých úspešne ukončili program počas niekoľkých uplynulých rokov. Po ukončení študenti dostanú podporu na živobytie a ďalšie vzdelávanie v normálnom školskom systéme.

MC sa stará nielen o fyzické a sociálne potreby ľudí, ale svojimi kresťanskými aktivitami ponúka pomoc pre celú osobnosť.

ATO AMARE

Riaditeľom MC je od jeho založenia nevidiaci Ato Amare (Ato v amharčine je titul a znamená „pán“).

Amare chcel ako 13 ročný s kamarátmi sledovať futbalový zápas, ale nepustili ich dnu, tak vyliezli na plot, odkiaľ sledovali zápas. Slnčná žiara ostrého afrického slnka sa hodiny odrážala z plechovej strechy. Amare začal večer pociťovať ostrú bolesť v očiach. Rodičia ho nezobrali do nemocnice, keďže tam sa chodí len naozaj v súrnych prípadoch. Po dvoch mesiacoch zrazu nevidel nič. Tentoraz ho zobrali k lekárovi. Jedno oko sa podarilo na dva roky zachrániť. Ako 15 ročný úplne oslepol. Dostal sa do Švédskej evanjelíkálnej školy pre nevidiacich v Addis Ababe. Nasledovne niekoľko kilometrov odtiaľ (Debre Zeit), chodil štyri roky na strednú školu. Neskôr 5 rokov na Univezitu v Addis Ababe, kde študoval históriu.

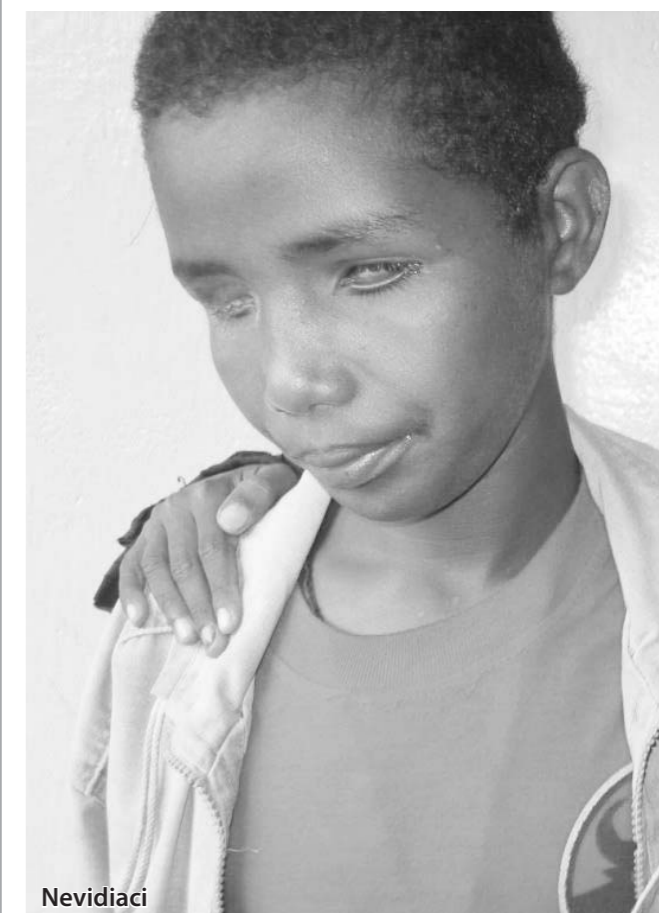
Po ukončení vysokoškolského vzdelania ho nemecký cirkevný zbor zamestnal ako koordinátora pre rehabilitačný projekt pre nevidiacich.

V roku 1982 založil spolu so Švajčiarkou misiou na Níle, Misrach centrum. Švajčiarska misia ho oslovila. Začínali s 12 nevidiacimi a troma nepočujúcimi ľuďmi.

Amareho rodičia boli ortodoxní etiópski kresťania, ale on sa stal evanjelikálom vďaka školám, kde sa dostal k evanjeliu, k Biblii. Postupne mohol duchovne rásť. Naučilo ho to určitej disciplíne, ako sám vraví: „Naučil som sa báť Hospodina.“ Pokým sa mnohí z jeho priateľov stali opilcami, žijúcimi svoj život tak, ako prišlo, Amare mohol hovoriť: „Boh zmenil môj život.“ Túžil sa vzdelávať, využiť to, čo sa mu dostalo.

Ako 33 ročný sa oženil. Jeho priateľ ho zoznámil s jeho budúcou manželkou. Ato Amare zastáva názor, že nevidiaci ľudia by mali mať vidiacich partnerov, čo platí aj pre inak znevýhodnených.

Ich manželská láska rastie. „Dnes by som si nevedel predstaviť, ako bez svojej ženy a troch dcér ďalej žiť.“ Každá z dcér ukončila alebo momentálne študuje na vysokej škole. Boli vedené k viere a aktívne sa zapájajú v sociálnej službe.

Taxi

Okrem toho sa Ato Amare staral a prijal za svoje aj iné deti. Napríklad Mamuš prišiel k nemu ako štvorročný chlapec a vychoval ho ako svojho syna. Tiež v spoločnej domácnosti žije aj manželkina sestra a jej dcéra.

V roku 1995 rozbehol sociálny program Švajčiarskej misie, ktorý sa snaží podporiť nevidiacich mladistvých alebo dospelých v štúdiu. Viac ako 24 z nich skončilo vysokú školu, 12 je na nadstavbe a mnohí iní študujú na stredných školách. V škole pre nevidiacich viac ako 300 ľudí dostalo certifikát z Braillovoho písma.

Ato Amare mi pri jednom z rozhovorov povedal: „Viem, že som mal byť slepým. Vôbec to nelutujem. Boh ma viedol v živote tak, aby som mohol pomôcť stovkám ďalších nevidiacich a inak znevýhodnených, ktorí by inak boli odkázaní na ulicu, či smrť.“

Podľa tohto Ato Amare aj žije. Jeho ochota pomôcť nie je obmedzená pracovnou dobou alebo financiami centra, je to jeho životné poslanie. Aj to je dôvodom, prečo každý deň vstáva a ide do roboty, hoci by už mal dosť prostriedkov na pohodlný život doma. To je dôvodom, prečo jeho pracovná doba nekončí o štvrtjej poobede, ale jej záverečná závisí od potreby ľudí. Preto aj napriek mnohým sklamaniam, problémom s personálom, so štátom, s byrokraciou, aj s vlastným zdravím, dokáže Ato Amare znova vstať a kráčať v ústrety budúcnosti.

Pred niekoľkými rokmi, nevidiaci žijúci asi v 180km vzdialenej dedinke sa dopočul, že v hlavnom meste

existuje Amare, ktorý pomáha nevidiacim a kde existuje šanca pre dospelých, aby sa naučili Brail. Trvalo mu dlhé dni, kým sa dostal do Addis Ababy. V tomto meste divokej dopravy a takmer žiadnych

chodníkov, blúdil tento nevidiaci muž týždne a pýtal sa na Ata Amareho. Je dôležité pripomenúť, že meno Amare je v Etiópii veľmi bežné. Nakoniec ho našiel. Jeho nezlomná viera a vytrvalosť ho dovedli k cieľu. Naučil sa Brail a v štúdiu mohol pokračovať aj ďalej. Dostal nádej.

SEIFU

Seifu je jedným z ľudí, ktorí pracujú už niekoľko rokov v Misrach centre. Patria k trvalým zamestnancom. Sedí denne za stolom a lepí drevené časti metiel a kief.

Seifu je nepočujúci. Ako som ho niekoľkokrát sledovala počas obedovej prestávky, zistila som, že hoci presne pozná cestu k umývadlu, k stolu, atď., predsa, ak má prekážku v ceste, vždy sa o ňu potkne.

Keď som mu niečo hovorila v posunkovej reči, nie vždy rozumel. Ostatní pracovníci mi so smútkom priznali, že Seifu poriadne nevidí, hoci pred niekoľkými rokmi nemal so zrakom žiadny problém. Preskúšala som ho, ako vidí, bolo to veľmi zlé. Ani keď som stála dva metre od neho, vôbec ma nerozoznal. A zrazu mi bolo jasné, že on už nevidí takmer vôbec. Keď som mu však podala ruku a prišla blízko k nemu, vždy ma vítal s úsmevom. Jeho problém na mňa postupne ťažko doľahol. Predstavovala som si, aké to je, byť v tichu a tme. Nemať okrem dotyku žiadny vnem. Nepočuť hudbu, hlas človeka, nevidieť oblohu, tvár niekoho blízkeho. Tma a ticho.

Nevidiaci

Vyhľadala som Ata Amareho a pýtala sa na Seifu. Pozrela som do všetkých jeho lekárskeho záznamov. Ide o genetické ochorenie. Lekári mu dávajú ešte približne rok, a potom sa stane úplne nevidiacim. Niet nádeje. Nie je možnosť operácie, ani ak by sme ho zobrali do najlepšej nemocnice. Týmto aj moja nádej na pomoc zhasla. Ak by existovala lekárska pomoc, spravila by som aj nemožné, aby ju dostal. Štyria z jeho piatich súrodencov sú buď nevidiaci alebo nepočujúci. A rodičia sú obaja zdraví.

Veľmi som zatúžila, aby sa naučil Braillovo písmo, kým ešte trochu vidí. Všetkým Seifu je múdry. Vie dokonca obstojne čítať a písať v angličtine. Pýtala som Ata Amareho, či sa Seifu nemôže naučiť Brail. On mi odpovedal: „Už dávno som chcel, aby sa učil Brail, aby mohol potom, keď úplne oslepne, aspoň čítať. Ale problém je v tom, že Seifu nechce. On si ani nepriznáva, že stráca zrak. Skrýva to aj pred ostatnými pracovníkmi. Nútiť ho nemôžem.“

O niekoľko dní sme sa dohodli, že sa s ním skúsime porozprávať ešte raz. Zavolali sme ho, a s ním aj Aynalem, ktorá prekladala do posunkovej reči. Ukázala som Seifovi lekárske správy. Držala som ich v ruke a povedala som mu, že viem, že stratí úplne zrak. Je to len otázka času. Triasol sa mi hlas. Zdalo sa mi to kruté, ale vedela som, že je to správne. Znova sme mu vysvetlili, že už to nemusí skrývať. Že mu chceme pomôcť, že by sa mal naučiť čítať Brail, kým ešte aspoň trochu vidí.

Rozplakal sa a hovoril: „Každý deň rozmýšľam o tom, čo so mnou bude, keď úplne oslepem. Vyhodia ma z Misrach Centra. Nebudem mať prácu. Nebudem mať nič. Nebudem mať život.“

Ato Amare ho objal okolo pliec a povedal mu, že prácu mu prispôbia a nebude musieť odísť. Všetkým to miesto práve pre ľudí ako je on. Povedal mu: „Neboj

V Addis

sa. Boh vie o tvojej situácii. On ťa nikdy nenechá. A my ťa nevyhodíme, však Misrach je tvoj domov.“

Uľavilo sa mu. Od toho dňa sa cez obedovú prestávku začal učiť Brail s Atom Amarem. Aj ja som sa mohla pridať.

HAILE

Ako som diskutovala s Atom Amarem o určitom probléme v Misrach Centre, vyrušil nás niekto klopaním na dvere. Do kancelárie vošiel asi 13 ročný chlapec. Od zápästia sa mu neprirodzene točili dlane a zakrpatené prsty. To isté má aj na nohách. Jeho meno je Haile. Vyrozoval nám svoj príbeh. Ako niekoľkokomesačné dieťa ho nechali vo dvore ortodoxného kostola. Zobral si ho žobrák, ktorý sa tam v noci potuloval a využíval dieťa na žobranie. Keď Haile podrástol, vzbúril sa a utiekol. Živil sa čistením topánok. Začal chodiť do školy a býval v malinkej chatrči s niekoľkými ďalšími ľuďmi.

Niekoľkokrát ho už vykradli.

Počul, že existuje Ato Amare, ktorý pomáha tým znevýhodneným ľuďom, ktorí by chceli študovať. Tak ho vyhľadal.

Stál tam pred nami so živými očami a s nádejou v hlase. Poprosila som ho, nech napíše svoje meno. Nevedela som si predstaviť, ako by s jeho rukami dokázal písať. A predsa mi podal papier s krásnym čitateľným písmom.

Neviem, ako jeho život bude vyzeráť o niekoľko rokov. Ale teraz dostal šancu. Môže bývať s chlapcami zo sociálneho programu a dostane príspevok na školu a živobytie.

THEODOROS

Priatelia ho volajú Thedy. Vysoký muž s krásnym úsmevom. Až keď musí prejsť k stolu, všimnete si paličku, ktorá mu pomáha v krivajúcej chôdzi.

Thedy sa narodil s paralyzovanou nohou. Ako mu lekári povedali v dospelosti, dôvodov mohlo byť niekoľko. Pravdepodobne jeho matka v tehotenstve

užívala lieky, ktoré poškodzujú plod. O týchto záležitostiach stále mnoho žien nie je vôbec informovaných. Počas tehotenstva ani pri samotnom pôrode nemajú žiadnu zdravotnú asistenciu.

O Thedyho sa starali príbuzní. Veľký počet detí, ktoré sa narodia s fyzickou odlišnosťou alebo špeciálnou potrebou, je rodinou odvrhnutých. Mnohé zomierajú, alebo žijú v detských domovoch, sirotincoch, medzi žobrákmi, ktorí ich v meste používajú ako „obmäkčovač, srdca pre turistov.“

Thedymu príbuzní poskytli prostriedky na základné vzdelanie. Potom sa rozhodol odísť od nich preč.

Ako sám hovorí: „Nikdy som nežiadal svoju rodinu o pomoc. Nikdy. Ak by chceli, mohli mi pomôcť. Nemusel som chodiť v špinavých handrách a žiť tak, ako som žil.“

Thedy sa dostal do Misrach Centra. Začínal v sekcii na výroby kief. Vrtal dierky do dreva, viazal štetiny, šmirgľoval drevené predmety. Po nejakom čase si pracovníci v manažmente všimli jeho usilovnú prácu, zariadenosť a šikovnosť. Zistili u neho nadanie na prácu s číslami. Navrhli mu možnosť ďalšieho štúdia popri práci. Niekoľko rokov študoval po večeroch. Tento rok Thedy dostal vysokoškolský titul a pracuje ako hlavný účtovník v Misrach Centre.

CHAJNEŠ

Jej meno v preklade znamená „slniečny lúč“. Vystihuje to výborne Chajninu žiarivú tvár a veselú povahu. Napriek tomu, že je nepočujúca, jej silná mimika a posunky dokážu vyjadriť všetko. Neraz som s ňou diskutovala v posunkovej reči počas toho, ako sme kráčali na večeru či do práce.

Chajneš je zodpovednou asistentkou v optike Misrach Centra. Je veľmi zručná. Pred viac ako desiatimi rokmi prišla prvýkrát do Misrach Centra. Prešla takmer všetkými sekciami. Dnes je natrvalo v optike. Učí sa nové techniky brúsenia skla, merania dioptrií. Ak je ne niektorý deň veľa objednávok, zostane aj po pracovnej dobe. V Misrach Centre spoznala aj svoju najlepšiu priateľku, nepočujúcu Jeruzalem. Spolu tvoria vynikajúci tím. To sa, samozrejme, rozchýrilo aj

Theodoros

na okolí. Preto sa ju snažili nové optiky z mesta niekoľkokrát zlákať oveľa vyšším platom do ich obchodu. Misrach Centrum ale potrebuje Chajneš, aby mal kto trénovať vždy nových učňov. Výhodnejších ponúk príde pre ňu ale stále viac. Ona môže slobodne odísť. Chajneš mi však jeden večer posunkami hovorí so slzami v očiach: „Ja odtiaľto dobrovoľne nikdy neodídeme. Misrach nie je len moja práca. Je to moja rodina, môj domov.“

ZÁVER

Pri príbehoch ľudí, z ktorých mnohé sa mi odohrávali pred očami, som si znova nanovo uvedomovala, že u nás na Slovensku to zďaleka nie je také zlé, ako sa ľudia často sťažujú.

Tí niekoľkí konkrétni ľudia, ktorých som tu spomenula, ma snáď najviac oslovovali svojou spokojnosťou, radosťou a vďačnosťou za každý malý prejav lásky. V dnešnom ufrflanom a uhundranom svete je to niečo ako nová pieseň ako melódia, ktorá sa prepletá dňom a nenápadne ho mení na jasnejší.

Máme byť za čo vďační a zároveň pripravení a odhodlaní budovať a stavať zodpovedne na tom, čo už máme. Veď to nie je samozrejmosťou. Sú tisíce ďalších, ktorým je základná pomoc odopretá.

Je na nás, ako sa zachováme na mieste, kde žijeme. A ako sa zachováme práve dnes.

CENA NADÁCIE

socia

SOCIA - nadácia na podporu sociálnych zmien

vyhlasuje druhý ročník súťaže ZAOSTRENÉ NA KVALITU
(o najlepšie opatrenie v prospech klientov).

Súťažné návrhy môžete predkladať v troch kategóriách:

1. sociálne služby pre jednotlivcov a rodiny v krízových životných situáciách,
2. sociálne služby pre deti a dospelých so zdravotným postihnutím,
3. sociálne služby pre seniorov.

Uzávierka bude 8. apríla 2009.

Podrobné informácie a požiadavky
na predkladané súťažné návrhy
nájdete na webstránke nadácie SOCIA

www.socia.sk